

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Πανεπιστήμιο Πατρών
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Φιλολογίας
Ειδίκευση Γλωσσολογίας

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Μορφολογικός Δανεισμός: Δεδομένα από Ελληνικές Διαλέκτους σε επαφή με την Ιταλική και την Τουρκική

Συγγραφέας:

Μιχάλης Μαρίνης
marinis@upatras.gr

Επιβλέπουσα:

Καθ. Αγγελική Ράλλη
ralli@upatras.gr

Πάτρα
Οκτώβριος 2014

Στην Θεοδώρα

Ευχαριστίες

Για την ολοκλήρωση της εργασίας αυτής, επιθυμώ να εκφράσω τις πιο θερμές μου ευχαριστίες και την ευγνωμοσύνη μου στην επόπτριά μου Καθ. Αγγελική Ράλλη. Την ευχαριστώ για την εμπύχωση, την υπομονή της, για την καθοδήγησή της καθ' όλη την διάρκεια συγγραφής αυτού του έργου, και φυσικά για την άδεια που μου παρείχε ως διευθύντρια του *Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων* (Ε.ΝΕ.ΔΙ.) του Πανεπιστημίου Πατρών να χρησιμοποιήσω για αυτή την έρευνα υλικό του Εργαστηρίου, και ειδικότερα υλικό του προγράμματος “*Μορφολογία και γλωσσική επαφή: Ελληνικές διάλεκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική. Morilan. Project - Aristeia I / 643*”, για το οποίο παράλληλα εργάζομαι ως ερευνητής.

Στην διαμόρφωση της εργασίας αυτής συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό με τις παρατηρήσεις του ο Επίκ. Καθ. Γεώργιος Ξυδόπουλος. Τον ευχαριστώ ιδιαίτερα για την ενθάρρυνση του σε όλες τις φάσεις αυτής της εργασίας και για την πολύτιμη καθοδήγησή του, ιδιαίτερα στην διαμόρφωση του Κεφαλαίου 3.

Σημαντική υπήρξε και η συμβολή του Επίκ. Καθ. Δημήτρη Παπαζαχαρίου, ο οποίος ήταν διαρκής συμπαραστάτης και αρωγός. Οι υποδείξεις του ήταν ιδιαίτερα σημαντικές.

Ακόμη, νιώθω την ανάγκη να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στον Prof. Brian Joseph, τόσο για τις μακρές συζητήσεις μας και τις πολύ ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις του, όσο και για την πρόσβαση που μου παρείχε σε άρθρα του αλλά και σε αδημοσίευτο ακόμη κεφάλαιο βιβλίου του.

Η συμβολή της δρ. Δήμητρας Μελισσαροπούλου στην διαμόρφωση του Κεφαλαίου 4 υπήρξε καθοριστική. Την ευχαριστώ θερμά για όλη την υποστήριξη, τον ενθουσιασμό και την ασφάλεια που μου μετέδωσε.

Ακόμη, ευχαριστώ τον δρ. Μάριο Ανδρέου για τις καθοριστικές, πολύτιμες και πολύ-

ωρες συζητήσεις μας, τον Metin Bağcıoğlu για την σημαντική βοήθειά του με το L^AT_EX και τα δεδομένα από τα Καππαδοκικά, καθώς και την Μεταπτυχική φοιτήτρια του Πανεπιστημίου Πατρών, Βάσω Αλεξέλλη για την ιδιαίτερα παρατηρητική της πρώτη ανάγνωση.

Στον χειρισμό του L^AT_EX καθοριστική υπήρξε η βοήθεια της Θεοδώρας Κολιώνη. Την ευχαριστώ θερμά, όχι μόνο για τις αμέτρητες ώρες που αφιέρωσε στην επίλυση προβλημάτων που ανέκυπταν με το πρόγραμμα, αλλά και για την πολύτιμη, πολυεπίπεδη, και αδιάλειπτη προσωπική της στήριξη, καθ' όλη την διάρκεια συγγραφής αυτής της εργασίας.

Πάτρα, 11/10/2014

Μιχάλης Μαρίνης

Abstract

A prevailing issue of debate in language contact studies involves the borrowability of various lexical and free grammatical categories. In this MA Thesis (a) I examine the borrowing of different lexical and free functional words, (b) I investigate the reliability of well-known *borrowability scales*, like those that have been formulated by Haugen (1950), Muysken (1981), Matras (2007), etc, and (c) I examine the factors that determine the borrowing process.

For this purpose, I examine data from the Modern Greek Dialects. More specifically, I examine the borrowing of (a) Romance words in Griko, (b) Turkish words in Cappadocian, and (c) both Romance and Turkish words in Cretan.

I investigate how easy the borrowing of a particular lexical and free functional word-category can be as well as the language-contact factors affecting the process. I propose a common borrowability scale for the lexical categories (nouns > verbs > adjectives > adverbs) for all of the dialectal varieties that I have studied, and I show that certain words are relatively easy to be borrowed.

My main findings show that no absolute generalization can be drawn within the language contact domain. The intensity of contact factor (Thomason & Kaufman, 1988; Thomason, 2001) seems to be the key factor in explaining the split between lexical and structural borrowing. It explains why, for example, both in Griko and Cappadocian, where bilingualism and borrowing is vastly extensive, free-functional-words are borrowed with ease, whereas in Cretan, where the level of bilingualism is obviously less extensive, the borrowing of free-functional-words is extremely restricted.

Moreover, the differentiation between the borrowing of free-functional words in Griko versus that in Cappadocian shows that borrowing depends not only on *external*

factors (e.g. the intensity of contact) but also on *intralinguistic factors* such as the *typological distance* and the structural *(in)compatibility* of the systems in contact. A concrete example is the absence of borrowed prepositions in Cappadocian due to Turkish containing only postpositions.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	iii
Abstract	v
1 Θεωρητικό Πλαίσιο	3
1.1 Λεξιλογικός δανεισμός	3
1.2 Κλίμακες δανεισιμότητας	4
1.2.1 Τρόποι καταμέτρησης των δάνειων τύπων	6
1.3 Η ένταση της επαφής ως καθοριστικός ενδείκτης της δανεισιμότητας των στοιχείων: Το μοντέλο των Thoma-son & Kaufman (1988) και Thomason (2001)	7
1.4 Άλλοι παράγοντες που διευκολύνουν την δανεισιμότητα των στοιχείων	10
1.4.1 Δομική συμβατότητα	10
1.4.2 Τυπολογική απόσταση	11
1.4.3 Προσαρμογή σε προϋπάρχουσες δομές	12
1.4.4 Κάλυψη δομικών κενών της γλώσσας αποδέκτριας	12
1.4.5 Ο ελεύθερος ή δεσμευμένος χαρακτήρας των μορφημάτων	13
1.4.6 Απλοποίηση μέσω της μείωσης της αλλομορφίας	14
1.5 Οι λεξικές κατηγορίες ως λέξεις ανοικτής και κλειστής τάξης	14
2 Σύντομη περιγραφή των υπό μελέτη συστημάτων	17
2.1 Η Γκρίκο	17
2.2 Τα Καπαδοκικά	18
2.3 Τα Κρητικά	20

2.4	Το (κοινωνιο)γλωσσικό πλαίσιο	21
3	Δανεισιμότητα λεξικών στοιχείων	23
3.1	Γκρίκο	23
3.1.1	Ονόματα	23
3.1.2	Ρήματα	26
3.1.3	Επίθετα	27
3.1.4	Τροπικά Επιρρήματα	29
3.2	Καππαδοκική	29
3.2.1	Ονόματα	30
3.2.2	Ρήματα	32
3.2.3	Επίθετα	34
3.2.4	Τροπικά Επιρρήματα	35
3.3	Κρητική	36
3.3.1	Ονόματα	37
3.3.2	Ρήματα	40
3.3.3	Επίθετα	44
3.3.4	Τροπικά Επιρρήματα	46
4	Δανεισιμότητα ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων	49
4.1	Γκρίκο	49
4.1.1	Προτασιακά επιρρήματα	50
4.1.2	Υποτακτικοί Σύνδεσμοι	51
4.1.3	Παρατακτικοί Σύνδεσμοι	53
4.1.4	Προθέσεις	54
4.1.5	Αντωνυμίες	55
4.1.6	Ποσοδείκτες	56
4.1.7	Αριθμητικά	56
4.1.8	Μόρια	58
4.2	Καππαδοκική	59
4.2.1	Προτασιακά επιρρήματα	59
4.2.2	Παρατακτικοί Σύνδεσμοι	60

4.2.3	Υποτακτικοί Σύνδεσμοι	62
4.2.4	Ποσοδείκτες	64
4.2.5	Μόρια	65
4.2.6	Αντωνυμίες	66
4.2.7	Αριθμητικά	67
4.2.8	Προθέσεις	67
4.3	Κρητική	67
4.3.1	Γραμματικά δάνεια από την Τουρκική	68
4.3.2	Γραμματικά δάνεια από τις ρομανικές διαλέκτους	68
5	Συζήτηση - Συμπεράσματα	71
5.1	Δανεισιμότητα λεξικών στοιχείων	71
5.2	Δανεισιμότητα γραμματικών στοιχείων	74

Εισαγωγή

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αυτής, αφού αρχικά αναφερθώ εν συντομία σε κάποιους από τους επικρατέστερους ορισμούς για τον λεξιλογικό δανεισμό, την κατηγοριοποίηση των δάνειων τύπων του Haugen (1950), και σε κάποιες από τις περισσότερο γνωστές κλίμακες δανεισιμότητας λεξικών και γραμματικών στοιχείων που κατά καιρούς έχουν προταθεί από την βιβλιογραφία, στην συνέχεια καταγράφω τους σημαντικότερους από τους παράγοντες οι οποίοι έχει υποστηριχθεί ότι επηρεάζουν την δανεισιμότητα των στοιχείων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζω εν συντομία τα τρία γλωσσικά συστήματα τα οποία μελετώ σε αυτή την έρευνα, δηλαδή την Γκρίκο, την Καππαδοκική και την Κρητική. Αναφέρω βασικά στοιχεία της ανάπτυξης της κάθε διαλέκτου, και επικεντρώνομαι σε μία προσπάθεια κατάδειξης των ιδιαίτερων συνθηκών που καθορίζουν το είδος της γλωσσικής επαφής.

Στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφω τα αποτελέσματα της έρευνάς μου για τον δανεισμό της κάθε μελετώμενης διαλέκτου στις κατηγορίες λέξεων της *πρώτης βαθμίδας λεξικότητας* (Ξυδόπουλος, 2008:75-76), δηλαδή τον δανεισμό των *ονομάτων*, των *ρημάτων*, των *επιθέτων* και των *τροπικών επιρρημάτων*. Σχολιάζω συνοπτικά την διαδικασία του δανεισμού για την κάθε λεξική κατηγορία και προτείνω μία κοινή κλίμακα δανεισιμότητας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο καταγράφω τα αποτελέσματα της έρευνάς μου για τον δανεισμό της κάθε μελετώμενης διαλέκτου στις κατηγορίες λέξεων οι οποίες εκτείνονται πέραν της *πρώτης βαθμίδας λεξικότητας* (Ξυδόπουλος, 2008:75-76), δηλαδή τον δανεισμό των *προτασικών επιρρημάτων*, των *παρατακτικών* και *υποτακτικών συνδέσμων*, των *αντωνυμιών*, των *ποσοδεικτών*, των *προθέσεων*, των *μορίων*, κλπ.

Στο πέμπτο κεφάλαιο συζητώ τα αποτελέσματα της έρευνάς μου, τα οποία καταγράφονται στα προηγούμενα δύο κεφάλαια, ελέγχω την ισχύ των θεωρητικών αρχών που παρουσίασα στο Κεφάλαιο 1 και προτείνω τους παράγοντες εκείνους που -σύμφωνα με τα δεδομένα μου- καθορίζουν την δανεισιμότητα των στοιχείων.

Κεφάλαιο 1

Θεωρητικό Πλαίσιο

1.1 Λεξιλογικός δανεισμός

Δεν υπάρχει γλώσσα που να μην έχει με κάποιον τρόπο επηρεαστεί από άλλες είτε λόγω κατοχής, είτε για λόγους οικονομικής ή πολιτισμικής επαφής (Sapir 1921, Bloom-field 1933). Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθώ με την επιρροή στο επίπεδο του λεξιλογίου και συγκεκριμένα με το φαινόμενο του *λεξιλογικού δανεισμού*. Οι Thomason & Kaufman (1988:37) σε μία προσπάθειά τους να ορίσουν το δανεισμό μιλούν για την ενσωμάτωση ξένων χαρακτηριστικών στη μητρική γλώσσα μιας ομάδας από τους ίδιους τους φυσικούς ομιλητές της γλώσσας. Πιο πρόσφατα, η Aikhenvald (2002), ακολουθώντας τον Trask (2000:44), αλλά και οι Heine & Kuteva (2005:6) όρισαν τον δανεισμό ως τη μεταφορά χαρακτηριστικών από τη μια γλώσσα στην άλλη λόγω γλωσσικής επαφής. Σε κάθε περίπτωση, με τον όρο δανεισμός αναφερόμαστε σε μεταφορά στοιχείων, από μια *γλώσσα δότρια*¹ (donor language) σε μία *γλώσσα αποδέκτρια*² (recipient language), φορέας της οποίας είναι ο φυσικός ομιλητής της τελευταίας³.

Από τις διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις των δανείων που έχουν προταθεί κατά καιρούς υιοθετώ εδώ το μοντέλο του Haugen (1950), σύμφωνα με το οποίο ο δανεισμός

¹Ο όρος απαντά στην βιβλιογραφία και ως *γλώσσα πηγή* (source language)

²Ο όρος απαντά στην βιβλιογραφία και ως *γλώσσα στόχος* (target language)

³Υιοθετώ εδώ τη διάκριση της van Coestem (1988, 2000) μεταξύ *δανεισμού* (borrowing) και *επιβολής* (imposition). Η διαφοροποίηση έγκειται στο γεγονός ότι στο δανεισμό ο φορέας της επιρροής είναι ομιλητής της γλώσσας αποδέκτριας, ενώ στην επιβολή φορέας είναι ομιλητής της γλώσσας δότριας.

ενός στοιχείου σε μία γλώσσα μπορεί να γίνει με δύο διαδικασίες: την *εισαγωγή* (importation), όπου μία μορφή ή και η σημασία της υιοθετούνται από τη γλώσσα αποδέκτρια, και την *υποκατάσταση* (substitution), όπου το υιοθετούμενο στοιχείο στην γλώσσα αποδέκτρια υποκαθιστά το προϋπάρχον. Στην προσπάθειά του μάλιστα να κατηγοριοποιήσει τις δάνειες λέξεις, ο Haugen προτείνει τρεις διαφορετικούς τύπους δανείων: τα *λεξικά δάνεια* (loanwords) που προκύπτουν μέσω της εισαγωγής, τα *δάνεια μείξης*⁴ (loanblends) που είναι προϊόντα εισαγωγής και υποκατάστασης, και τέλος τα *μεταφραστικά/σημασιολογικά δάνεια* (loanshifts) που αφορούν περιπτώσεις μεταφοράς μόνο της σημασίας. Από τις παραπάνω κατηγορίες δανείων, στην παρούσα εργασία, εστιάζω το ενδιαφέρον μου σε λεξικά δάνεια και δάνεια μείξης.

1.2 Κλίμακες δανεισιμότητας

Ορισμένοι μελετητές, σε μία προσπάθεια διερεύνησης της συμπεριφοράς των διαφόρων λεξικών κατηγοριών κατά τον δανεισμό, έχουν κατά καιρούς προτείνει διάφορες *κλίμακες δανεισιμότητας* (borrowability scales). Οι κλίμακες αυτές, συνήθως ξεκινούν από την στατιστική ανάλυση των δανείων μίας συγκεκριμένης γλώσσας αποδέκτριας από μια γλώσσα δότρια.

Μία πρώτη καταγραφή της διαφοροποίησης που παρουσιάζει η δανεισιμότητα των λεξικών κατηγοριών γίνεται από τον Whitney (1881). Επίσης, ο Haugen (1950) δημιουργεί και προτείνει μια τέτοια κλίμακα δανεισιμότητας των λεξικών στοιχείων. Αφού μελέτησε συστηματικά τον δανεισμό της Αμερικανικής-Νορ-βηγικής από την Αγγλική, πρότεινε την κλίμακα η οποία αποτυπώνεται στο (1):

- (1) ονόματα > ρήματα > επίθετα > επιρρήματα & προθέσεις > επιφωνήματα
Haugen (1950:224)

Ιδιαίτερα συζητημένη από την βιβλιογραφία είναι και η κλίμακα που πρότεινε ο Muysken (1981) (2), αφού μελέτησε τον δανεισμό της Κέτσουα (Quechua) από την Ισπανική. Στην κλίμακα αυτή ο Muysken προσπαθεί να εντάξει και να μελετήσει περισσότερες

⁴Στην ελληνική βιβλιογραφία, ο όρος ‘loanblends’ απαντά και ως *δάνεια αμαλγάματα*, ωστόσο εδώ υιοθετώ την μετάφραση της Ralli (2012a,b)

λεξικές κατηγορίες από τον Haugen. Ακόμη, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι από την πρώτη κιόλας ματιά η ιεραρχία παρουσιάζει αποκλίσεις από εκείνη του Haugen στο (1). Για παράδειγμα, η ιεραρχία ‘ονόματα > ρήματα > επίθετα’ του Haugen, αντικαθίσταται εδώ από την ιεραρχία ‘ονόματα > επίθετα > ρήματα’.

(2) ονόματα > επίθετα > ρήματα > προθέσεις > παρατακτικοί σύνδεσμοι > ποσοδείκτες > προσδιοριστές > ελεύθερες αντωνυμίες > κλιτικές αντωνυμίες > υποτακτικοί σύνδεσμοι
Muysken (1981)

Πολύ πιο πρόσφατα, ο Matras (2007:61) προσπάθησε να διατυπώσει μία κλίμακα που θα ξεπερνά την περιγραφή μιας συγκεκριμένης περίπτωσης δανεισμού. Για να το επιτύχει αυτό μελέτησε δάνεια σε 27 διαφορετικές γλώσσες. Η κλίμακα που προτείνει με βάση τις μετρήσεις του αποτυπώνεται στο 3:

(3) ονόματα, σύνδεσμοι > ρήματα > δείκτες λόγου > επίθετα > επιφωνήματα > επιρρήματα > μόρια, μεταθέσεις > αριθμητικά > αντωνυμίες > παραγωγικά επιθήματα > κλιτικά επιθήματα.
Matras (2007:61)

Το ερώτημα που ανακύπτει αφορά την πιθανή ερμηνεία των τέτοιου είδους κλιμάκων δανεισιμότητας. Ειδικότερα (α) για ποιους λόγους κάποιες κατηγορίες γίνονται ευκολότερα αντικείμενο δανεισμού από κάποιες άλλες, (β) τι στοιχεία μπορεί να μας παράσχουν οι κλίμακες για το είδος της γλωσσικής επαφής και τους παράγοντες που την καθόρισαν, και σε ένα δεύτερο επίπεδο, (γ) τι στοιχεία μας παρέχουν αυτές οι κλίμακες για τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται η γραμματική.

Οι κλίμακες δανεισιμότητας, μπορούν κατά τον Haspelmath (2008: 48) να ερμηνευτούν με τέσσερις δυνατούς τρόπους: χρονικά, συνεπαγωγικά, ποσοτικά και πιθανολογικά. Για παράδειγμα, σε μία κλίμακα της μορφής 3 αναμένουμε ότι μια γλώσσα πρώτα θα δανειστεί στοιχεία από τα αριστερά του συνεχούς και στην συνέχεια θα επεκταθεί προς τα δεξιά (*χρονική ερμηνεία*), ακόμη μία γλώσσα που έχει δανειστεί στοιχεία που ανήκουν στα δεξιά της κλίμακας, έχει σίγουρα δανειστεί και στοιχεία από τα αριστερά (*συνεπαγωγική ερμηνεία*), επιπρόσθετα, μία γλώσσα δανείζεται περισσότερα στοιχεία από τα αριστερά της κλίμακας παρά από τα δεξιά (*ποσοτική ερμηνεία*), και τέλος, στοιχεία που ανήκουν στα αριστερά θα μπορούσαν να γίνουν ευκολότερα αντικείμενο δανεισμού συγκριτικά με τα στοιχεία που εμφανίζονται στα δεξιά (*πιθανολογική ερμηνεία*).

Οι μεγάλες διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται μεταξύ των τριών ενδεικτικών κλιμάκων δανεισιμότητας που δόθηκαν παραπάνω, προφανώς ανακλούν διαφοροποιήσεις μεταξύ των σε επαφή συστημάτων ή ακόμη και διαφοροποιήσεις των εκάστοτε συνθηκών της γλωσσικής επαφής. Στην παρούσα μελέτη θα προσπαθήσω να εξετάσω ποιοι ενδογενείς παράγοντες των συστημάτων επηρεάζουν την δανεισιμότητα των στοιχείων, και σε ποιο βαθμό.

1.2.1 Τρόποι καταμέτρησης των δάνειων τύπων

Ένα μεγάλο μεθοδολογικό πρόβλημα που προκύπτει κατά την κατασκευή κλιμάκων δανεισιμότητας είναι ο τρόπος καταμέτρησης των δανεισθέντων τύπων.

Στην βιβλιογραφία, υπάρχει η διάκριση μεταξύ της καταμέτρησης *δειγμάτων* (tokens) και *τύπων* (types). Η καταμέτρηση με βάση τα δείγματα, λαμβάνει υπόψη της το σύνολο των εμφανίσεων ενός λεξήματος σε ένα σώμα κειμένων (corpus), ενώ η καταμέτρηση με βάση τους τύπους λαμβάνει υπόψη της τους διαφορετικούς μοναδικούς τύπους μίας κατηγορίας.

Οι μετρήσεις του πρώτου είδους, δηλαδή οι μετρήσεις των *δειγμάτων* (tokens) μιας γραμματικής κατηγορίας σε ένα σώμα κειμένων, είναι μία μέθοδος ως ένα βαθμό προβληματική όταν χρησιμοποιείται για την κατασκευή κλίμακας δανεισιμότητας. Και αυτό, διότι η συχνότητα χρήσης μιας λέξης δεν αντανακλά κατ' ανάγκη και την ευκολία δανεισμού της. Δεν μπορούμε, για παράδειγμα, να ισχυριστούμε ότι επειδή τα εκφωνήματα που αντιστοιχούν στην κατηγορία 'όνομα' σε ένα σώμα κειμένων είναι περισσότερα από τα εκφωνήματα που αντιστοιχούν στην κατηγορία 'αριθμητικό', αυτό δηλώνει απαραίτητως ότι τα ονόματα είναι πιο εύκολα δανείσιμα από τα αριθμητικά.

Η δεύτερη μέθοδος είναι οι μετρήσεις των *τύπων* (types), δηλαδή των διαφορετικών μοναδικών λέξεων μιας κατηγορίας. Η μέθοδος αυτή παρουσιάζει επίσης αδυναμίες, καθώς η σύγκριση μεταξύ λεξικών κατηγοριών ανοικτής και κλειστής τάξης εξ ορισμού παράγει μη συγκρίσιμα αποτελέσματα. Αν, για παράδειγμα, η κατηγορία 'δάνεια ονόματα' εμφανίζεται στο σώμα κειμένων πολύ περισσότερες φορές από την κατηγορία 'δάνειες προθέσεις', αυτό δεν αντανακλά κατ' ανάγκη την δυσκολία δανεισιμότητας των προθέσεων έναντι των ονομάτων, αλλά πιθανόν είναι απόρροια της ιδιότητας των ονομάτων να είναι *στοιχεία ανοικτής τάξης*.

Από την άλλη πλευρά, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η *συχνότητα χρήσης*, ίσως είναι ένας ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας για τον δανεισμό και ότι κατ' επέκταση δεν θα πρέπει να παραλείπεται. Για παράδειγμα, οι Stolz & Stolz (1996) και Ross (2001), θεωρούν ότι οι προσανατολισμένες στην συχνότητα κλίμακες είναι ιδιαίτερα σημαντικές καθώς η προκληθείσα από επαφή γλωσσική αλλαγή ξεκινά στο επίπεδο της οργάνωσης του λόγου, προχωρεί στην οργάνωση των επιπέδων της παραγράφου, στα εκφωνήματα, τις προτάσεις, και μόνο τότε φτάνει τα επίπεδα της φράσης και της λέξης.

1.3 Η ένταση της επαφής ως καθοριστικός ενδείκτης της δανεισιμότητας των στοιχείων: Το μοντέλο των Thomason & Kaufman (1988) και Thomason (2001)

Κατά τον Meillet (1921), ο δομικός δανεισμός είναι δυνατός στις περιπτώσεις όπου μεταξύ γλώσσας δότριας και γλώσσας αποδέκτριας υπάρχει μικρή *τυπολογική απόσταση*⁵ (typological distance). Ωστόσο, οι Thomason & Kaufman (1988), και Thomason (2001, 2010) θεωρούν ότι η τυπολογική απόσταση μεταξύ δύο γλωσσών δεν είναι ασφαλής ενδείκτης για την ύπαρξη δομικού δανεισμού και αντιπροτείνουν την *ένταση της επαφής* (intense of contact) ως βασικό παράγοντα που καθορίζει το είδος και την έκταση του δανεισμού. Η *ένταση* της επαφής καθορίζεται επί τη βάση δύο κυρίως παραγόντων, αφενός το επίπεδο γνώσης του συστήματος της δότριας γλώσσας από τους ομιλητές της αποδέκτριας γλώσσας, και αφετέρου τη θετική ή αρνητική στάση τους απέναντι σε αυτή.

Έτσι, ανάλογα με την ένταση της γλωσσικής επαφής, η Thomason (2001:70-71) κατηγοριοποιεί τέσσερις περιπτώσεις κατά τις οποίες διαφορετικές λεξικές κατηγορίες αναμένεται να γίνουν αντικείμενο δανεισμού.

Ειδικότερα, σε περιβάλλοντα *περιστασιακής επαφής* (casual contact), οι υποκινητές του δανεισμού είναι ομιλητές της γλώσσας αποδέκτριας οι οποίοι όμως δεν είναι άριστοι γνώστες του συστήματος της γλώσσας δότριας. Στα περιβάλλοντα αυτά, δανείσιμες εί-

⁵Για μία αναλυτικότερη συζήτηση της *τυπολογικής απόστασης* και της *δομικής συμβατότητας* ως παραγόντων που καθορίζουν την δανεισιμότητα των στοιχείων δεξ το Κεφάλαιο 1.4.1

ναι μόνο λέξεις περιεχομένου, και κατά κύριο λόγο τα *ουσιαστικά* και τα *ρήματα*, ενώ ακολουθούν τα *επίθετα* και τα *επιρρήματα*. Ακόμη, στο περιβάλλον της περιστασιακής επαφής αντικείμενο δανεισμού γίνονται κυρίως λέξεις που ανήκουν στο *μη βασικό λεξιλόγιο*⁶ (non basic vocabulary).

Σε περιβάλλοντα *ελαφρώς στενότερης επαφή* (slightly more intense contact), στην κοινότητα της γλώσσας αποδέκτριας υπάρχει ένας αριθμός δίγλωσσων ατόμων, τα οποία ωστόσο αποτελούν τη μειοψηφία των ομιλητών. Στην περίπτωση αυτή, ο δανεισμός δεν περιορίζεται σε λέξεις περιεχομένου, αλλά παράλληλα αντικείμενο δανεισμού γίνονται και περισσότερο λειτουργικές λέξεις, όπως είναι τα *επιρρήματα* και οι *σύνδεσμοι*. Δανείσιμες είναι, κατά την Thomason, και πάλι λέξεις που ανήκουν στο *μη βασικό λεξιλόγιο*.

Σε περιβάλλοντα *περισσότερο στενής επαφής* (more intense contact) πολλοί ομιλητές της γλώσσας αποδέκτριας είναι πλήρως δίγλωσσοι, ενώ παράλληλα η γλώσσα δότρια φαίνεται να είναι χαρακτηρισμένη ως γλώσσα υψηλού κύρους. Ο δανεισμός δεν περιορίζεται στις λέξεις περιεχομένου ή σε κάποιες λίγες περιπτώσεις λειτουργικών λέξεων, αλλά επεκτείνεται και στα υπόλοιπα λειτουργικά στοιχεία. Έτσι, δανείσιμα είναι στοιχεία όπως οι *αντωνυμίες* και τα *αριθμητικά*, ενώ ο δανεισμός μπορεί να αφορά και δεσμευμένα μορφήματα, όπως τα *παραγωγικά επιθήματα*. Από άποψης περιεχομένου, οι δανείσιμες λέξεις ανήκουν και στο *βασικό* (basic) και στο *μη βασικό λεξιλόγιο* (non basic vocabulary).

Τέλος, αν υπάρχει ιδιαίτερα *έντονη επαφή* (intense contact) η διγλωσσία είναι -στην κοινότητα της γλώσσας αποδέκτριας- ένα ιδιαίτερα εκτεταμένο φαινόμενο. Στην περίπτωση αυτή, ο λεξιλογικός δανεισμός μπορεί να αφορά όλο το εύρος του λεξιλογίου και οποιοδήποτε στοιχείο της δομής. Θεωρητικά, τα πάντα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο δανεισμού.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι αυτή η προσέγγιση εστιάζει σχεδόν αποκλειστικά σε εξωγλωσσικούς παράγοντες και δεν λαμβάνει υπόψη πολύ σημαντικούς ενδογλωσσικούς (Matras: 2007, 2009; Winford: 2010; Ralli: 2012a,b; Μαρίνης: 2014, Melissaropoulou & Marinis: προσεχώς), όπως είναι όχι μόνο η *τυπολογική απόσταση* που προτείνει

⁶Η θέση αυτή της Thomason, περί προτεραιότητας του μη βασικού λεξιλογίου έχει έντονα αμφισβητηθεί (βλ. Haspelmath 2008:4). Επιπρόσθετα, ερευνητές όπως οι Hock & Joseph (1996: 255) και Friedman & Joseph (2016), υποστηρίζουν πως το *βασικό λεξιλόγιο* γίνεται ευκολότερα αντικείμενο δανεισμού από ότι το *μη βασικό*. Συγκεκριμένα για τα ελληνικά, την άποψη ότι το βασικό λεξιλόγιο αποτελεί κορμό του λεξιλογικού δανεισμού υποστηρίζει και η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994: 65-66).

Ένταση της Επαφής	Λεξιλογικός Δανεισμός
<p>Περιστασιακή επαφή (casual contact) Οι υποκινητές του δανεισμού δεν είναι άριστοι γνώστες του συστήματος της γλώσσας δότριας.</p>	<p>Αντικείμενο δανεισμού γίνονται κυρίως οι λέξεις περιεχομένου, δηλαδή <i>ονόματα, ρήματα, επίθετα</i>, και <i>επιρρήματα</i>.</p>
<p>Ελαφρώς στενότερη επαφή (slightly more intense contact) Στην κοινότητα της γλώσσας αποδέκτριας υπάρχει ένας αριθμός δίγλωσσων ομιλητών.</p>	<p>Πέρα από τις λέξεις περιεχομένου, αντικείμενο δανεισμού γίνονται και κάποιες λειτουργικές λέξεις, όπως είναι τα <i>επιρρήματα</i> και οι <i>σύνδεσμοι</i>.</p>
<p>Περισσότερο στενή επαφή (more intense contact) Στην κοινότητα της γλώσσας αποδέκτριας υπάρχουν πολλοί ομιλητές οι οποίοι είναι δίγλωσσοι, ενώ παράλληλα υπάρχει θετική στάση των ομιλητών ως προς την γλώσσα δότρια.</p>	<p>Αντικείμενο δανεισμού γίνονται όχι μόνο λέξεις περιεχομένου, αλλά και πολλών κατηγοριών ελεύθερες λειτουργικές λέξεις, όπως οι <i>αντωνυμίες</i> και τα <i>αριθμητικά</i>, αλλά και κάποια εξαρτημένα λειτουργικά στοιχεία, όπως τα <i>παραγωγικά επιθήματα</i>.</p>
<p>Έντονη επαφή (intense contact) Στην κοινότητα της γλώσσας αποδέκτριας υπάρχει εκτεταμένη διγλωσσία και η στάση των ομιλητών ως προς στην γλώσσα πηγή είναι θετική, καθώς την θεωρούν γλώσσα κύρους.</p>	<p>Ο δανεισμός αφορά όλο το εύρος του λεξιλογίου και επεκτείνεται και στην δομή. Τα πάντα μπορούν θεωρητικά να γίνουν αντικείμενο δανεισμού.</p>

Πίνακας 1.1: Σχηματική αναπαράσταση του αναμενόμενου λεξιλογικού δανεισμού με κριτήριο την ένταση της επαφής. Προσαρμογή από την Thomason (2001:70-71).

ο Meillet (1921), η *δομική συμβατότητα* (structural compatibility) μεταξύ των συστημάτων της γλώσσας δότριας και της γλώσσας αποδέκτριας, η ιδιότητα ενός στοιχείου να είναι *καθολικά μαρκαρισμένο* (universally marked), κάτι που το καθιστά δύσκολα δανεισμένο, καθώς και μία σειρά άλλων παραγόντων⁷.

1.4 Άλλοι παράγοντες που διευκολύνουν την δανεισιμότητα των στοιχείων

1.4.1 Δομική συμβατότητα

Ο Meillet (1921:84,87) θεωρεί ότι ο δομικός δανεισμός είναι σπάνιος και ότι ο *γραμματικός δανεισμός* είναι πιθανός μόνο μεταξύ εξαιρετικά παρόμοιων συστημάτων, όπως είναι, για παράδειγμα, ο δανεισμός μεταξύ δύο διαλέκτων του ίδιου συστήματος. Σε παρόμοιο πλαίσιο κινούμενος, ο Weinreich (1953:25) ισχυρίζεται ότι μία γλώσσα μπορεί να δεχτεί ξένα δομικά στοιχεία λόγω γλωσσικής επαφής, αλλά μόνο υπό την προϋπόθεση ότι αυτά αντιστοιχούν σε ήδη υπάρχουσες τάσεις ανάπτυξης του συστήματός της⁸. Με άλλα λόγια, η όποια αλλαγή θεωρείται ότι υπάρχει εξ ορισμού στην γλώσσα αποδέκτρια ως λανθάνουσα εσωτερική τάση, πριν και ανεξάρτητα από την επαφή. Σε αυτή την περίπτωση η γλωσσική επαφή απλά επιταχύνει ή πυροδοτεί την εμφάνιση της αλλαγής, χωρίς όμως να είναι η αιτία της.

Μια άλλη ανάγνωση της θέσης αυτής γίνεται από τον Bickerton (1981:50), όπως καταγράφεται από τον Campbell (1989:92). Ο Bickerton παρατηρεί ότι οι γλώσσες είναι συστήματα με δομή, τα οποία δεν είναι δυνατό τα δεχτούν δάνεια που είναι ασύμβατα (incompatible) με αυτή την δομή. Στην περίπτωση λοιπόν αυτή, η *δομική συμβατότητα* (structural compatibility) μεταξύ της γλώσσας δότριας και της γλώσσας αποδέκτριας εμφανίζεται ως απαραίτητη προϋπόθεση στον δανεισμό. Ο Bickerton αντλεί από τον χώρο της συντακτικής τυπολογίας ένα ξεκάθαρο παράδειγμα για αυτή του τη θέση, ισχυρίζο-

⁷Για μια αναλυτικότερη συζήτηση δες το κεφάλαιο 1.4.

⁸Η ακραία εκδοχή αυτής της θέσης διατυπώνεται από τον Coseriu (1978), όπως αναφέρεται από τον Campbell (1989). Σύμφωνα με τον Coseriu αντικείμενο δανεισμού γίνονται μόνο εκείνες οι πτυχές της γλώσσας δότριας που το σύστημα της γλώσσας αποδέκτριας προσέφερε ούτως ή άλλως ως δυνατές ή πιθανές. Αν πράγματι αυτή η θέση ίσχυε, τότε η τυπολογία μιας γλώσσας δεν θα μπορούσε ποτέ να αλλάξει λόγω της γλωσσικής επαφής.

μενος πως μία γλώσσα με σειρά όρων SVO είναι αδύνατο να δανειστεί μεταθέσεις. Στο ίδιο πνεύμα ο Aitchison (1981: 121) παρατηρεί ότι οι γλώσσες τείνουν να επιλέγουν και να δανείζονται εκείνες τις πτυχές της δότριας γλώσσας που στενά σχετίζονται με όσες ήδη υπάρχουν στην γλώσσα αποδέκτρια.

Ωστόσο, η καθολικότητα της προϋπόθεσης της *δομικής συμβατότητας* μεταξύ γλώσσας δότριας και γλώσσας αποδέκτριας προκειμένου να καταστεί δυνατός ο δομικός δανεισμός έχει αμφισβητηθεί έντονα από μία σειρά νεότερες έρευνες, που παραθέτουν αντιπαραδείγματα από διάφορες γλώσσες (βλ. την λεπτομερή παράθεση του Campbell (1989: 92-94), αλλά και τις παρατηρήσεις της Thomason: 2010).

1.4.2 Τυπολογική απόσταση

Παράλληλα, και η *τυπολογική απόσταση* (typological distance) μεταξύ της γλώσσας δότριας και της γλώσσας αποδέκτριας εμφανίζεται συχνά στην βιβλιογραφία ως παράγοντας που καθορίζει το αποτέλεσμα της επαφής, στην ίδια λογική με την δομική συμβατότητα. Κατά την Thomason (2010:41) η τυπολογική απόσταση βοηθά συχνά να προβλεφθεί το είδος της *παρεμβολής* (interference) που θα εμφανισθεί κάτω από διαφορετικές συνθήκες έντασης της επαφής, όπως αυτές αποτυπώνονται στον πίνακα 1.1 του κεφαλαίου 1.3.

Ο βασικός λόγος για τον οποίο κάποια δομικά χαρακτηριστικά είναι ευκολότερα δανείσιμα από κάποια άλλα σχετίζεται με την δυνατότητα ενσωμάτωσής τους σε οργανωμένα γραμματικά υποσυστήματα της αποδέκτριας γλώσσας. Υπό την έννοια αυτή, είναι ευκολότερο να εισαχθούν δάνειες λέξεις σε μία τυπολογικά συγκλίνουσα παρά σε μία τυπολογικά αποκλίνουσα γλώσσα. Για αυτό απαιτείται πολύ μεγάλη ένταση της επαφής για να υπάρξει δανεισμός δομής σε τυπολογικά απομακρυσμένα συστήματα.

Επιπρόσθετα, η Thomason (2001:71) υπογραμμίζει ότι οι γλώσσες με μεγάλη τυπολογική απόσταση ακολουθούν στενά την κλίμακα δανεισιμότητας, την ώρα που γλώσσες τυπολογικά συγγενείς, πολλές φορές την διαψεύδουν. Αυτό συμβαίνει διότι όταν υπάρχει μεγάλη αντιστοιχία μεταξύ των δομών της γλώσσας δότριας και της γλώσσας αποδέκτριας, τότε, ακόμη και αν αυτές οι δομές είναι καλά οργανωμένες, ακόμη και αν η ένταση της επαφής δεν είναι υψηλή, μπορούν εύκολα να γίνουν αντικείμενο δανεισμού. Αυτός είναι στην πραγματικότητα ένας ισχυρός λόγος για τον οποίο οι κλίμακες δα-

νεισιμότητας συχνά δεν επιβεβαιώνονται σε περιπτώσεις όπου η τυπολογική απόσταση μεταξύ των συστημάτων είναι μικρή.

1.4.3 Προσαρμογή σε προϋπάρχουσες δομές

Όπως παρατηρεί ο Weinreich (1953:31-7), ο δανεισμός ενός μορφήματος από μία γλώσσα δότρια, συνήθως συνεπάγεται την παράλληλη *υποκατάσταση* του αντίστοιχου προϋπάρχοντος μορφήματος στην γλώσσα αποδέκτρια. Η θέση αυτή, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μία διαφοροποιημένη εκδοχή της υπόθεσης της *δομικής συμβατότητας*, όπως αυτή αναπτύχθηκε στο κεφάλαιο 1.4.1.

Κατά τους Thomason & Kaufman (1988:54) στην Μορφολογία και στη Σύνταξη, φαίνεται ότι οι περισσότερες παρεμβολές, με εξαίρεση τις περιπτώσεις της ακραίας επιρροής, περιλαμβάνουν είτε νέα νοήματα για να εκφράσουν λειτουργικές κατηγορίες που ήδη υπάρχουν στην γλώσσα αποδέκτρια είτε, για την περίπτωση της Μορφολογίας, την απώλεια κατηγοριών που προηγουμένως υπήρχαν.

Η πρόβλεψη που γεννά η θέση αυτή είναι ότι μια γλώσσα αποδέκτρια θα δανεισθεί μόνο τα μορφήματα εκείνα της γλώσσας δότριας που εκφράζουν κατηγορίες προϋπάρχουσες στην γλώσσα αποδέκτρια.

Ωστόσο, θα πρέπει σε αυτό το σημείο να σημειώσουμε ότι η ύπαρξη παραδειγμάτων δανεισμού λεξικών κατηγοριών που πριν τη επαφή δεν υπήρχαν στην γλώσσα αποδέκτρια -όπως ο δανεισμός προθέσεων ή υποτακτικών συνδέσμων- καταδεικνύουν ότι η υπόθεση πως αντικείμενο δανεισμού μπορούν να γίνουν μόνο κατηγορίες που προϋπάρχουν στην γλώσσα αποδέκτρια δεν έχει καθολική ισχύ (Campbell 1989).

1.4.4 Κάλυψη δομικών κενών της γλώσσας αποδέκτριας

Μια υπόθεση που φαίνεται αν έχει ευρέως υποστηριχθεί στον χώρο της γλωσσικής επαφής είναι ότι κάποιες γλώσσες δανείζονται προκειμένου μέσω του δανεισμού να καλύψουν γραμματικά τους κενά (δες μεταξύ άλλων: Hale 1971, Campbell 1987, Campbell & Mithun 1981, Matras 2007, Ralli 2012a,b).

Για παράδειγμα, η γλώσσα αποδέκτρια μπορεί να δανειστεί μια νέα γραμματική κατηγορία επειδή αυτή υπάρχει στην γλώσσα δότρια, οι ομιλητές έχουν εξοικειωθεί σε μεγάλο βαθμό με αυτήν, και έτσι αντιλαμβάνονται την απουσία της από την γλώσσα

αποδέκτρια ως κενό, το οποίο τελικά συμπληρώνουν μέσω της διαδικασίας του δανεισμού.

Αξίζει να επισημάνω στο σημείο αυτό, ότι το σενάριο όπου ο δανεισμός οδηγεί στην κάλυψη *δομικών κενών* (structural gaps) της γλώσσας αποδέκτριας έρχεται εν μέρη σε αντίθεση με τον ρόλο της *δομικής συμβατότητας* κατά τον δανεισμό, όπως αυτός αναπτύχθηκε στην ενότητα 1.4.1. Ειδικότερα, στην υπόθεση του δανεισμού για την κάλυψη δομικών κενών της γλώσσας αποδέκτριας, ο δανεισμός φαίνεται να διευκολύνεται από την έλλειψη δομικής ομοιότητας μεταξύ των σε επαφή συστημάτων.

1.4.5 Ο ελεύθερος ή δεσμευμένος χαρακτήρας των μορφημάτων

Ο Weinreich (1953: 41) παρατηρεί ότι κατά την *παρεμβολή* (interference) μεταξύ δύο γραμματικών μοτίβων, συνήθως αυτό που χρησιμοποιεί κατά κύριο λόγο ελεύθερα και σχετικά αμετάβλητα μορφήματα, είναι που λειτουργεί ως πρότυπο προς μίμηση. Έτσι, τα ελεύθερα μορφήματα είναι ευκολότερα αντικείμενο δανεισμού από τα δεσμευμένα. Επιπρόσθετα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα στοιχεία που εμφανίζονται στον λόγο σε σχετικά ελεύθερη θέση, αναμένεται να γίνουν αντικείμενο δανεισμού ευκολότερα από ότι τα στοιχεία που είναι εξαιρετικά δεσμευμένα ως προς το περιβάλλον εμφάνισής τους. Την θέση αυτή συμπληρώνει και ο Haugen (1956: 67), ισχυριζόμενος ότι οι λειτουργικές λέξεις γίνονται εξαιρετικά δύσκολα αντικείμενο δανεισμού, ακριβώς επειδή εμφανίζονται μόνο ως τμήμα εκφωνημάτων και όχι αυτόνομα.

Η παραπάνω παρατήρηση του Weinreich φαίνεται να έχει επίπτωση και στην δανεισιμότητα των στοιχείων μεταξύ τυπολογικά διαφορετικών συστημάτων (Campbell: 1989). Έτσι, κατά την επαφή τυπολογικά απομακρυσμένων γλωσσών η περισσότερο *απομονωτική* (isolating) ή *αναλυτική* (analytical) δομή συνήθως λειτουργεί ως πηγή δανεισμού για γλώσσες οι οποίες είναι λιγότερο ξεκάθαρες ως προς την δομή τους. Ωστόσο, αυτή η παρατήρηση είναι λογικό να ειδωθεί ως *τάση* (tendency) μόνο, καθώς παραβλέπει πλήρως την κοινωνική διάσταση που πυροδοτεί, ή τουλάχιστον καθορίζει σε μεγάλο βαθμό, τον δανεισμό.

1.4.6 Απλοποίηση μέσω της μείωσης της αλλομορφίας

Μιά θέση που κατά καιρούς έχει διατυπωθεί για τον λεξιλογικό δανεισμό, είναι ότι συνήθως οδηγεί το σύστημα της γλώσσας δότριας στην *απλοποίηση*⁹ (simplification). Αν, για παράδειγμα, υποθέσουμε -όπως σημειώνει ο Heath (1978:72)- ότι δύο γλώσσες οι οποίες βρίσκονται σε επαφή διαθέτουν για την έκφραση του ίδιου μορφήματος η πρώτη μόνο ένα *αλλόμορφο* (allomorph) και η δεύτερη πολλά, τότε η γλώσσα αποδέκτρια εμφανίζει μία τάση να υποκαταστήσει τα πολλά της αλλόμορφα από το ένα της γλώσσας δότριας.

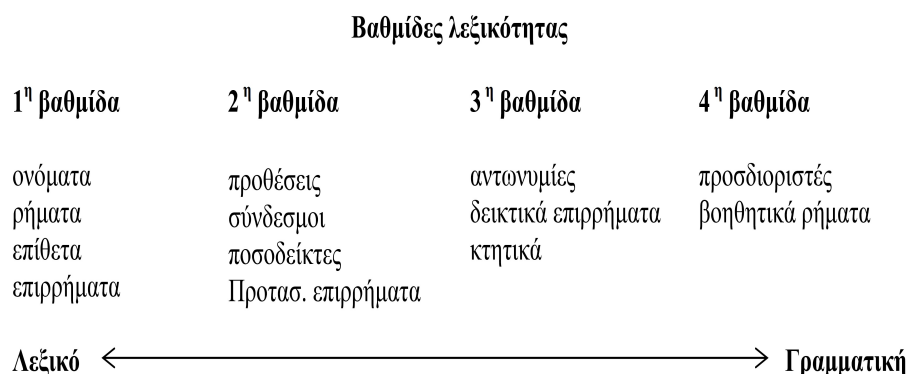
Ενισχυτική της παραπάνω άποψης είναι και η θέση του Vogt (1948:39), όπως αναφέρεται από τον Campbell (1989), ότι συχνά κατά την γλωσσική επαφή μία γλώσσα είναι δυνατόν να χάσει κάποια μορφολογική κατηγορία που κατείχε, αλλά είναι σχεδόν αδύνατο να αναπτύξει μία νέα.

1.5 Οι λεξικές κατηγορίες ως λέξεις ανοικτής και κλειστής τάξης

Όπως σημειώνει ο Winford (2010:176) στον χώρο της γλωσσικής επαφής είναι ευρέως διαδεδομένη η άποψη ότι τα *στοιχεία ανοικτής τάξης* (open class items) γίνονται ευκολότερα αντικείμενο δανεισμού συγκριτικά με τα *στοιχεία κλειστής τάξης* (close class items).

Ακολουθώντας τους Jackson & Ze Ambela (2000:18-19) και Quirk & Greenbaum (1973:19-20), όπως παρουσιάζονται από τον Ξυδόπουλο (2008:75-76), παρατηρούμε ότι το πρώτο κριτήριο για την διάκριση των λεξικών στοιχείων σε *στοιχεία ανοικτής και κλειστής τάξης* είναι το μέγεθος των συνόλων στα οποία υπάγονται τα στοιχεία αυτά και κατ' επέκταση η δυνατότητα ενός στοιχείου του συνόλου να υποκαθίσταται από άλλα. Έτσι, τα στοιχεία εκείνα που ανήκουν σε μεγάλα σύνολα και που μπορούν εύκολα να υποκατασταθούν από άλλα θεωρούμε ότι είναι *στοιχεία ανοικτής τάξης*, ενώ όσα ανήκουν σε μικρά σύνολα και είναι δύσκολα υποκαταστάσιμα θεωρούμε αντίστοιχα ότι

⁹Κατά τους Thomason & Kaufman (1988) και Thomason (2001, 2010) υπάρχουν παραδείγματα σε επαφή γλωσσών, τα οποία παραπέμπουν περισσότερο σε *περιπλοκοποίηση* (complexification) παρά σε *απλοποίηση* (simplification).

Σχήμα 1.1: Σχηματική αναπαράσταση της κατανομής των λεξικών κατηγοριών σε τέσσερις βαθμίδες λεξικότητας. Προσαρμογή από τον Ξυδόπουλο (2008:76)

είναι στοιχεία *κλειστής τάξης*.

Ο ρυθμός ανανέωσης των συνόλων είναι ένα ακόμη κριτήριο. Πιο συγκεκριμένα τα σύνολα εκείνα που ανανεώνονται σχετικά γρήγορα (συχνά κατά την διάρκεια της ζωής ενός ανθρώπου) ανήκουν στα στοιχεία *ανοικτής τάξης*, ενώ όσα ανανεώνονται με πολύ βραδύτερο ρυθμό ανήκουν στα στοιχεία *κλειστής τάξης*.

Τέλος, κριτήριο για την διάκριση των δύο αυτών ομάδων αποτελεί και το είδος της βασικής λειτουργίας που επιτελούν μέσα στις προτάσεις. Τα στοιχεία εκείνα τα οποία φέρουν την σημασία της πρότασης είναι στοιχεία *ανοικτής τάξης*, ενώ όσα δηλώνουν την γραμματική δομή είναι στοιχεία *κλειστής τάξης*.

Το ερώτημα που ανακύπτει είναι αν η διάκριση αυτή μεταξύ των στοιχείων ανοικτής και κλειστής τάξης είναι πολική. Ο Ξυδόπουλος (2008:76) σημειώνει πως μια τέτοια προσέγγιση θα ήταν λανθασμένη και πως, αντίθετα, πρέπει να αντιμετωπίζουμε τα στοιχεία ανοικτής και κλειστής τάξης τοποθετημένα σε ένα συνεχές γραμματικότητας – λεξικότητας. Έτσι, τροποποιώντας τον Jackson (1988:17), προτείνει μία ταξινόμηση των λεξικών κατηγοριών οργανωμένες σε τέσσερις βαθμίδες επί του συνεχούς λεξικότητας – γραμματικότητας, ξεκινώντας από τις περισσότερο λεξικές λέξεις και οδηγούμενος στις περισσότερο γραμματικές, όπως αναπαριστώνται στο σχήμα 1.1.

Αναλυτικότερα, στην *πρώτη βαθμίδα λεξικότητας* τοποθετεί τα ονόματα, τα ρήματα, τα επίθετα και τα τροπικά επιρρήματα. Λιγότερο λεξικές σε σχέση με αυτή την κατηγορία εμφανίζονται οι λέξεις της *δεύτερης βαθμίδας*, όπου και παραθέτει τις προθέσεις,

τους συνδέσμους, τους ποσοδείκτες, και τα προτασιακά επιρρήματα. Στην *τρίτη βαθμίδα* λεξικότητας καταχωρίζει ακόμη λιγότερο λεξικές λέξεις και συγκεκριμένα τις αντωνυμίες, τα δεικτικά επιρρηματικά και τα κτητικά. Τέλος, στην *τέταρτη βαθμίδα* καταχωρίζει ως ελάχιστα λεξικές και πολύ γραμματικές λέξεις τους προσδιοριστές και τα βοηθητικά ρήματα.

Κεφάλαιο 2

Σύντομη περιγραφή των υπό μελέτη συστημάτων

2.1 Η Γκρίκο

Η Γκρίκο είναι μια διάλεκτος της ελληνικής που απαντά σε δύο διαλεκτικούς θύλακες στην Νότια Ιταλία. Από αυτούς, ο πρώτος βρίσκεται στην Απουλία και συγκεκριμένα στην περιοχή Σαλέντο, και περιλαμβάνει τα χωριά: Ζολίνο, Καλημέρα, Καστρινιάνο ντε Γκρέτσι, Κοριλιάνο ντ' Οτράντο, Μαλπινιάνο, Μαρτάνο, Μαρτινιάνο, Σολέτο, και Στερνάτια. Ο δεύτερος ελληνόφωνος θύλακας βρίσκεται στην νότια άκρη της Καλαβρίας και περιλαμβάνει εννέα χωριά στην περιοχή της Μπόβα. Ο γραϊκάνικος πληθυσμός εκεί είναι σημαντικά μικρότερος από τον αντίστοιχο της περιοχής της Απουλίας.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να σημειώσουμε ότι η εν λόγω διάλεκτος δεν πραγματώνεται με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις προαναφερθείσες περιοχές, αλλά παρατηρείται γλωσσική ποικιλία, ακόμη και από χωριό σε χωριό. Η Ελληνική της Απουλίας συνήθως αποκαλείται Γκρίκο, ενώ εκείνη της Καλαβρίας αποκαλείται Γκρεκάνικο. Όπως όμως επισημαίνουν οι Fanciullo (2001), Manolessou (2005) και Ralli (2012b, 2013a,b), οι μεταξύ του διαφορές δεν θεωρούνται τόσο σημαντικές, ώστε να μιλάμε για διαφορετικές διαλέκτους, αλλά μάλλον για ποικιλίες της ίδιας διαλέκτου, των Κατωιταλιώτικων Ελληνικών. Παράλληλα, αξίζει να τονισθεί και η διαφοροποίηση της συγχρονικής εικόνας που παρουσιάζει η ποικιλία της κάθε περιοχής. Ειδικότερα, ακολουθώντας τις

Katsoyannou (1995) και Ralli (2012b), παρατηρούμε ότι η Γκρεκάνικο παρουσιάζει ραγδαία μείωση με τα περισσότερα χωριά της Καλαβρίας να τελούν υπό εγκατάλειψη. Η Katsoyannou (1995) μάλιστα υπολογίζει τους φυσικούς ομιλητές της περιοχής σε μόλις 500. Από την άλλη πλευρά, η Γκρίκο της Απουλίας βρίσκεται σε πολύ καλύτερη κατάσταση.

Ένα από τα ζητήματα που φαίνεται να έχει προκαλέσει μεγάλη συζήτηση είναι αυτό της καταγωγής της διαλέκτου. Κατά καιρούς έχουν προταθεί τρεις διαφορετικές εκδοχές, χωρίς ποτέ να υπάρξει σύμπνοια. Η πρώτη εκδοχή, η οποία σύμφωνα με τον Κοντουσόπουλο (2008) υποστηρίζεται κυρίως από Ιταλούς γλωσσολόγους, είναι ότι οι απαρχές της διαλέκτου τοποθετούνται στα Βυζαντικά χρόνια, όταν Έλληνες από την αυτοκρατορία εγκαταστάθηκαν στην Νότια Ιταλία (Morosi 1870, Parangeli 1953, Carducci 1993). Η δεύτερη εκδοχή υποστηρίζει ότι η διάλεκτος προέρχεται απευθείας από τα αρχαία ελληνικά των Ελλήνων της Μεγάλης Ελλάδας, και ότι οι πληθυσμοί αυτοί ενισχύθηκαν αργότερα με Βυζαντινούς μετανάστες και αργότερα με Έλληνες εξόριστους (Rohlf 1933, Caratzas 1958, Καραναστάσης 1984). Η Ralli (2012b) καταγράφει μια τρίτη -και επικρατούσα- εκδοχή, σύμφωνα με την οποία η διάλεκτος προέρχεται, όπως και οι υπόλοιπες νεοελληνικές διάλεκτοι¹ από την Ελληνιστική Κοινή, αλλά διατηρεί και αρκετά αρχαϊκά στοιχεία² (Browning 1991, Horrocks 1997, Ledgeway 1998).

2.2 Τα Καππαδοκικά

Η Καππαδοκική είναι μία διάλεκτος της ελληνικής που ομιλούνταν στην περιοχή της Καππαδοκίας της σημερινής κεντρικής Τουρκίας. Ο Ανδριώτης (1948) αναφερόμενος στην μεγάλη διαφοροποίηση της διαλέκτου από περιοχή σε περιοχή -ενίοτε και από χωριό σε χωριό- παρατηρεί πώς «ο όρος καππαδοκική διάλεκτος εκφράζει μια ενότητα περισσότερο γεωγραφική παρά γλωσσική». Ο Dawkins (1916) σε μία προσπάθεια να

¹Η μόνη από όλες τις Νεοελληνικές διαλέκτους που λόγω των ιστορικών συνθηκών, και της γεωφυσικής της απομόνωσης για πολλούς αιώνες δεν φαίνεται να υπακούει σε αυτόν τον κανόνα, και προέρχεται απευθείας από την Αρχαία Δωρική διάλεκτο της Πελοποννήσου είναι η Τσακόνικη.

²Η ύπαρξη πολλών αρχαϊσμών -σε αντίθεση με τις υπόλοιπες Ν.Ε. διαλέκτους με καταγωγή από την Αλεξανδρινή Κοινή- οφείλεται, σύμφωνα με την Manolessou (2005) και τον Fanciullo (2006), στο γεγονός ότι, όταν κατά τους Μεσαιωνικούς χρόνους η Νότια Ιταλία διαχωρίστηκε από την Ελληνική, οι Νεοελληνικές διάλεκτοι δεν είχαν ακόμη εμφανιστεί.

συστηματοποιήσει αυτές τις γεωγραφικές γλωσσικές διαφοροποιήσεις της καππαδοκικής κάνει λόγο για τρεις διαλεκτικές ζώνες. Από αυτές η πρώτη αφορά το *ιδίωμα της κυρίως Καππαδοκίας*, το οποίο υποδιαιρεί σε δύο ομάδες, τα Βόρεια Καππαδοκικά (Ανακού, Δελμεσός, Μαλακοπή, Ποτάμια, Σίλατα, Σινασός, Φλογητά) και τα Νότια Καππαδοκικά (Αραβανί, Γούρδανος, Ουλαγάτς, Σεμέντερε, Φερτάκαινα). Μια δεύτερη διαλεκτική ζώνη αποτελεί το *ιδίωμα των Φαράσων* (και άλλων έξι χωριών που βρίσκονταν στην ίδια κοιλάδα), το οποίο όμως θεωρεί ως λιγότερο αμιγές του προηγούμενου καθώς εμφανίζει περισσότερες ομοιότητες με τα Ποντιακά. Τέλος, μια τρίτη διαλεκτική ζώνη είναι το *ιδίωμα της Σίλλης* της Λυκαονίας το οποίο επίσης δεν θεωρεί αμιγή εκδοχή της Καππαδοκικής διαλέκτου. Πολύ πιο πρόσφατα, ο Janse (2001), εισηγείται συμπληρωματικά στον Dawkins και μία ενδιάμεση ζώνη που αφορά το *ιδίωμα της Κεντρικής Καππαδοκίας* (Αξό, Μιστί).

Ιστορικά, η παρουσία των ελληνόφωνων πληθυσμών στην περιοχή της Καππαδοκίας είναι μακραίωνη. Ωστόσο, μετά τις εισβολές των Σελτζούκων τον ενδέκατο και τον δωδέκατο αιώνα, καθώς και των Οθωμανών κατά τον δέκατο τέταρτο κι δέκατο πέμπτο, η γλώσσα έμεινε αποκομμένη από τον υπόλοιπο ελληνόφωνο κόσμο, ενώ παράλληλα βρισκόταν σε κατάσταση εξαιρετικά έντονης γλωσσικής επαφής με την τουρκική. Έτσι, όπως σημειώνει ο Janse (2001), την περίοδο εκείνη ξεκινά μία διαδικασία εκτουρκισμού που θέτει την διάλεκτο σε κατάσταση γλωσσικού θανάτου. Πράγματι, η γλωσσική επαφή είναι τόσο έντονη και κατ' επέκταση ο δανεισμός τόσο διευρυμένος ώστε ο Dawkins (1916:198) να σημειώνει χαρακτηριστικά ότι “η Καππαδοκική είναι μία διάλεκτος που το σώμα παραμένει ελληνικό, αλλά το ψυχή έχει γίνει τουρκική”. Στο ίδιο πνεύμα ο Κοντοσόπουλος παρατηρεί πως “όποιος ακούει -ή μάλλον διαβάζει- την καππαδοκική διάλεκτο, δεν ξέρει αν έχει να κάνει με τουρκικά σε ελληνικό στόμα ή με ελληνικά σε στόμα τούρκικο”.

Η Καππαδοκική συνέχισε να ομιλείται στην περιοχή της Καππαδοκίας έως την Μικρασιατική καταστροφή και την συνεπακόλουθη αναγκαστική ανταλλαγή πληθυσμών που επέβαλε η Συνθήκη της Λωζάνης (1923). Οι Καππαδόκες πρόσφυγες μεταφέρθηκαν και εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Ενώ μέχρι πρόσφατα, οι μελετητές θεωρούσαν πως η Καππαδοκική διάλεκτος έχει πια εκλείψει, οι Παπαζαχαρίου και Janse απέδειξαν ότι η Καππαδοκική διατηρείται ακόμη ζωντανή στο στόμα ομιλητών σε

χωριά της κεντρικής και βόρειας Ελλάδας.

2.3 Τα Κρητικά

Η Κρητική διάλεκτος είναι η γλωσσική ποικιλία που ομιλείται σήμερα στην περιοχή της Κρήτης³. Όπως και όλες οι υπόλοιπες νεοελληνικές διάλεκτοι –πλην της Τσακωνικής– κατάγεται από την Αλεξανδρινή Κοινή. Όπως παρατηρεί ο Browning (1991) η Κρήτη καταλαμβάνεται στα 823/825 από Άραβες μετανάστες από την Ισπανία και παρέμεινε στην κατοχή τους έως τα 967 όπου και ανακαταλήφθηκε από τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα Νικηφόρο Φωκά. Αυτό το κρίσιμο διάστημα του ενάμισι αιώνα φαίνεται πως έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της Κρητικής, καθώς οι Κρήτες σχεδόν αποκόπηκαν από την επικοινωνία με τον υπόλοιπο ελληνόφωνο κόσμο. Σε αυτή την απομόνωση ο Browning (1991) αποδίδει και το γεγονός ότι η Κρητική έχει πολύ λιγότερα αρχαϊκά στοιχεία από την Κυπριακή ή το ιδίωμα των Δωδεκανήσων.

Ειδικότερα, ως προς τον λεξικό δανεισμό τον οποίο ερευνώ με την παρούσα εργασία, επιβάλλεται να αναφερθώ στις δύο μεγάλες περιόδους όπου το νησί βρισκόνταν υπό κατοχή. Η περίοδο της *Ενετοκρατίας* είναι η πρώτη από αυτές. Ξεκίνησε το 1211 με την κατάληψη του νησιού από τους Ενετούς και διήρκεσε για 450 χρόνια, έως το 1669. Κατά το έτος αυτό, με την πτώση του Χάνδακα, η Κρήτη καταλαμβάνεται από τους Τούρκους και παραμένει υπό *Τούρκικη κυριαρχία* για πολλά ακόμη χρόνια, έως το 1913 οπότε και ενσωματώθηκε τελικά στο νεοελληνικό κράτος. Αυτές οι δύο μεγάλες χρονικές περιόδους στην ιστορία του νησιού θεωρούνται ιδιαίτερα κρίσιμες για τον λεξιλογικό δανεισμό, καθώς η Κρητική βρισκόταν σε παρατεταμένη γλωσσική επαφή αρχικά με την Ιταλική και στην συνέχεια με την Τουρκική. Ένα από τα αποτελέσματα αυτής της επαφής είναι και ο εκτενής λεξικός δανεισμός που θα μελετήσουμε στην συνέχεια.

³Όπως παρατηρεί η Τσοκαλίδου (1999), η Κρητική διάλεκτος ομιλείται ακόμη από έναν ελληνόφωνο πληθυσμό 7000 ατόμων, στις παραλιακές περιοχές της Τρίπολης του βορείου Λιβάνου και στο χωριό Χαμεντίγιε της νότιας Συρίας. Πρόκειται για μετανάστες 3ης έως και 5ης γενιάς. Επίσης, η Κρητική ομιλείται και από Μουσουλμάνους Κρητικούς στην Σμύρνη, τα Μοσχονήσια, το Αδραμύτι και τα Άδανα της Τουρκίας, οι οποίοι, όπως σημειώνει ο Κοντοσόπουλος (2000), αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Κρήτη στα 1923 λόγω της Σύμβασης Ανταλλαγής πληθυσμών της Λωζάνης.

2.4 Το (κοινωνιο)γλωσσικό πλαίσιο

Και τα τρία συστήματα που μελετώ στην παρούσα εργασία, δηλαδή η Γκρίκο, η Καππαδοκική και η Κρητική, φαίνεται να έχουν κοινή καταγωγή, καθώς προέρχονται από την Αλεξανδρινή Κοινή. Η Γκρίκο βρίσκεται σε διαρκή γλωσσική επαφή με τις ρομανικές διαλέκτους και δεν εμφανίζει δανεισμό από τα Τούρκικα. Η Καππαδοκική εμφανίζει πολύ μεγάλη ένταση επαφής με την τουρκική, μια επαφή όμως που δεν συνεχίζεται ως τις μέρες μας αλλά διακόπτεται βίαια στα 1923 με την *Σύμβαση ανταλλαγής πληθυσμών* της Λωζάνης. Ο δανεισμός της από την Τουρκική είναι εντονότατος, ενώ απουσιάζουν εντελώς δάνεια από την Ιταλική⁴. Τέλος, η Κρητική κατά περιόδους (δες Κεφάλαιο 2.3) βρέθηκε σε γλωσσική επαφή τόσο με τις ρομανικές διαλέκτους, όσο και με τα Τούρκικα και εμφανίζει δανεισμό και από τις δύο γλώσσες. Θα πρέπει να αναφέρω ότι η ένταση της επαφής των Κρητικών με τις ρομανικές διαλέκτους αλλά και την Τουρκική είναι αναλογικά πολύ ασθενέστερη από την ένταση της επαφής τόσο της Γκρίκο με τις ρομανικές διαλέκτους όσο και της Καππαδοκικής με την Τουρκική.

Συγκρίνοντας τις εξεταζόμενες ποικιλίες μεταξύ τους, βρίσκουμε την Γκρίκο να διατηρεί πολλά αρχαϊκά στοιχεία, σε όλα τα γραμματικά επίπεδα, στην Φωνολογία και το λεξιλόγιο (Ralli 2012b), ενώ τα Κρητικά είναι από εκείνες τις νεοελληνικές διαλέκτους που εμφανίζουν τους λιγότερους αρχαϊσμούς. Η τόσο έντονη παρουσία αρχαϊσμών στην Γκρίκο οφείλεται, όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί η Manolessou (2005), στο γεγονός ότι κατά τα Μεσαιωνικά χρόνια, πριν τον 13ο αιώνα, η επικοινωνία μεταξύ Νότιας Ιταλίας και Ελληνόφωνου κόσμου είχε χαθεί. Από την άλλη η σχετική απουσία έντονων αρχαϊσμών στην Κρητική, όπως παρατηρεί ο Browning (1991:172), οφείλεται κυρίως στο διάστημα της Αραβικής κατοχής (825-967 μ.Χ.) του νησιού.

⁴Στην διάλεκτο εμφανίζονται κάποιες λατινικής προέλευσης λέξεις, οι οποίες όμως θεωρείται ότι κληρονομήθηκαν από την Βυζαντινή περίοδο (Κοντοσόπουλος, 2008).

Κεφάλαιο 3

Δανεισιμότητα λεξικών στοιχείων

3.1 Γκρίκο

Στις λεξικές κατηγορίες της *πρώτης βαθμίδας λεξικότητας*¹, δηλαδή για τις κατηγορίες των ονομάτων, των ρημάτων, των επιθέτων και των επιρρημάτων, τις οποίες θα εξετάσω στο παρόν κεφάλαιο, κατέγραψα συνολικά 479 δάνειους τύπους. Τα δάνεια αυτά προέρχονται από την πλήρη αποδελτίωση των λεξικών του Καραναστάση (1984, 1986), και του Rohlf's (1930).

Ειδικότερα, μία πρώτη ματιά στην κατανομή του δανεισθέντος υλικού, δείχνει πως η λεξική κατηγορία των *ονομάτων* (βλ. ενότητα 3.1.1) εμφανίζει τη μεγαλύτερη δανεισιμότητα από οποιαδήποτε άλλη κατηγορία, σημειώνοντας ποσοστό 69.73% αναφορικά με το σύνολο των δανείων. Ακολουθεί η κατηγορία των *ρημάτων* (βλ. ενότητα 3.1.2) με ποσοστό 15.44% επί του συνόλου των δανείων. Τα *επίθετα* (βλ. ενότητα 3.1.3) έπονται με ποσοστό 9.60%, ενώ στην τελευταία θέση της κλίμακας συναντάμε τα *επιρρήματα* (βλ. ενότητα 3.1.4) με ποσοστό 5.21%.

3.1.1 Ονόματα

Όπως ήδη ανέφερα, παρατηρούμε ότι η γραμματική κατηγορία των *ονομάτων* είναι η γραμματική εκείνη κατηγορία που έχει δεχτεί τα περισσότερα δάνεια. Συγκεκριμένα, στο υλικό μας ο ονοματικός δανεισμός σημειώνει ποσοστό 69.73% αναφορικά με το

¹Για μια αναλυτικότερη παράθεση των βαθμίδων λεξικότητας, δες την ενότητα 1.5.

σύνολο των δάνειων τύπων. Το γεγονός αυτό δεν συνιστά έκπληξη, καθώς ήδη από το 1881 έχει επισημανθεί ότι τα ονόματα είναι η γραμματική κατηγορία που μπορεί ευκολότερα να αποτελέσει προϊόν δανεισμού (Whitney, 1881). Το αποτέλεσμα αυτό ευθυγραμμίζεται και με τις προβλέψεις των κλιμάκων δανεισιμότητας οι οποίες αναφέρθηκαν πρωτίτερα στα παραδείγματα 1, 2 και 3.

(4) Παραδείγματα ονοματικών δανείων της Γκρίκο από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>Γκρίκο</i>	<i>Σαλεντίνο</i>	<i>Ιταλική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	arcipreto (ο)	<i>arciprèo</i>	arciprete	‘αρχιμανδρίτης’
β.	mulinari (ο)	<i>mulinari</i>		‘μυλωνάς’
γ.	animali (το)	<i>animali</i>	animale	‘ζώο’
δ.	gaddo (ο)	<i>gaddo</i>	gallo	‘κόκορας’
ε.	capo (ο)	<i>capu</i>	capo	‘αρχηγός’
στ.	celo (ο)	<i>cèlu</i>	cielo	‘κόκορας’
ζ.	morti (η)	<i>mòrte</i>	morte	‘θάνατος’
η.	navitta (η)	<i>navètta</i>	navetta	‘σαΐτα’
θ.	paci (η)	<i>pace</i>	pace	‘ειρήνη’
ι.	padruna (ο)		padrone	‘ιδιοκτήτης’
ια.	paredo (ο)	<i>parente</i>	parente	‘συγγενής’
ιβ.	pasta (η)	<i>pasta</i>	pasta	‘ζυμαρικό’
ιγ.	re (ο)	<i>rè</i>	re	‘βασιλιάς’
ιδ.	skola (η)	<i>scòla</i>	scuola	‘σχολείο’
ιε.	fatti (η)	<i>fattu</i>	fatto	‘πράξη, υπόθεση’

Σταχυολογώντας τις διαπιστώσεις που καταγράφει η Melissaropoulou (2013), παρατηρούμε ότι η διαδικασία της ενσωμάτωσης των δάνειων ονοματικών τύπων επηρεάζεται από παραμέτρους, όπως (α) το φυσικό γένος, (β) το φωνολογικό και μορφολογικό σχήμα της λέξης, (γ) η αντιστοιχία ή αναντιστοιχία ανάμεσα στη σημασιολογική πληροφορία του δάνειου και του πρόδρομου τύπου, (δ) η αναλογία των επιθημάτων, (ε) το γραμματικό γένος, και (στ) τα κλιτικά χαρακτηριστικά των επιμέρους κλιτικών υποσυστημάτων.

Ειδικότερα, στο υλικό μας φαίνεται πως οι παράγοντες εκείνοι οι οποίοι πρωταρχικά καθορίζουν την ενσωμάτωση των ονοματικών δανείων από τις ρομανικές διαλέκτους

στο σύστημα της Γκρίκο, είναι: (α) η φωνολογική ταύτιση του πρόδρομου τύπου με την κλιτική τάξη της αποδέκτριας γλώσσας στην οποία θα υπαχθεί το δάνειο, σε συνδυασμό με (β) το φυσικό γένος. Οι παράγοντες αυτοί συμφωνούν με τους πρώτους δύο παράγοντες που προτείνει η Μελισσαροπούλου και καταγράφονται παραπάνω. Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις 4β,γ οι πρόδρομοι τύποι έχουν ληκτικό τεμάχιο το *-i*. Έτσι, από την μία, η περίπτωση 4β ενσωματώνεται στην Κ.Τ. των σε *-i* για τα αρσενικά, ενώ από την άλλη, η περίπτωση 4γ στην αντιστοιχη Κ.Τ. για τα ουδέτερα. Το χαρακτηριστικό [+/-ανθρώπινο], φαίνεται να είναι κρίσιμο στοιχείο για την τελική επιλογή, καθώς είναι εκείνο το χαρακτηριστικό που οδηγεί την περίπτωση 4β να ενσωματωθεί ως αρσενικό, ενώ την περίπτωση 4γ ως ουδέτερο.

Αντίστοιχα, το χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο] είναι εκείνο που φαίνεται να καθορίζει αν οι πρόδρομοι τύποι με ληκτικό τεμάχιο το *-e*, θα πραγματωθούν στην διάλεκτο ως αρσενικά ή θηλυκά. Έτσι, στις περιπτώσεις 4ζ,ια,ιγ, τα δάνεια λόγω της παρουσίας του χαρακτηριστικού [+ανθρώπινο] επιλέγουν να πραγματώνονται ως αρσενικά, ενώ στις περιπτώσεις 4ζ,θ, λόγω της απουσίας του χαρακτηριστικού αυτού, πραγματώνονται ως θηλυκά.

Στα παραδείγματα 5, 6 και 7, μπορεί κανείς να δει την χρήση τέτοιων ονοματικών δανείων σε περικείμενο της Γκρίκο.

(5) *To agroluppino en dosso prico, pu en do trogu mmanku t **animaia**.*

Το αγρολούπινο είναι τόσο πικρό, που δεν το τρώνε ούτε τα ζώα

‘Τα αγρολούπινα είναι τόσο πικρά που δεν τα τρώνε ούτε τα ζώα.’

(Καραναστάσης, 1984: 37)

(6) *Glivora narti i **morti** na se pari, ce oli n addizmoniusi sena.*

Γρήγορα να έρθει η θάνατος να σε πάρει, και όλοι να λησμονήσουν εσένα

‘Γρήγορα να έρθει ο θάνατος να σε πάρει και όλοι να σε ξεχάσουν.’

(Καραναστάσης, 1986: 154)

(7) *O mulinari e nna kossi to lisari tu mulinu, n alesì kajo.*

Ο μυλωνάς πρέπει να κόψει το πέτρα του μύλου, να αλέσει καλύτερα

‘Ο μυλωνάς πρέπει να κόψει την πέτρα του μύλου, για να αλέσει καλύτερα.’

(Καραναστάσης, 1988: 35)

3.1.2 Ρήματα

Η λεξική κατηγορία των *ρημάτων* είναι η ευκολότερα δανείσιμη αμέσως μετά τα ονόματα, καθώς τα δάνεια ρήματα της Γκρίκο από τις ρομανικές διαλέκτους αντιπροσωπεύουν ποσοστό 15.44% επί του συνόλου των δανείων τύπων.

Ως προς τις στρατηγικές ενσωμάτωσης που ακολουθεί η Γκρίκο για τα ρήματα που προέρχονται από τις ρομανικές διαλέκτους υπάρχει πλήρης καταγραφή και ερμηνεία από την Ralli (2012b, 2013a).

Η ίδια, ισχυρίζεται ότι η διάλεκτος ακολουθεί στρατηγική *έμμεσης εισαγωγής* (indirect insertion) των δανείων ρημάτων στο σύστημά της (Wichmann & Wohlgemuth, 2008:97). Ειδικότερα, ο φυσικός ομιλητής της Γκρίκο, ως πλήρως δίγλωσσος, δεν δυσκολεύεται να εισέλθει στην δομή του πρόδρομου τύπου, να αναγνωρίσει -ορθά- τον δείκτη *απαρεμφάτου* της ρομανικής διαλέκτου, *-are* ή *-ire*, και να τον αποκόψει υποθετώντας απευθείας το θέμα. Στη συνέχεια, όπως φαίνεται σε όλα τα ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων δανείων τα οποία παρατίθενται στον πίνακα 9, ενσωματώνει το θέμα κάνοντας χρήση του ρηματοποιητή *-e(v)-²*, και του γηγενούς κλιτικού επιθήματος, ακολουθώντας το γενικό σχήμα παραγωγής ρημάτων τόσο στην ΚΝΕ όσο και στις διαλέκτους της, όπως αυτό έχει προταθεί από την Ράλλη (2005) και αναπαρίσταται σχηματικά στο σχήμα 8.

(8) [[[X_{ΘΕΜΑ}]]Y_{ΠΑΡ. ΕΠΙΘ.}]]Z_{ΚΛΙΤ. ΕΠΙΘ.}]

²Ο λόγος που ο ρηματοποιητής *-en-* στην διάλεκτο πραγματώνεται σχεδόν πάντα ως *-e-*, είναι η εφαρμογή ενός φωνολογικού νόμου που αποβάλλει τα ηχηρά τριβόμενα, όταν αυτά βρίσκονται σε μεσοφωνηεντικά περιβάλλοντα (Καραναστάσης, 1997:34-35).

(9) Παραδείγματα ρηματικών δανείων της Γκρίκο από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>Γκρίκο</i>	<i>Σαλεντίνο</i>	<i>Ιταλική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	arriveo	<i>arrivari</i>	arrivare	‘φθάνω’
β.	juveo		giovare	‘ωφελώ, χρησιμεύω’
γ.	fumeo	<i>fumare</i>	fumare	‘καπνίζω’
δ.	kundeo	<i>kuntáre</i>	raccontare	‘αφηγούμαι’
ε.	mbatteo	<i>bbáttere</i>	battere	‘κτυπώ’
στ.	misureo	<i>misureo</i>	misureo	‘μετρώ’
ζ.	piaceo	<i>piacire</i>	piacere	‘αρέσω’
η.	spuddeo	<i>spuddare</i>	spuntare	‘ξεφυτρώνω’

Στα παραδείγματα 10 και 11 μπορεί κανείς να δει την χρήση τέτοιων ρηματικών δανείων σε περικείμενο της Γκρίκο.

(10) *San arrivеспе stu curu tu, apofortoe ti mmula.*

Σαν έφτασε στον κυρίου του, ξεφόρτωσε τη μουλάρι

‘Όταν έφτασε στους πατέρα του (το σπίτι), ξεφόρτωσε το μουλάρι.’

(Καραναστάσης, 1984: 279)

(11) *I kaspia juvei, ja na misurespi to gala.*

Η κασπία χρησιμεύει, για να μετρήσεις το γάλα

‘Η κασπία χρησιμεύει, για να μετρήσεις το γάλα.’ (Καραναστάσης, 1988: 93)

3.1.3 Επίθετα

Στο υλικό που μελέτησα, η λεξική κατηγορία των δάνειων *επιθέτων* της Γκρίκο από την Ιταλική ακολουθεί ποσοστιαία εκείνη των ρημάτων. Τα επίθετα εμφανίζονται στην τρίτη θέση της κλίμακας δανεισιμότητας των λεξικών στοιχείων, σημειώνοντας ποσοστό 9.60% επί του συνόλου των δανείων αυτής της κατηγορίας. Προηγούνται τα ουσιαστικά και τα ρήματα.

Τα δάνεια επίθετα από τις ρομανικές διαλέκτους, τα οποία απαντούν στο υλικό μας, είναι πάντοτε προσαρμοσμένα και φαίνεται να αφομοιώνονται από την Γκρίκο κατά το

πρότυπο των γηγενών επιθέτων σε -ο(ς)³ (πίνακας 12). Η μεγάλη συστηματικότητα που παρουσιάζει αυτός ο τρόπος αφομοίωσης πυροδοτείται από την σύμπτωση του ληκτικού φωνήεντος των επιθέτων στην Ιταλική και την Σαλεντίνο με το -ο(s) των επιθέτων της Γκρίκο και της Κ.Ν.Ε.

(12) Παραδείγματα δάνειων επιθέτων της Γκρίκο από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>Γκρίκο</i>	<i>Σαλεντίνο</i>	<i>Ιταλική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	attento	<i>attientə</i>	attento	‘προσεκτικός’
β.	brutto	<i>bruttu</i>	brutto	‘κακός’
γ.	libero		libero	‘ελεύθερος’
δ.	justo	<i>giustu</i>	giusto	‘ορθός, δίκαιος’
ε.	largo	<i>largu</i>	largo	‘πλατύς’
στ.	lordo		lordo	‘ακάθαρτος’
ζ.	povero	<i>poɐəɾə</i>	povero	‘φτωχός’
η.	tennero	<i>tənnaru</i>	tenero	‘τρυφερός’

Στα παραδείγματα 13 και 14 μπορεί κανείς να δει την χρήση τέτοιων επιθετικών δανείων σε περικείμενο της Γκρίκο.

(13) *O addano ehi ta fidda larga, ehi to ssilo kalo.*

Ο σκλήθρα έχει φύλλα πλατιά, έχει το ξύλο καλό

‘Η σκλήθρα έχει πλατιά φύλλα και καλό ξύλο.’ (Καραναστάσης, 1984: 37)

(14) *San o povero tom bluso afudai, o diavolo gelai.*

Σαν ο φτωχός τον πλούσιο βοηθάει, ο διάβολος γελάει

‘Όταν ο φτωχός βοηθά τον πλούσιο, ο διάβολος γελά.’

(Καραναστάσης, 1986: 114)

³Για μία παρουσίαση της κλίσης των επιθέτων στην Γκρίκο βλ. Καραναστάση (1997: 61-62), ενώ για την κλίση τους στην Κ.Ν.Ε. βλ. Ράλλη (2005: 122).

3.1.4 Τροπικά Επιρρήματα

Στο υλικό της μελέτης αυτής, τα επιρρήματα εμφανίζουν το μικρότερο ποσοστό δανεισιμότητας μεταξύ όλων των λεξικών κατηγοριών ανοικτής τάξης, σημειώνοντας ποσοστό 5.21% επί του συνόλου των λεξικών δανείων. Η πρόβλεψη αυτή εν πολλοίς επιβεβαιώνει τις κλίμακες που έχουν προταθεί (βλ. ενότητα 1.2).

Όπως φαίνεται στα ενδεικτικά παραδείγματα που παρατίθενται στον πίνακα 15, τα δάνεια επιρρήματα στην Γκρίκο τείνουν να μένουν μη προσαρμοσμένα (Μαρίνης 2015β). Μια υπόθεση που κάνω, η οποία χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, είναι ότι η έλλειψη προσαρμογής πιθανότατα σχετίζεται με το γεγονός ότι τα επιρρήματα δεν φέρουν κλιτικά χαρακτηριστικά που να εξυπηρετούν σε κάποιο είδος συμφωνίας με τους άλλους όρους της πρότασης. Έτσι, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ακόμη και μη προσαρμοσμένα.

(15) Παραδείγματα δανείων επιρρημάτων της Γκρίκο από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>Γκρίκο</i>	<i>Σαλεντίνο</i>	<i>Ιταλική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	male	male	male	‘κακώς’
β.	sikuro	sicuru	sicuro	‘ασφαλώς’
γ.	paru	paru		‘ίσια’

Ένα παράδειγμα χρήσης δανείου επιρρηματος της Γκρίκο από την Σαλεντίνο, είναι και η περίπτωση 16:

(16) *Male massimeno.*

Άσκημα μαθημένος

‘Κακομαθημένος.’

(Καραναστάσης, 1988: 413)

3.2 Καππαδοκική

Όσον αφορά το δανεισμό των ονομάτων, των ρημάτων, των επιθέτων και των επιρρημάτων, τα οποία και θα εξετάσω στο κεφάλαιο αυτό, δηλαδή στις λεξικές κατηγορίες της πρώτης βαθμίδας λεξικότητας⁴, το συγκεντρωθέν υλικό περιλαμβάνει συνολικά 729

⁴Δες αναλυτικά στην ενότητα 1.5.

δάνειους τύπους. Τα δάνεια αυτά προέρχονται από την βάση *Morilan*⁵, του *Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων* (Ε.ΝΕ.ΔΙ.) του Πανεπιστημίου Πατρών.

Η κατανομή του δανεισθέντος υλικού, δείχνει πως η λεξική κατηγορία των *ονομάτων* (βλ. ενδεικτικά ενότητα 3.2.1) εμφανίζει τη μεγαλύτερη δανεισιμότητα συγκριτικά με οποιαδήποτε άλλη, σημειώνοντας ποσοστό 71,14% αναφορικά με το σύνολο των λεξικών δανείων. Ακολουθεί η κατηγορία των *ρημάτων* (βλ. ενδεικτικά ενότητα 3.2.2) με ποσοστό 18,42% επί του συνόλου. Τα *επίθετα* (βλ. ενδεικτικά ενότητα 3.2.3) έπονται με ποσοστό 9%, ενώ στην τελευταία θέση της κλίμακας συναντάμε τα *επιρρήματα* (βλ. ενδεικτικά ενότητα 3.2.4) με ποσοστό 4.71%.

3.2.1 Ονόματα

Όπως ήδη ανέφερα, τα ονόματα και στη περίπτωση της Καππαδοκικής εμφανίζουν ιδιαίτερα αυξημένη δανεισιμότητα σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη λεξική κατηγορία, σημειώνοντας ποσοστό 71,14% επί του συνόλου των δανείων.

Σημαντικότετοι παράγοντες που καθορίζουν την διαδικασία της ενσωμάτωσης των ονοματικών δανείων είναι μεταξύ άλλων⁶: (α) το γραμματικό γένος και (β) τα κλιτικά χαρακτηριστικά των επιμέρους κλιτικών υποσυστημάτων.

Συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται μεταξύ άλλων από τις Melissaropoulou (2013) και Δημελά (2014), στην Καππαδοκική διάλεκτο ο τρόπος ενσωμάτωσης των τουρκικών δανείων στο σύστημα της αποδέκτριας γλώσσας εμφανίζει ενδοδιαλεκτική απόκλιση. Με βάση τις παρατηρήσεις τους τα αρσενικά ουσιαστικά που φέρουν το χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο] αφομοιώνονται εντασσόμενα στην Κ.Τ. των σε -ος ουσιαστικών ή στην Κ.Τ. των σε -ης, ανάλογα με το αν το ληκτικό τεμάχιο του πρόδρομου τύπου είναι σύμφωνο ή φωνήεν, αντίστοιχα. Όσα χαρακτηρίζονται ως [-ανθρώπινο] αφομοιώνονται μέσω της ενσωμάτωσής τους στην Κ.Τ. των ουδετέρων σε -ι.

Στην περιοχή της Κεντρικής Καππαδοκίας, η πρόβλεψη της ενσωμάτωσης των αρσενικών είναι δυσκολότερη καθώς ανεξάρτητα από το ληκτικό τους τεμάχιο μπορεί να αφομοιώνονται είτε στην Κ.Τ. των αρσενικών σε -ος, είτε στην Κ.Τ. των αρσενικών σε -ης.

⁵<http://morilandb.upatras.gr/>

⁶Δες αναλυτικά την ενότητα 3.1.1.

Τέλος, αναφορικά με την περιοχή της Νότιας Καππαδοκίας, οι Melissaropoulou (2013) και Δημελά (2014) παρατηρούν ότι, τόσο για τις δάνειες λέξεις όσο και για τις γηγενείς, η θέση του γραμματικού γένους του ουδετέρου είναι κυρίαρχη⁷.

(17) Παραδείγματα ονοματικών δανείων της Καππαδοκικής από τη Τουρκική:

	<i>Καππαδοκικά</i>	<i>Τουρκικά</i>	<i>Σημασία</i>
α.	rahat (το)	<i>rahatlik</i>	‘τεμπελιά’
β.	vecil (ο)	<i>vekil</i>	‘πληρεξούσιος’
γ.	gasari (το)	<i>kasap</i>	‘κρεοπωλείο’
δ.	jara (το)	<i>yara</i>	‘μόλωπας’
ε.	jorgan (το)	<i>yorgan</i>	‘πάπλωμα’
στ.	galak (το)	<i>kalak</i>	‘μούρη, μούτρα’
ζ.	oda (ο)	<i>oda</i>	‘δωμάτιο’
η.	meidan (το)	<i>meydan</i>	‘ερημιά’
θ.	sakala (τα)	<i>sakal</i>	‘γένια’
ι.	tsanak (το)	<i>çanak</i>	‘πιάτο’
ια.	tzennet (το)	<i>cennet</i>	‘παράδεισος’
ιβ.	tehlice (το)	<i>tehlike</i>	‘κίνδυνος’
ιγ.	hamam (το)	<i>hamam</i>	‘λουτρό’

Στα παραδείγματα 18, 19 και 20, μπορεί κανείς να δει την χρήση τέτοιων δανείων τύπων σε περικείμενο της Καππαδοκικής.

(18) *Drana mnas do galaga s gai soyna lal.*

Κοίτα μιας το μούτρα σου και μετά μίλα

‘Κοίτα μια τα μούτρα σου και ύστερα μίλα.’

(Κεσίσογλου, 1951:101)

(19) *Op na romnis da meidana!*

Πού να μείνεις τα ερημιές

‘Πού να μείνεις στις ερημιές!’

(Κεσίσογλου, 1951:104)

⁷Στην παρούσα μελέτη, που διεξάγεται στο πλαίσιο των παραγόντων που διευκολύνουν ή δυσχεραίνουν την δανεισιμότητα των διαφόρων λεξικών κατηγοριών, δεν κρίθηκε σκόπιμη η μελέτη της ενδοδιαλεκτικής κατανομής του συλλεγέντος υλικού.

(20) *Do dehlicen do vaket.*

Το επικίνδυνο το περίσταση

‘Η επικίνδυνη περίσταση.’

(Κεσίσογλου, 1951:106)

3.2.2 Ρήματα

Η λεξική κατηγορία των *ρημάτων* είναι η ευκολότερα δανείσιμη αμέσως μετά τα ονόματα, καθώς τα δάνεια ρήματα της Καππαδοκικής από τη Τουρκική αντιπροσωπεύουν ποσοστό 18,42% ως προς το σύνολο των δάνειων τύπων.

Ανεξάρτητα από την εκάστοτε επιλεγόμενη στρατηγική ενσωμάτωσης, η Καππαδοκική δανείζεται το γ’ ενικό πρόσωπο του Τουρκικού Αορίστου, το οποίο και αντιμετωπίζει ως θέμα. Η επιλογή αυτή, η οποία απαντά και στα δάνεια της Κρητικής από την Τουρκική (βλ. ενότητα 3.3.2), καθορίζεται αφενός από την μορφολογία της γλώσσας αποδέκτριας, η οποία έχει παραγωγή που βασίζεται στο θέμα (stem-based), και αφετέρου από την ιδιότητα της ελληνικής και των διαλέκτων της να βασίζουν την ρηματική τους παραγωγή στο θεματικό αλλόμορφο του Αορίστου (Ράλλη, 2005; Ralli 2012a,b).

Η στρατηγική ενσωμάτωσης των δάνειων ρηματικών τύπων, ποικίλει (Janse, 2001: 477). Συγκεκριμένα, με βάση την κατηγοριοποίηση των Wichmann & Wohlgemuth (2008:97), η στρατηγική ενσωμάτωσης των δάνειων ρημάτων της Καππαδοκικής από την Τουρκική μπορεί να είναι είτε *άμεση* (direct), όπως στα ενδεικτικά παραδείγματα 21β,γ,δ,στ,η, είτε *έμμεση* (indirect), όπως στα ενδεικτικά παραδείγματα 21α,ε,ζ. Η ταυτόχρονη αυτή διπλή στρατηγική ενσωμάτωσης⁸ παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς καταγράφεται από την Ralli (2012a:127) και για μία ακόμη διάλεκτο που βρίσκεται σε επαφή με τα Τουρκικά, τα Αϊβαλιώτικα.

⁸Θα πρέπει να σημειώσω ότι στην Καππαδοκική πιθανότατα παρατηρείται ενδοδιαλεκτική διαφοροποίηση ως προς την στρατηγική ενσωμάτωσης των ρημάτων. Για παράδειγμα, όλα τα δάνεια που καταγράφει ο Κεσίσογλου (1951) για το ιδίωμα του Ούλαγατς φαίνεται να ακολουθούν την *άμεση* (direct) στρατηγική προσαρμογής. Η διερεύνηση αυτού του θέματος, όμως, ξεπερνά τους στόχους της παρούσας εργασίας.

(21) Παραδείγματα ρηματικών δανείων της Καππαδοκικής από την Τουρκική⁹:

	<i>Καππαδοκικά</i>	<i>Τουρκικά</i>	<i>Σημασία</i>
α.	aglaidu	<i>agnamak</i>	‘αντιλαμβάνομαι’
β.	bazladu	<i>başlamak</i>	‘αρχίζω’
γ.	bosadu	<i>boşamak</i>	‘διαχωρίζω’
δ.	jarattu	<i>yaratmak</i>	‘πλάθω’
ε.	danustizu	<i>danismak</i>	‘συμβουλεύω’
στ.	ustu	<i>uçmak</i>	‘πετώ’
ζ.	gazadizu	<i>kazanmak</i>	‘κερδίζω, πλουτίζω’
η.	gazado	<i>kazanmak</i>	‘κερδίζω, πλουτίζω’

Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση της *άμεσης εισαγωγής*, το τουρκικό αοριστικό θέμα¹⁰ ενσωματώνεται στην Καππαδοκική, αφού πρώτα του προστεθεί το γηγενές κλιτικό επίθημα (βλ. παραδείγματα 21β,γ,δ,στ,η). Στην περίπτωση της *έμεσης εισαγωγής*, η ενσωμάτωση επιτυγχάνεται με την χρήση του παραγωγικού επιθήματος *-iz-* (βλ. παραδείγματα 21α,ε,ζ).

Η αποκλειστική επιλογή του ρηματοποιητή *-iz-* για την ενσωμάτωση των Τουρκικών δανείων σχετίζεται, όπως έχει αντίστοιχα προταθεί από την Ralli (2012a:126-127) για την περίπτωση των Αϊβαλιώτικων, με τη φωνολογική ομοιότητά του αφενός με τον Τουρκικό Αόριστο, τον οποίο η Κρητική χρησιμοποιεί ως θέμα, και αφετέρου με τα σε *-iz(o)-* ελληνικά ρήματα, μιας και οι δύο τύποι λήγουν σε /i/.

Η ίδια ακριβώς φωνολογική ιδιότητα του πρόδρομου τύπου (γ' ενικό τουρκικού αορίστου), ο οποίος εμφανίζει ως ληκτικό του τεμάχιο το /i/, φαίνεται πως πυροδοτεί και την περίπτωση της στρατηγικής της *άμεσης ενσωμάτωσης*. Η αποδέκτρια γλώσσα ενσωματώνει το δάνειο στην Κ.Τ.2, η οποία σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση της Ραλλη (2005:131-138) παρουσιάζει συστηματική θεματική αλλομορφία της μορφής X(a) ~ X(i). Πιο συγκεκριμένα, η στρατηγική πυροδοτείται από την φωνολογική ομοιότητα του ληκτικού τεμαχίου του πρόδρομου τύπου με το ληκτικό τεμάχιο του αλλομόρφου, το οποίο η αποδέκτρια γλώσσα χρησιμοποιεί για τον σχηματισμό του Αορίστου.

⁹Το *mak* στην Τουρκική είναι δείκτης απαρεμφάτου.

¹⁰Το θέμα του αορίστου στα Τουρκικά σχηματίζεται με την χρήση του δείκτη *-di-*, ο οποίος μαρκάρει το [+παρελθόν].

Στα παραδείγματα 22 και 23, μπορεί κανείς να δει την χρήση ρηματικών δάνειων τύπων σε περικείμενο της Καππαδοκικής.

(22) *Bosatse do neka t.*

Χώρησε το γυναίκα του

‘Χώρισε την γυναίκα του.’

(Κεσίσογλου, 1951:110)

(23) *Heos jaratse da kanisja.*

Θεός έπλασε το ανθρώπους

‘Ο Θεός έπλασε τους ανθρώπους.’

(Κεσίσογλου, 1951:111)

3.2.3 Επίθετα

Όπως και στην περίπτωση της Γκρίκο (ενότητα 3.1.3), τα *επιθετικά* δάνεια της Καππαδοκικής από την Τουρκική, εμφανίζονται στην κλίμακα δανεισιμότητας να έπονται των ονομάτων και των ρημάτων, αντιπροσωπεύοντας το 9% του συνόλου των δανείων.

Ως προς την στρατηγική ενσωμάτωσής τους, όπως παρατηρεί και η Δημελά (2013: 104), το ενδιαφέρον είναι ότι, όπως αποτυπώνεται και στα αντιπροσωπευτικά παραδείγματα του πίνακα 24, κατά γενικό κανόνα δεν είναι προσαρμοσμένα. Σε όσες όμως περιπτώσεις προσαρμόζονται, τότε το κάνουν κατά το υπόδειγμα των σε *-is* επιθέτων της Καππαδοκικής. Αυτή η στρατηγική ενσωμάτωσης πυροδοτείται από την σύμπτωση του ληκτικού φωνήεντος του πρόδρομου τύπου /i/, με την κατάληξη των σε *-is* επιθέτων της Καππαδοκικής.

(24) Παραδείγματα δάνειων επιθέτων της Καππαδοκικής από τη Τουρκική:

	<i>Καππαδοκικά</i>	<i>Τουρκικά</i>	<i>Σημασία</i>
α.	<i>belli</i>	<i>belli</i>	‘φανερός’
β.	<i>yesil</i>	<i>yeşil</i>	‘πράσινος’
γ.	<i>exik</i>	<i>eksik</i>	‘λειψός’
δ.	<i>uzun</i>	<i>uzun</i>	‘ψηλός’
ε.	<i>fikare</i>	<i>fukara</i>	‘φτωχός’
στ.	<i>ham</i>	<i>ham</i>	‘άγουρος’

Στα παραδείγματα 25 και 26, μπορεί κανείς να δει την χρήση επιθετικών δάνειων τύπων σε περικείμενο της Καππαδοκικής.

(25) *To do les belli de ne.*

Αυτό το λες φανερό δεν είναι

‘Αυτό που λες ότι είναι φανερό, δεν είναι.’

(Κεσίσογλου, 1951: 108)

(26) *Exikia lakurduja me lalis.*

Ελλειπή λόγια μη λες

‘Υβριστικά λόγια να μη λες.’

(Κεσίσογλου, 1951: 108)

3.2.4 Τροπικά Επιρρήματα

Όπως και στην περίπτωση της Γκρίκο, τα δάνεια *επιρρήματα* της Καππαδοκικής είναι η λεξική κατηγορία που παρουσιάζει το μικρότερο ποσοστό δανεισιμότητας, 4.71% επί του συνόλου των λεξικών δανείων, ακολουθώντας τα ονόματα, τα ρήματα, και τα επίθετα.

Όλα τα δάνεια επιρρήματα που κατέγραψα είναι μη προσαρμοσμένα στο σύστημα της αποδέκτριας γλώσσας, όπως φαίνεται στα ενδεικτικά παραδείγματα που παραθέτω στον πίνακα 27. Η επιλογή αυτή, υποθέτω ότι επηρεάζεται από την φύση των επιρρημάτων τα οποία δεν φέρουν κλιτικά χαρακτηριστικά που να εκφράζουν κάποιο είδος συμφωνίας με άλλους όρους της πρότασης.

(27) Παραδείγματα δάνειων επιρρημάτων της Καππαδοκικής από την Τουρκική:

	<i>Καππαδοκικά</i>	<i>Τουρκικά</i>	<i>Σημασία</i>
α.	<i>bedafa</i>	<i>bedava</i>	‘δωρεάν’
β.	<i>fena</i>	<i>fena</i>	‘δύσκολα’
γ.	<i>perisan</i>	<i>perisan</i>	‘άσχημα’

Ένα παράδειγμα χρήσης δάνειου επιρρηματος της Καππαδοκικής από την Τουρκική, είναι και η περίπτωση 28:

(28) *Do astinar mas poli perisan ne.*

Ο άρρωστος μας πολύ άσχημα είναι

‘Ο άρρωστός μας είναι πολύ άσχημα.’

(Καραναστάσης, 1988: 413)

3.3 Κρητική

Όπως έχει ήδη προαναφερθεί στην ενότητα 2.3, η Κρητική παρουσιάζει εκτεταμένο δανεισμό, τόσο από τις ρομανικές διαλέκτους, όσο και από την Τουρκική. Στην παρούσα ενότητα, θα καταγράψω τον δανεισμό της Κρητικής και από τα δύο συστήματα, αναφορικά με τις λεξικές κατηγορίες που υπάγονται στην *πρώτη βαθμίδα λεξικότητας*¹¹, δηλαδή τα ονόματα, τα ρήματα, τα επίθετα, και τα επιρρήματα. Το υλικό το οποίο συγκέντρωσα για τον σκοπό αυτό, προέρχεται από την αποδελίωση των λεξικών του Ξανθινάκη (2001) και του Πάγκαλου (1994), ενώ αναφορικά με τα δάνεια από τις ρομανικές διαλέκτους, για τον έλεγχο και την απαιτούμενη διόρθωση του εκάστοτε πρόδρομου τύπου, χρησιμοποίησα το λεξικό του Boerio (1867) για την Βενετσιάνικη διάλεκτο.

Για την μελέτη του δανεισμού της Κρητικής από τις ρομανικές διαλέκτους συγκέντρωσα 449 δάνειους τύπους. Η κατηγορία στην οποία ανήκουν τα περισσότερα δάνεια είναι και πάλι τα *ουσιαστικά* (βλ. πίνακα 29) με ποσοστό 67.26% επί του συνόλου των δανείων. Τα *ρήματα* έπονται (βλ. πίνακα 37) με ποσοστό 20.26%. Ακολουθούν τα *επίθετα* (βλ. πίνακα 44) με ποσοστό 7.79% και τέλος τα *επιρρήματα* (βλ. πίνακα 50) με ποσοστό 4.67%.

Για την μελέτη του δανεισμού της Κρητικής από την Τουρκική συγκέντρωσα 709 δάνειους τύπους. Για ακόμη μία φορά, η γραμματική εκείνη κατηγορία που εμφανίζει το μεγαλύτερο ποσοστό δανεισιμότητας είναι τα *ουσιαστικά* (βλ. πίνακα 33) με ποσοστό 72.91% επί του συνόλου των δανείων. Έπονται τα *ρήματα* (βλ. πίνακα 41) με το πολύ μικρό ποσοστό 8.60%. Στην τρίτη θέση απαντούν τα *επίθετα* (βλ. πίνακα 47) με ποσοστό 5.78% και τέλος τα *επιρρήματα* (βλ. πίνακα 51) με ποσοστό 5.07%. Το ενδιαφέρον στην περίπτωση των δανείων από την Τουρκική, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Μαρίνης (2015α,β) έγκειται στο γεγονός ότι τα δάνεια ρήματα, επίθετα και επιρρήματα

¹¹ Για μια αναλυτικότερη παράθεση των βαθμίδων λεξικότητας, δες την ενότητα 1.5.

είναι κατ' αναλογία πολύ λίγα αν τα συγκρίνει κανείς με τις αντίστοιχες κατηγορίες στις προηγούμενες δύο περιπτώσεις γλωσσικής επαφής.

3.3.1 Ονόματα

Τα ονόματα φαίνεται ότι και για στην Κρητική επιβεβαιώνουν πλήρως τις κλίμακες οι οποίες αναφέρθηκαν στα παραδείγματα 1, 2 και 3, καθώς εμφανίζουν πολύ μεγάλη δανεισιμότητα σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη λεξική κατηγορία. Ειδικότερα, τα ονόματα αντιπροσωπεύουν το 67.26% των δανείων από τις ρομανικές διαλέκτους, και το 72.91% των δανείων από την Τουρκική.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαφοροποίηση που παρατηρείται ως προς την ενσωμάτωση των δανείων ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις γλωσσικής επαφής. Για παράδειγμα, μια πρώτη παρατήρηση που θα μπορούσε να κάνει κανείς κοιτώντας τα ενδεικτικά παραδείγματα δανείων από τις ρομανικές διαλέκτους στον πίνακα 29 και τα αντίστοιχα από την Τουρκική στον πίνακα 33 είναι ότι η πλειονότητα των δανείων από την Τουρκική πραγματώνονται στην Κρητική ως ουδέτερα, ενώ τα δάνεια από τις ρομανικές διαλέκτους εμφανίζουν μια διασπορά ως προς το γένος με το οποίο πραγματώνονται στην Κρητική.

Πιο συγκεκριμένα, όπως παρατηρεί ο Μαρίνης (2015β) στον δανεισμό της Κρητικής από τις ρομανικές διαλέκτους φαίνεται πως πρωταρχικό ρόλο στην διαδικασία της ενσωμάτωσης διαδραματίζουν (α) η φωνολογική ταύτιση του πρόδρομου τύπου με το κλιτικό επίθημα της κλιτικής τάξης της αποδέκτριας γλώσσας, σε συνδυασμό με (β) το φυσικό γένος. Στα παραδείγματα 29α,γ το ληκτικό τεμάχιο -ο του πρόδρομου τύπου σε συνδυασμό με το χαρακτηριστικό [+/-ανθρώπινο] είναι εκείνο που καθορίζει ότι το δάνειο στο 29α θα αφομοιωθεί στην Κ.Τ. των αρσενικών σε -ος, ενώ το δάνειο στο 29γ θα αφομοιωθεί από την Κ.Τ. σε -ο για τα ουδέτερα.

Από την άλλη πλευρά, περιπτώσεις όπως το παράδειγμα 29ζ δείχνουν ότι η διαδικασία της ενσωμάτωσης μπορεί να επηρεάζεται και από την τιμή του γένους του γηγενούς στοιχείου που αντιστοιχεί στην δανεισθείσα σημασία (βλ. αναλυτικά Μακρή et al., προσεχώς). Για παράδειγμα, το 'modo' στο 29ζ, αν και στερείται το χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο], πραγματώνεται ως αρσενικό καθώς επηρεάζεται από το αρσενικό γένος του γηγενούς σημασιολογικά ισοδύναμου τύπου 'τρόπος'.

(29) Παραδείγματα ονοματικών δανείων της Κρητικής από τις ρομανικές διαλέκτους:

	Κρητική	Βενετσιάνικη	Ιταλική	Σημασία
α.	bellos (ο)	<i>belo</i>	bello	‘ερωμένος’
β.	cedinari (το)		centinaio	‘εκατοντάδα’
γ.	lemendo (το)	<i>lemento</i>	lemento	‘μεμψιμοιρία’
δ.	kurades (ο)		curante	‘θεράπων ιατρός’
ε.	mastelo (το)	<i>mastelo</i>	mastello	‘μικρός κάδος’
στ.	kristra (η)	<i>cresta</i>	cresta	‘λειρί, λοφίο’
ζ.	modos (ο)	<i>modo</i>	modo	‘τρόπος’
η.	sepo (το)	<i>segno</i>	segno	‘σημάδι από πληγή’
θ.	taladoros (ο)	<i>tagliador</i>	tagliatore	‘ξύλογλύπτης’
ι.	skuzja (η)	<i>scusa</i>	scusa	‘δικαιολογία’

Στα ενδεικτικά παραδείγματα 30, 31 και 32, μπορεί κανείς να δει την χρήση τέτοιων δάνειων τύπων σε περικείμενο της Κρητικής.

(30) *Ivrice aftos modo ce eylitose.*

Βρήκε αυτός τρόπο και γλίτωσε

‘Βρήκε αυτός τρόπο και γλίτωσε.’

(Ξαυθινάκης, 2001:314)

(31) *Apomine mi epae ena megalos segno.*

Έμεινε μου εδώ ένα μεγάλο σημάδι

‘Ένα μεγάλο σημάδι μου έμεινε σε αυτό το σημείο.’

(Ξαυθινάκης, 2001:461)

(32) *Afis tsi skuzjes ce emba mesa na fame.*

Άφησε τις δικαιολογίες και μπες μέσα να φάμε

‘Άφησε τις δικαιολογίες και έλα μέσα να φάμε.’

(Ξαυθινάκης, 2001:473)

Περνώντας στον ονοματικό δανεισμό της Κρητικής από την Τουρκική, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η μεγάλη πλειονότητα των δανείων πραγματώνονται

ως ουδέτερα. Όπως σημειώνει ο Μαρίνης (2015β), στην επιλογή της στρατηγικής αυτής πολύ σημαντικό ρόλο φαίνεται πως παίζει το γεγονός ότι η γλώσσα πηγή δεν έχει γραμματικό γένος, παράλληλα με την ιδιότητα της Τουρκικής να έχει τα περισσότερα ονόματά της να λήγουν σε σύμφωνο.

Ειδικότερα, όλοι οι πρόδρομοι τύποι που είναι μαρκαρισμένοι με το χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο] ενσωματώνονται στην Κ.Τ. των σε *-is* αρσενικών (33β). Η επιλογή αυτή, ενδέχεται να διευκολύνεται από την ιδιότητα του πρόδρομου τύπου να έχει ληκτικό τεμάχιο το *-i*, αλλά σίγουρα δεν καθορίζεται από αυτήν. Για παράδειγμα, στην περίπτωση 33στ παρατηρεί κανείς ότι αν και ο πρόδρομος τύπος έχει ως ληκτικό τεμάχιο το *-i*, ενσωματώνεται ως ουδέτερο, καθώς είναι μαρκαρισμένος με το χαρακτηριστικό [-ανθρώπινο].

Σηματικότερο ρόλο φαίνεται να παίζει η φωνολογία στην περίπτωση των πρόδρομων τύπων σε *-e*, τους οποίους η Κρητική ενσωματώνει κατά κανόνα στην Κ.Τ. των αρσενικών σε *-es* (παράδειγμα 33η). Το ίδιο συμβαίνει και με όσους πρόδρομους τύπους έχουν ληκτικό τεμάχιο το *-a*. Η Κρητική ενσωματώνει τους τύπους αυτούς κατά κανόνα στην Κ.Τ. των θηλυκών σε *-a* (παράδειγμα 33ι). Στην ίδια τάξη ενσωματώνονται και οι τύποι που στην Κρητική έχουν το γένος τους μαρκαρισμένο ως [+θηλυκό].

Τέλος, όλοι οι τύποι της Τουρκικής το ληκτικό τεμάχιο των οποίων είναι σύμφωνο,

(33) Παραδείγματα ονοματικών δανείων της Κρητικής από τη Τουρκική:

	<i>Κρητική</i>	<i>Τουρκική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	jordani (το)	yordam	‘στόλισμα’
β.	musteris (ο)	müsteri	‘αγοραστής’
γ.	tseberi (το)	çember	‘μαντίλα’
δ.	kurtulusi (το)	kurtulus	‘σωτηρία’
ε.	mansupi (το)	mansip	‘αξίωμα’
στ.	cirmizi (το)	kirmizi	‘κοκκινόχρωμα’
ζ.	konaci (το)	konak	‘κατάλυμα’
η.	mides (ο)	mide	‘στομάχι’
θ.	ordu (το)	ordu	‘στρατός’
ι.	jara (η)	yara	‘τραύμα, πληγή’

εφόσον είναι μαρκαρισμένοι με το χαρακτηριστικό [-ανθρώπινο], ενσωματώνονται στην Κ.Τ. των ουδετέρων σε *-i* (βλ. παραδείγματα 33α, γ-ε, ζ).

Στα παραδείγματα 34 και 35, μπορεί κανείς να δει την χρήση τέτοιων δάνειων τύπων σε περικείμενο της Κρητικής.

(34) *Alo kurtulusi den ine para na rao na tone skotoso.*

Άλλο σωτηρία δεν είναι παρά μα πάω να τον σκοτώσω

‘Άλλη σωτηρία δεν υπάρχει από το να πάω και να τον σκοτώσω.’

(Ξανθινάκης, 2001:261)

(35) *Ehalase o mides mu.*

Χάλασε ο στομάχι μου

‘Χάλασε το στομάχι μου.’

(Πάγκαλος, 1999:239)

(36) *Eperase to turciko ordu apo to horjo mas.*

Πέρασε το τουρκικό στρατός από το χωριό μας

‘Πέρασε ο Τουρκικός στρατός από το χωριό μας.’

(Πάγκαλος, 1999:414)

3.3.2 Ρήματα

Τα δάνεια *ρήματα* φαίνεται ότι και στην περίπτωση της Κρητικής ακολουθούν σε δανεισιμότητα τα ονόματα. Πιο συγκεκριμένα, στα λεξικά δάνεια της Κρητικής, τα ρήματα αντιστοιχούν στο 20.26% του συνόλου των δανείων από τις ρομανικές διαλέκτους, και στο 8.60% των δανείων από την Τουρκική.

Σε ότι αφορά συγκεκριμένα τα ρηματικά δάνεια της Κρητικής από τις ρομανικές διαλέκτους, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η επιλεγόμενη στρατηγική δανεισμού. Ειδικότερα, όπως φαίνεται και στα ενδεικτικά παραδείγματα που παραθέτω στον πίνακα 37, η Κρητική υιοθετεί ολόκληρο τον απαρεμφατικό τύπο¹² της Βενετσιάνικης διαλέκτου. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί η Ράλλη (2013b:14), θα μπορούσε να υποτεθεί ότι

¹²Πιθανότατα, η επιλογή του απαρεμφατικού τύπου σχετίζεται με το ότι είναι ο λιγότερο μαρκαρισμένος τύπος (Ralli, 2012b).

πρόκειται για περίπτωση *άμεσης εισαγωγής* (direct insertion), κατά τους Wichmann & Wohlgemuth, (2008:97), δεδομένου ότι ο *απαρεμφατικός* τύπος εισάγεται στην γλώσσα αποδέκτρια ως θέμα στο οποίο προστίθεται μόνο η ελληνική κλίση.

Η άλλη εκδοχή, που θα μπορούσαμε ακόμη να υποθέσουμε, είναι ότι πρόκειται για περίπτωση *έμμεσης εισαγωγής* (indirect insertion), κατά τους Wichmann & Wohlgemuth, (2008:97). Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση ο *δείκτης απαρεμφάτου* της Βενετσιάνικης, *-ar*, επαναναλύεται από τους φυσικούς ομιλητές της Κρητικής ως ρηματοποιητής¹³.

(37) Παραδείγματα ρηματικών δανείων της Κρητικής από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>Κρητική</i>	<i>Βενετσιάνικη</i>	<i>Ιταλική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	xenetaro	<i>netàr</i>	nettare	‘τελειώνω’
β.	skartaro	<i>scartàr</i>	scartare	‘παλαβώνω’
γ.	konsultaro		consultare	‘συμβουλεύω’
δ.	fu(r)ladizo	<i>frulàr</i>	frullare	‘αφηνιάζω’
ε.	kalaro	<i>calàr</i>	calare	‘συμψηφίζω’
στ.	travajaro		travagliare	‘αναστατώνω’
ζ.	karataro		caratate	‘υπολογίζω, ζυγίζω’
η.	kojonaro	<i>cogionàr</i>	coglionare	‘εμπαίζω’

Επιπρόσθετα, η Ράλλη (2013b:14) παρατηρεί ότι στην Κρητική υπάρχουν ορισμένα ρηματικά δάνεια, όπως το *aboderevo* και το *vastirizo*, τα οποία ενσωματώνονται με το επίθημα *-en-* ή *-iz-* προσκολλώμενο σε ολόκληρο τον πρόδρομο τύπο, ο οποίος περιλαμβάνει το *-ar-/-er-/-ir-* ως μέρος του θέματος.

Στα παραδείγματα 38 και 39 φαίνεται ενδεικτικά η χρήση ρηματικών δανείων της Κρητικής από την Βενετσιάνικη.

(38) *Exenetarise plio to kراسi mas.*

Τελείωσε περισσότερο το κρασί μας

‘Αποτελείωσε το κρασί μας.’

(Ξανθινάκης, 2001:372)

¹³Σε αυτή την περίπτωση το δάνειο φαίνεται να υπακούει στο γενικό σχήμα παραγωγής ρημάτων τόσο στην ΚΝΕ όσο και στις διαλέκτους της, όπως αυτό έχει προταθεί από την Ράλλη (2005) και αναπαρίσταται στο σχήμα 8.

(39) *Efurladise ce deka nomati de to kuladrizune.*

Αφήνιασε και δέκα άνθρωποι δεν τον μεταχειρίζονται

‘Αφήνιασε και δέκα άνθρωποι δεν καταφέρνουν να τον κάνουν καλά.’

(Ξανθινάκης, 2001:547)

Από την άλλη πλευρά, από την πρώτη κιόλας ματιά στα ενδεικτικά παραδείγματα που παρατίθενται στον πίνακα 41 για τον ρηματικό δανεισμό της Κρητικής από την Τουρκική, παρατηρεί κανείς ότι η ακολουθούμενη στρατηγική ενσωμάτωσης διαφέρει συγκριτικά με τα δάνεια από την Βενετσιάνικη.

Ειδικότερα, με τρόπο συστηματικό, ο Κρητικός φυσικός ομιλητής δανείζεται το γ' ενικό πρόσωπο Αορίστου από τον πρόδρομο ρηματικό τύπο της Τουρκικής. Η στρατηγική δανεισμού φαίνεται να συμπίπτει απόλυτα με την στρατηγική την οποία καταγράφει η Ralli (2012a) για τα ρηματικά δάνεια των διαλέκτων της Μικράς Ασίας από την Τουρκική.

Πιο συγκεκριμένα, ο πρόδρομος τύπος περιλαμβάνει το επίθημα *-di-*, το οποίο, όπως παρατηρεί η Ralli (2012a), χρησιμοποιεί η Τουρκική για να σχηματίσει τον τύπο που δηλώνει [+παρελθόν]. Οι Κρητικοί φυσικοί ομιλητές δανείζονται ολόκληρο το 3ο ενικό πρόσωπο του Αορίστου, το οποίο επαναναλύουν σε θέμα. Έχουν απαλλάξει, δηλαδή, τον τύπο που δανείζονται από τα χαρακτηριστικά [+παρελθόν, +γ' πρόσωπο, +ενικός], και το χρησιμοποιούν ως βάση για τον σχηματισμό του νέου τύπου, όπως φαίνεται στο σχήμα 40.

Η επιλογή δανεισμού του τύπου, ο οποίος στην γλώσσα δότρια σχηματίζει το γ' ενικό πρόσωπο του Αορίστου, εξηγείται με μορφολογικά κριτήρια. Ειδικότερα, φαίνεται πως αυτή η επιλογή επιβάλλεται (α) από την γενική ιδιότητα των Κρητικών να έχουν μορφολογία που βασίζεται στο θέμα (stem-based morphology), και (β) από την ιδιότητά τους να σχηματίζουν την ρηματική του μορφολογία επί τη βάση του θεματικού αλλόμορφου του Αορίστου (Ralli 2012a,b, 2013a).

Για την ενσωμάτωσή του δανείου, η Κρητική χρησιμοποιεί το παραγωγικό επίθημα *-iz-*, ενώ στην συνέχεια προστίθενται η Κλίση, όπως απεικονίζεται στο σχήμα 40:

(40) [[[3ο ενικό πρόσωπο Αορίστου]_{ΒΑΣΗ}]_{ΙΖ}]_{ΠΑΡΕΠΘ}]_{ΩΚΛΙΤ.ΕΠΘ}

Όπως έχει χαρακτηριστικά προτείνει η Ralli (2012a) για τα Αιβαλιώτικα -και η πρότασή της μοιάζει να επιβεβαιώνεται και για την περίπτωση των Κρητικών-, η αποκλειστική επιλογή του ρηματοποιητή *-iz-* για την ενσωμάτωση των Τουρκικών δανείων έχει αιτίες φωνολογικές. Ειδικότερα, η επιλογή αυτή υπαγορεύεται από την φωνολογική ταύτιση του Τουρκικού Αορίστου, τον οποίο η Κρητική χρησιμοποιεί ως θέμα, με τα σε *-iz(o)* ρήματα της ελληνικής ποικιλίας.

(41) Παραδείγματα ρηματικών δανείων της Κρητικής από τη Τουρκική¹⁴:

	<i>Κρητική</i>	<i>Τουρκική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	atirdizo	<i>arturmak</i>	‘πλειοδωτώ’
β.	kadizo	<i>kanmak</i>	‘πείθω’
γ.	tsatizo	<i>çatışmak</i>	‘προσφέρω τιμή αγοράς’
δ.	baristizo	<i>barışmak</i>	‘συμφιλιώνομαι’
ε.	sayustizo	<i>sagişmak</i>	‘αναρρώνω’
στ.	davradizo	<i>davranmak</i>	‘αντέχω’
ζ.	sasirdizo	<i>şasırmak</i>	‘αποπλανώ’
η.	kazadizo	<i>kazamnak</i>	‘κερδίζω πολλά’

Στα παραδείγματα 42 και 43 φαίνεται ενδεικτικά η χρήση ρηματικών δανείων της Κρητικής από την Τουρκική.

(42) *Etsatisa* *s to begiri, ma den esimfonisame me to buliti*
 Προσέφερα_τιμή_αγοράς σε το άλογο, μα δεν συμφωνήσαμε με τον πωλητή
na t agoraso.
 να το αγοράσω

‘Προσέφερα τιμή αγοράς για το άλογο, αλλά δεν συμφωνήσαμε με τον πωλητή να το αγοράσω.’
 (Πάγκαλος, 1999:406)

(43) *Ebaristisane pu tane na skotothune.*
 Συμφιλιώθηκαν που ήταν να σκοτωθούν

‘Συμφιλιώθηκαν, αν και ήταν έτοιμοι να σκοτωθούν.’

(Ξανθινάκης, 2001:326)

¹⁴Το *mak* στην Τουρκική είναι δείκτης απαρεμφάτου.

3.3.3 Επίθετα

Στο υλικό που μελέτησα, η λεξική κατηγορία των δάνειων *επιθέτων* της Κρητικής από την Βενετσιάνικη παρουσιάζει εν πολλοίς παρόμοια με τα προηγούμενα συστήματα συμπεριφορά ως προς την δανεισιμότητά της. Συγκεκριμένα, τα επίθετα έπονται στην κλίμακα δανεισιμότητας των ουσιαστικών και των ρημάτων, καταλαμβάνοντας το 7.79% του συνόλου των Βενετσιάνικων δανείων.

Η στρατηγική ενσωμάτωσης των επιθετικών δανείων παρουσιάζει στο υλικό μας πολύ μεγάλη ομοιογένεια, καθώς όλα τα Ιταλογενή δάνεια ενσωματώνονται στην Κ.Τ. των σε -ος επιθέτων της Κρητικής και της Κ.Ν.Ε.¹⁵, όπως χαρακτηριστικά φαίνεται στις ενδεικτικές περιπτώσεις που παρατίθενται στον πίνακα 44.

(44) Παραδείγματα δάνειων επιθέτων της Κρητικής από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>Κρητική</i>	<i>Βενετσιάνικη</i>	<i>Ιταλική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	agannaδoς	acanato	accanito	‘οργισμένος’
β.	veroς	vero	vero	‘γνήσιος’
γ.	dezordinoς	desòrdene	disordine	‘άτακτος’
δ.	carnaδoς		carnato	‘κρεατί’
ε.	aleryoς	alegro	alegro	‘γρήγορος’
στ.	vilanoς	villano	villano	‘άξεστος’

Η ενιαία στρατηγική ενσωμάτωσης των κρητικών δανείων από την Βενετσιάνικη, έχει οφείλεται σε φωνολογικούς λόγους (Μαρίνης, 2015β). Ειδικότερα, η αφομοίωση από την Κ.Τ. των σε -oς επιθέτων της κρητικής, πυροδοτείται από την σύμπτωση του ληκτικού φωνήεντος των *επιθέτων* στην Βενετσιάνικη με τα σε -o(s) επίθετα της Κρητικής.

Στα παραδείγματα 45 και 46 μπορεί κανείς να δει την χρήση τέτοιων επιθετικών δανείων από την Βενετσιάνικη σε περικείμενο της Κρητικής.

(45) *Inda eis pali c ise agannaδoς?*

Τι έχεις πάλι και είσαι οργισμένος

‘Τι έχεις πάλι και είσαι κακόκεφος;’

(Ξανθινάκης, 2001:41)

¹⁵Για την κλίση των επιθέτων στην Κ.Ν.Ε., βλ. Ράλλη (2005:122).

(46) *Epiye o vilanos ce mu halase to proxeno.*

Πήγε ο άξεστος και μου χάλασε το προξενιό

‘Πήγε ο άξεστος και μου χάλασε το προξενιό.’ (Ξανθινάκης, 2001:130)

Περνώντας στα δάνεια της Κρητικής από την Τουρκική, παρατηρούμε ότι αν και ο τρόπος της ενσωμάτωσης αλλάζει, η θέση των δάνειων επιθέτων στην κλίμακα δανεισιμότητας παραμένει ίδια. Με ποσοστό 5.78% επί του συνόλου των λεξικών δανείων, τα επίθετα είναι η κατηγορία που ακολουθεί στην κλίμακα δανεισιμότητας τα ονόματα και τα ρήματα.

Η ακολουθούμενη στρατηγική ενσωμάτωσης αλλάζει σε σχέση με τα ιταλογενή δάνεια. Ειδικότερα, με πολύ μεγάλη ομοιογένεια, η Κρητική δανείζεται ολόκληρο τον πρόδρομο τύπο της Τουρκικής και τον εσωματώνει εντάσσοντάς τον στην Κ.Τ. των σε *-is*. Η επιλογή αυτή, προφανώς πυροδοτείται από την φωνολογική ταύτιση του επιθήματος της Κ.Τ. αυτής με το ληκτικό φωνήεν πολλών πρόδρομων τύπων από την Τουρκική.

(47) Παραδείγματα δάνειων επιθέτων της Κρητικής από τη Τουρκική:

	<i>Κρητική</i>	<i>Τουρκική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	<i>arsizis</i>	<i>arsiz</i>	‘αναιδής, αδιάντροπος’
β.	<i>biritzis</i>	<i>birinci</i>	‘άριστος’
γ.	<i>cefilis</i>	<i>keyifli</i>	‘εύθυμος’
δ.	<i>citurumis</i>	<i>koürüm</i>	‘παράλυτος’
ε.	<i>rameklis</i>	<i>rahmetli</i>	‘συγχωρεμένος’
στ.	<i>tamacaris</i>	<i>tamahkâr</i>	‘άπληστος’

Στα παραδείγματα 48 και 49 μπορεί κανείς να δει την χρήση τέτοιων επιθετικών δανείων από την Τουρκική σε περικείμενο της Κρητικής.

(48) *Arothane o rameklis ce prama de m afike.*

Πέθανε ο συγχωρεμένος και πράγμα δεν μου άφησε

‘Πέθανε ο συγχωρεμένος και δεν μου κληροδότησε τίποτα.’

(Ξανθινάκης, 2001:446)

(49) *Ula ta theli dika tzi, jati ine tamacare.*

Όλα τα θέλει δικά της, γιατί είναι άπληστη

‘Όλα τα θέλει δικά της, γιατί είναι άπληστη.’ (Ξανθινάκης, 2001:507)

3.3.4 Τροπικά Επιρρήματα

Στον δανεισμό της Κρητικής διαλέκτου, τόσο από την Βενετσιάνικη (βλ. πίνακα 50), όσο και από την Τουρκική (βλ. πίνακα 51), τα επιρρήματα παραμένουν στην τελευταία θέση της κλίμακας δανεισιμότητας ακολουθώντας τα ονόματα, τα ρήματα, και τα επίθετα. Ειδικότερα, τα δάνεια επιρρήματα της Κρητικής αποτελούν το 4.67% του συνόλου των λεξικών δανείων από την Βενετσιάνικη κι το 5.07% του συνόλου των λεξικών δανείων από την Τουρκική.

(50) Παραδείγματα δανείων επιρρημάτων της Κρητικής από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>Κρητική</i>	<i>Βενετσιάνικη</i>	<i>Ιταλική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	<i>averta</i>	<i>averta</i>		‘ανοικτά, ελεύθερα’
β.	<i>adeta</i>	<i>adata</i>	<i>adattare</i>	‘ταιριαστά’
γ.	<i>dretura</i>	<i>dretura</i>	<i>drittura</i>	‘κατευθείαν’

(51) Παραδείγματα δανείων επιρρημάτων της Κρητικής από τη Τουρκική:

	<i>Κρητική</i>	<i>Τουρκική</i>	<i>Σημασία</i>
α.	<i>anafile</i>	<i>nafile</i>	‘μάταια’
β.	<i>bespeli</i>	<i>besbelli</i>	‘προφανώς’
γ.	<i>maxus</i>	<i>maksut</i>	‘σκοπίμως’

Στο παράδειγμα 52, φαίνεται η χρήση ενός τέτοιου επιρρηματικού δανείου της Κρητικής από την Βενετσιάνικη, ενώ η χρήση ενός αντίστοιχου δανείου από την Τουρκική αποτυπώνεται στο 53:

(52) *Etuose o dromos pai dretura sto horjo.*

Ετούτος ο δρόμος πάει κατευθείαν στο χωριό

‘Αυτός ο δρόμος οδηγεί κατευθείαν στο χωριό.’ (Ξανθινάκης, 2001:315)

(53) *Maxus ton erotixa, jana ido ida da mu pi.*

Σκοπίμως τον ρώτησα, για_να δω τι θα μου πει.

‘Επίτηδες τον ρώτησα, για να δω τι θα μου πει.’

(Πάγκαλος, 1999:191)

Κεφάλαιο 4

Δανεισιμότητα ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων

4.1 Γκρίκο

Στις περιπτώσεις των *ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων*, στις οποίες ανήκουν οι λεξικές κατηγορίες που υπάγονται στις βαθμίδες λεξικότητας πέραν της *πρώτης*¹, δηλαδή στις λεξικές κατηγορίες πέραν των ονομάτων, των ρημάτων, των επιθέτων και των τροπικών επιρρημάτων, τις οποίες και εξέτασα στο κεφάλαιο 3, κατέγραψα συνολικά 40 δάνειους τύπους.

Τα δάνεια αυτά προέρχονται (α) από την πλήρη αποδελτίωση των λεξικών και των γραμματικών περιγραφών (Rohlf's 1977, Tommasi 1996, Stomeo 1996, Καραναστάσης 1997, Cassoni 1999, Filieri 2001) καθώς και (β) από τα προφορικά και γραπτά σώματα κειμένων του *Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων* (Ε.ΝΕ.ΔΙ.) του Πανεπιστημίου Πατρών.

Ειδικότερα, μία πρώτη ματιά στην κατανομή του δανεισθέντος υλικού, δείχνει πως η λεξική κατηγορία των *προτασιακών επιρρημάτων* (βλ. ενότητα 3.1.1) εμφανίζει τον μεγαλύτερο αριθμό δανείων από οποιαδήποτε άλλη κατηγορία. Συγκεκριμένα, στο υλικό μου κατέγραψα 13 δάνεια προτασιακά επιρρήματα εκ των οποίων τα 11 είναι χρονικά και τοπικά. Ακολουθεί η κατηγορία των *συνδέσμων* με 11 δάνεια, η κατηγορία των *αριθ-*

¹Για μια αναλυτικότερη παράθεση των βαθμίδων λεξικότητας, δες την ενότητα 1.5.

μητικών με 7 δάνεια, των προθέσεων με 3 δάνεια, των ποσοδεικτών, των αντωνυμιών και των μορίων με 2 δάνεια η καθεμιά.

4.1.1 Προτασιακά επιρρήματα

Από όλες τις μη λεξικές λέξεις, εκείνη η γραμματική κατηγορία που εμφανίζει μακράν τα περισσότερα δάνεια είναι τα *προτασιακά επιρρήματα*. Επειδή στην βιβλιογραφία υπάρχει διάσταση απόψεων ως προς το αν τα επιρρήματα κατατάσσονται στις λεξικές ή στις γραμματικές λέξεις, ακολουθώ την διάκριση του Ξυδόπουλου, ο οποίος στηριζόμενος σε προηγούμενες μελέτες παρατηρεί ότι τα *προτασιακά επιρρήματα* είναι σίγουρα δευτερεύουσα λεξική κατηγορία, ενώ τα *τροπικά* θεωρούνται μάλλον παράγωγα των επιθέτων (Chomsky, 1970; Emonds, 1970, 1985; Jackendoff, 1977; Radford, 1988; Travis, 1988)².

Τα περισσότερα από τα δάνεια προτασιακά επιρρήματα δηλώνουν *χρόνο* και *τόπο*, με τον *χρόνο* να προηγείται του *τόπου*. Συγκεκριμένα, στον πίνακα 54 παραθέτω τα 9 δάνεια *χρονικά επιρρήματα* της Γκρίκο από τις ρομανικές διαλέκτους όπως αυτά απαντούν στο υλικό μου, ενώ στον πίνακα 55 παραθέτω τα 2 δάνεια *τοπικά επιρρήματα*.

(54) Τα χρονικά επιρρήματα που η Γκρίκο έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	(a)poi	<i>poi</i>	‘έπειτα’
β.	allora	<i>allora</i>	‘τότε’
γ.	appena	<i>appena</i>	‘μόλις’
δ.	viata	<i>viatu</i>	‘πάντα, συνεχώς’
ε.	mai	<i>mai</i>	‘ποτέ’
στ.	dopu	<i>dòppu</i>	‘μετά’
ζ.	tarda	<i>tardi</i>	‘αργά’
η.	presta	<i>presto</i>	‘νωρίς, γρήγορα’
θ.	ankora	<i>ancora</i>	‘ακόμα’

²Για μία αναλυτικότερη παρουσίαση της διάκρισης αυτής βλ. την ενότητα 1.5

(55) Τα τοπικά επιρρήματα που η Γκρίκο έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους:

	δάνειο	πρωτότυπη	σημασία
α.	ka	qa/qua	‘εδώ’
β.	fore	fore	‘έξω’

4.1.2 Υποτακτικοί Σύνδεσμοι

Σε πλήρη αντίθεση με την κλίμακα δανεισιμότητας του Muysken (1981), ο οποία σχηματικά αναπαρίσταται στο (2), ο δανεισμός υποτακτικών συνδέσμων (subordinate conjunction) από την Σαλεντίνιο και την Ιταλική Κοινή στο σύστημα της Γκρίκο, δεν είναι δύσκολος. Αντιθέτως, φαίνεται πως -με εξαίρεση τα προτασιακά επιρρήματα- ο δανεισμός υποτακτικών συνδέσμων προηγείται του δανεισμού όλων των άλλων ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων.

Πιο συγκεκριμένα, κατέγραψα 6 δάνειους υποτακτικούς συνδέσμους της Γκρίκο, οι οποίοι παρατίθενται στον συγκεντρωτικό πίνακα 56:

(56) Οι υποτακτικοί σύνδεσμοι που η Γκρίκο έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους:

	δάνειο	πρωτότυπη	σημασία
α.	sekundu	secundu	‘όπως’
β.	ka	ca	‘ότι’ & ‘επειδή’ & ‘αν και’
γ.	se	si	‘εάν’
δ.	dop(p)u	dòppu	‘όταν’
ε.	komu	còmu	‘όπως’
στ.	fina	fina	‘έως’

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση 56α, παρατίθενται ο δάνειος υποτακτικός σύνδεσμος *sekundu*, ο οποίος εκφράζει παραβολή/σύγκριση και προέρχεται από την Σαλεντίνικη διάλεκτο, ενώ δεν απαντά στην Ιταλική Κοινή. Στο (57) δίνεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της χρήσης του συνδέσμου αυτού στην Γκρίκο. Αντίστοιχη περίπτωση δανεισμού παραβολικού υποτακτικού συνδέσμου αποτελεί και ο σύνδεσμος *komu* στην περίπτωση 56ε. Στο (59) δίνεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της χρήσης του.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση του Σαλεντίνικης προέλευσης συνδέσμου *ka*. Όπως φαίνεται στο παράδειγμα 58, ο *ka* χρησιμοποιείται εκτεταμένα στην Γκρίκο, ως συμπληρωματικός δείκτης (58α), ως αιτιολογικός υποτακτικός σύνδεσμος (58β), ή ακόμη και ως εναντιωματικός υποτακτικός σύνδεσμος (58γ).

Ακόμη, η Γκρίκο έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους τον υποθετικό σύνδεσμο *se* (56γ), αλλά και τους χρονικούς υποτακτικούς συνδέσμους *dop(p)u* (56δ) και *fin*a (56στ). Ο τελευταίος, παρουσιάζει πρόσθετο ενδιαφέρον, καθώς, αν και ο πρόδρομος τύπος είναι πρόθεση, το δάνειο λειτουργεί ως χρονικός υποτακτικός σύνδεσμος, όπως φαίνεται και στο παράδειγμα 60.

(57) *Iteli gelammeno sekundu pai ndimeno?*

Θέλει γελώ.Ptcp.Pass.Masc.S όπως πάει ντυμένος

‘Θέλει να τον κοροϊδέψουν έτσι όπως πάει ντυμένος.’

(Καραναστάσης, 1986:115)

(58) a. *Ipistei ka tom briskome?*

Πιστεύεις ότι τον βρίσκουμε

‘Θεωρείς ότι θα τον βρούμε;’

(Καραναστάσης, 1988:2)

b. *Herome ka s ida.*

Χαίρομαι επειδή εσένα είδα

‘Χαίρομαι που σε είδα.’

(Καραναστάσης, 1988:2)

c. *M'olo ka ihe pina, en efe.*

Αν_και που είχε πείνα, δεν έφαγε

‘Αν και πεινούσε, δεν έφαγε.’

(Καραναστάσης, 1988:2)

(59) *I cineka istei sa llehonimeni, komu sia ka icennise.*

Η γυναίκα έστεκε σαν λεχώνα, όπως σαν να γέννησε

‘Η γυναίκα στεκόταν σαν να είναι λεχώνα, όπως ακριβώς σαν να γέννησε.’

(Καραναστάσης, 1988:365)

(60) *O oddeo cumate an do mmina tu decemvriu fina sto storojuni.*

Ο ελειός κοιμάται από το μήνα του Δεκεμβρίου στον Αύγουστο

‘Ο ελειός κοιμάται από τον Δεκέμβριο έως τον Αύγουστο.’

(Καραναστάσης, 1984:362)

4.1.3 Παρατακτικοί Σύνδεσμοι

Σε αντίθεση με τους υποτακτικούς συνδέσμους που παρουσιάστηκαν στην ενότητα 4.1.2, οι δάνειοι παρατακτικοί σύνδεσμοι (coordinate conjunctions) της Γκρίκο από την Σαλεντίνο και την Ιταλική Κοινή είναι μόλις 4, και αναπαρίστανται συγκεντρωτικά στον πίνακα 61.

(61) Οι παρατακτικοί σύνδεσμοι που η Γκρίκο έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους:

	δάνειο	πρωτότυπη	σημασία
α.	ma	ma	‘αλλά’
β.	o	o	‘ή’
γ.	manko	manco	‘ούτε’
δ.	ka	ca	‘παρά’

Παρακάτω, παρατίθενται ενδεικτικά παραδείγματα της χρήσης τέτοιων δάνειων παρατακτικών συνδέσμων της Γκρίκο από την Σαλεντίνο (βλ. παραδείγματα 62, 63, 64):

(62) *Eθarro t iton imera c eyertina, ma poi ekanunia c ito*

Νόμιζα ότι ήταν ημέρα και σηκώθηκα, αλλά αμέσως κοίταξα και ήταν

nιιθτα c ecumιθika metapa.

νύχτα και κοιμήθηκα ξανά

‘Νόμιζα πώς είχε ξημερώσει και σηκώθηκα, αλλά αμέσως κοίταξα και ήταν νύχτα και κοιμήθηκα ξανά.’

(Καραναστάσης, 1988:154)

(63) *To gala tis pratina o tis itsa etimi en ofela.*

Το γάλα της κατσίκας ή της γίδας ετοιμόγεννης δεν οφελεί

‘Το γάλα της κατσίκας ή της ετοιμόγεννης γίδας δεν είναι ωφέλιμο.’

(Καραναστάσης, 1984:385)

(64) *Tuto en afinni manko tin akona.*

Αυτός δεν αφήνει ούτε την ακόνα

‘Αυτός δεν αφήνει ούτε την ακόνα (τρώει τα πάντα).’

(Καραναστάσης, 1984:86)

4.1.4 Προθέσεις

Από τα δάνεια λειτουργικά στοιχεία που απαντούν στο υλικό μας, οι προθέσεις εμφανίζονται αμέσως μετά την κατηγορία των παρατακτικών συνδέσμων. Συγκεκριμένα, η Γκρίκο έχει δανεισθεί 3 προθέσεις από τις ρομανικές διαλέκτους, όπως αποτυπώνονται στον πίνακα 65.

(65) Οι προθέσεις που η Γκρίκο έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	a	a	‘σε’
β.	tra	tra/fra	‘μεταξύ’
γ.	sentsa	sènza	‘χωρίς’

Η χρήση αυτών των δάνειων προθέσεων στην Γκρίκο, αποτυπώνεται στα ενδεικτικά παραδείγματα 66-68.

(66) *Otte duleme sto korafi, o meradzome a dio.*

Όταν δουλεύουμε στο χωράφι, το μοιράζουμε σε δύο

‘Όταν δουλεύουμε στο χωράφι το μοιράζουμε στα δύο.’

(Καραναστάσης, 1986:319)

(67) *Tra porta ke poranda mi vali mai ta daftila su.*

Μεταξύ πόρτα και παραστάδα μη βάλεις ποτέ τα δάχτυλα σου

‘Μεταξύ της πόρτας και της παραστάδας μην βάλεις ποτέ τα δάχτυλά σου.’

(Καραναστάσης, 1986:229)

(68) *Ndizi n o palino to tsoḿi, ka e tto sodzo fai maka*

Χρειάζεται να το απαλύνω το ψωμί, επειδή δε το σώζω φάει [+άρνηση]

ka rao sentsa dodia.

επειδή πάω χωρίς δόντια

‘Πρέπει να το μαλακώσω το ψωμί, γιατί δεν μπορώ να το φάω, γιατί είμαι χωρίς δόντια.’

(Καραναστάσης, 1984:238)

4.1.5 Αντωνυμίες

Στο υλικό της μελέτης αυτής οι δάνειες αντωνυμίες της Γκρίκο από τις ρομανικές διαλέκτους ακολουθούν αριθμητικά τις προθέσεις. Όπως φαίνεται στον πίνακα 69, η Γκρίκο έχει δανεισθεί 2 αντωνυμίες, (α) την *δεικτική* αντωνυμία *stesso* (βλ. 69α), και (β) την *κτητική* αντωνυμία *tuo* (βλ. 69β). Οι αντωνυμίες φαίνεται να γίνονται αντικείμενο δανεισμού όπως περίπου τα επίθετα. Προκειμένου να συμφωνήσουν με τους όρους της πρότασης αφομοιώνονται από το σύστημα της γλώσσας αποδέκτριας προσαρμόζοντας κατάλληλα την μορφολογία τους.

(69) Οι αντωνυμίες που η Ιταλική έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	<i>stesso</i>	<i>stesso</i>	‘ο ίδιος’
β.	<i>tuo</i>	<i>tuo</i>	‘δικός σου’

Στο ενδεικτικό παράδειγμα 70 παρατίθενται η χρήση της δεικτικής αντωνυμίας *stesso*.

(70) *Stekete attendi, eci pu sas assafinni ce kondoferrite me ti stessa*

Σταθείτε ακίνητοι, εκεί που σας αφήνει και επιστρέψτε με τη ίδια

strata.

στράτα

‘Σταθείτε ακίνητοι εκεί που σας αφήνει και επιστρέψτε από το ίδιο μονοπάτι.’

(Καραναστάσης, 1984:346)

4.1.6 Ποσοδείκτες

Μία ακόμη γραμματική κατηγορία που φαίνεται να αποτελεί αντικείμενο δανεισμού στην Γκρίκο είναι και οι *ποσοδείκτες*. Στο υλικό που μελέτησα εμφανίζονται 2 τέτοια δάνεια, όπως καταγράφονται στον πίνακα 71.

(71) Οι ποσοδείκτες που η Ιταλική έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	<i>minimo</i>	<i>minimo</i>	‘ελάχιστος’
β.	<i>kuazi</i>	<i>quasi</i>	‘σχεδόν’

Ενδεικτικό παράδειγμα χρήσης τέτοιου ποσοδείκτη είναι το 72.

(72) *Ce ja ma mminimo ddaacia afinni i cefaludda aciam bukatu.*

Και για μια ελάχιστη δαγκωνιά αφήνει η κεφαλάκι εκεί από_κάτω

‘Ακόμα και για μια ελάχιστη μπουκιά [το πουλί] αφήνει το κεφαλί εκεί από κάτω [στην παγίδα]’

(Καραναστάσης, 1988:143)

4.1.7 Αριθμητικά

Στο υλικό μου υπάρχουν επίσης κάποια δάνεια *αριθμητικά*. Θεωρώ πως τα αριθμητικά δεν είναι μια αυστηρά γραμματική κατηγορία, αλλά περισσότερο αντανακλούν τον τρόπο με τον οποίο η κοινότητα ποσοτικοποιεί τον κόσμο γύρω της (Matras, 2008:50). Ωστόσο, επειδή αυτά συνυπολογίζονται στην κλίμακα την οποία προτείνει ο Matras (2008), όπως αυτή αναπαρίσταται στο παράθεμα 3, θέλησα να τα καταγράψω εδώ.

Όπως φαίνεται στον συγκεντρωτικό πίνακα 73, η Γκρίκο έχει δανεισθεί 7 αριθμητικά από τις ρομανικές διαλέκτους. Από αυτά τα 4 (73δ-ζ) είναι *απόλυτα* (ordinal), και τα 3 (73α-γ) είναι *τακτικά* (cardinal).

(73) Τα αριθμητικά που η Ιταλική έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους³:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	<i>primo</i>	<i>primo</i>	‘πρώτος’
β.	<i>secundo</i>	<i>second</i>	‘δεύτερος’
γ.	<i>urtimo</i>	<i>ultimo</i>	‘τελευταίος’
δ.	<i>settanta</i>	<i>settanta</i>	‘εβδομήντα’
ε.	<i>quattruvinti</i>	<i>quattro vinti</i>	‘ογδόντα’
στ.	<i>annovinta</i>	<i>novanta</i>	‘ενενήντα’
ζ.	<i>mmijuna</i>	<i>millione</i>	‘εκατομμύριο’

Στα παραδείγματα 74-76 μπορεί κανείς να δει ενδεικτικά την χρήση κάποιων από αυτά τα αριθμητικά στην Γκρίκο.

(74) *In dettera ene i prima amera attin addumada.*

Την Δευτέρα είναι η πρώτη μέρα την εβδομάδα

‘Την Δευτέρα είναι η πρώτη μέρα της εβδομάδας’ (Καραναστάσης, 1986:416)

(75) *Ti ssekunda nitta tuti ikatsise to karidi.*

Τη δεύτερη νύχτα αυτή κάθισε το καρύδι

‘Την δεύτερη νύχτα η κοπέλα τσάκισε το καρύδι’ (Καραναστάσης, 1984:291)

³Οι τύποι *quattruvinti* και *annovinta* καταγράφονται από τον Rohlfs (1977). Οι πρόδρομοι τύποι δεν είναι της Κοινής Ιταλικής, αλλά της Σαλεντίνου και παρατίθενται εδώ με την μορφή που καταγράφονται από τον Rohlfs (1961). Ο τύπος *mmijuna* καταγράφεται από τον Filieri (2001:34)

(76) *Apoγalo en do gala cin do liyo, to urtimo, pu vgaddun i*
 Απόγαλο είναι το γάλα εκείνο το λίγο, το τελευταίο, που βγάζουν οι
ege, sa sterifiazzu.

κατσίκες, σαν γίνονται_στέρφες

‘Απόγαλο ονομάζεται το τελευταίο εκείνο γάλα, που βγάζουν οι κατσίκες όταν γίνονται στέρφες.’
 (Καραναστάσης, 1984:253)

4.1.8 Μόρια

Τέλος, στο υλικό μεταξύ των άλλων ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων, εμφανίζονται και δάνεια μόρια (particles). Ειδικότερα, η Γκρίκο έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους 2 μόρια, όπως αυτά καταγράφονται στον πίνακα 77. Το πρώτο προέρχεται από έναν Σαλεντίνικο δείκτη που λειτουργεί ως επιτακτικό της άρνησης (77α), ενώ το δεύτερο είναι το μόριο της κατάφασης (77β).

(77) Τα μόρια που η Γκρίκο έχει δανεισθεί από τις ρομανικές διαλέκτους:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	<i>maka(ta)</i>	<i>ma cata</i> ⁴	‘[+άρνηση]’
β.	<i>si</i>	<i>si</i>	ναι

Την χρήση του μορίου *si* στην Γκρίκο μπορεί κανείς να δει στο ενδεικτικό παράδειγμα 78.

(78) *C enan angelo ess aspra ndimeno itto si sianose c ebbie*
 Και εναν αγγελος σε_τα άσπρα ντυμένος εκείνο ναι πήρε και εμπήκε
afsilo
 ψηλός

‘Και ένας άγγελος ντυμένος στα άσπρα πήρε εκείνο το ναι και πήγε ψηλά’

(Καραναστάσης, 1986:369)

⁴Ο πρόδρομος τύπος προέρχεται από την Σαλέντο, στην οποία λειτουργεί ως *επίρρημα*.

4.2 Καππαδοκική

Στις περιπτώσεις των *ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων*, στις οποίες ανήκουν οι λεξικές κατηγορίες που υπάγονται στις βαθμίδες λεξικότητας πέραν της *πρώτης*⁵, δηλαδή στις λεξικές κατηγορίες πέραν των ονομάτων, των ρημάτων, των επιθέτων και των τροπικών επιρρημάτων, τις οποίες και εξέτασα στο κεφάλαιο 3, κατέγραψα συνολικά 59 δάνειους τύπους.

Τα δάνεια αυτά προέρχονται (α) από πλήρη αποδελτίωση λεξικών και γραμματικών περιγραφών (Dawkins 1916, Ανδριώτης 1948, Κεσίσογλου 1951, Φωστέρης & Κεσίσογλου 1960) καθώς και (β) από τα προφορικά και γραπτά σώματα κειμένων του *Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων* (Ε.ΝΕ.ΔΙ.) του Πανεπιστημίου Πατρών.

Ειδικότερα, μία πρώτη ματιά στην κατανομή του δανεισθέντος υλικού, δείχνει πως η λεξική κατηγορία των *προτασιακών επιρρημάτων* (βλ. ενότητα 4.2.1) εμφανίζει τον μεγαλύτερο αριθμό δανείων από οποιαδήποτε άλλη κατηγορία. Συγκεκριμένα, στο υλικό μου κατέγραψα 24 δάνεια προτασιακά επιρρήματα εκ των οποίων τα 17 είναι χρονικά και τοπικά. Ακολουθεί η κατηγορία των *συνδέσμων* με 18 δάνεια, η κατηγορία των *ποσοδεικτών* και των *μορίων* με 4 δάνεια, των *αντωνυμιών* με 4 δάνεια και τέλος των *αριθμητικών* με 2 δάνεια. Πέραν από τις εμφανείς διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται στην κλίμακα δανεισιμότητας σε σχέση με την αντίστοιχη για την Γκρίκο (βλ. κεφάλαιο 4.1 και αναλυτική συζήτηση στο κεφάλαιο 5), αξίζει να παρατηρήσουμε ότι στο υλικό δεν απαντά καμία δάνεια *πρόθεση*, γεγονός που θα προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε στην συνέχεια.

4.2.1 Προτασιακά επιρρήματα

Όπως και στα δάνεια ελεύθερα λειτουργικά στοιχεία της Γκρίκο, έτσι και στην Καππαδοκική από όλες τις μη λεξικές λέξεις, τα *προτασιακά επιρρήματα* είναι εκείνη η γραμματική κατηγορία που εμφανίζει μακράν τα περισσότερα δάνεια. Στα δεδομένα της Καππαδοκικής, όπως ακριβώς και σε εκείνα της Γκρίκο (βλ. ενότητα 4.1.1), τα δάνεια προτασιακά επιρρήματα δηλώνουν κυρίως *χρόνο* και *τόπο*, με τον χρόνο να κυριαρχεί. Συγκεκριμένα, στον πίνακα 79 παραθέτω τα 14 δάνεια *χρονικά επιρρήματα* της Καππα-

⁵Για μια αναλυτικότερη παράθεση των βαθμίδων λεξικότητας, δες την ενότητα 1.5.

δοκικής από την Τουρκική, όπως αυτά απαντούν στο υλικό μου, ενώ στον πίνακα 80 τους 3 δάνειους τύπους *τοπικών επιρρημάτων*.

(79) Τα χρονικά επιρρήματα που η Καππαδοκική έχει δανεισθεί από την Τουρκική:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	adzak	<i>ancak</i>	‘μόλις’
β.	bazə kere	<i>bazi kere</i>	‘κάποτε’
γ.	bu se(f)er	<i>bu sefer</i>	‘τόρα’
δ.	deminden	<i>deminden</i>	‘προ ολίγου’
ε.	evelden	<i>evelden</i>	‘πρωύτερα, προηγουμένως’
στ.	en ipte	<i>en ipte</i>	‘πρώτα-πρώτα’
ζ.	erkenden	<i>erkenden</i>	‘νωρίς’
η.	ipte & <i>iptanu</i>	<i>ipte</i>	‘πρώτα, αρχικά’
θ.	ozaman	<i>ozaman</i>	‘τότε’
ι.	osaat	<i>o saat</i>	‘εκείνη την ώρα, εμέσως’
ια.	sabahtan	<i>sabahtan</i>	‘πρωί’
ιβ.	siftah	<i>siftah</i>	‘αρχικά, πρώτα’
ιγ.	soyna	<i>sonar</i>	‘έπειτα, μετά’
ιδ.	soynadan	<i>sonardan</i>	‘έπειτα, επιτέλους’

(80) Τα τοπικά επιρρήματα που η Καππαδοκική έχει δανεισθεί από την Τουρκική:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	dogru	<i>dogru</i>	‘ίσια, σωστά’
β.	uzak	<i>uzak</i>	‘μακριά’
γ.	cerjerde	<i>heryerde</i>	‘παντού’

4.2.2 Παρατακτικοί Σύνδεσμοι

Ο δανεισμός των συνδέσμων στην Καππαδοκική φαίνεται να διαφοροποιείται σε σχέση με εκείνον της Γκρίκο, καθώς η κλίμακα ‘*υποτακτικοί σύνδεσμοι* > *παρατακτικοί σύνδεσμοι*’ της Γκρίκο (βλ. ενότητες 56 και 61), στην Καππαδοκική δεν επαληθεύεται. Η κατηγορία των *παρατακτικών συνδέσμων* (coordinate conjunctions) εμφανίζεται από κοι-

νού στην κλίμακα με εκείνη των υποτακτικών συνδέσμων, αμέσως μετά τα προτασιακά επιρρήματα.

Πιο συγκεκριμένα, όπως χαρακτηριστικά αναπαρίσταται στον πίνακα 81, στα δάνεια της Καππαδοκικής τα οποία μελέτησα εντοπίζω 9 παρατακτικούς σύνδεσμούς προερχόμενους από την Τουρκική⁶.

(81) Οι παρατακτικοί σύνδεσμοι που η Καππαδοκική έχει δανεισθεί από την Τουρκική:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	am(m)a	<i>amma</i>	‘αλλά’
β.	ha...ha	<i>ha...ha</i>	‘είτε...είτε’
γ.	hem...hem	<i>hem...hem</i>	‘και...και’
δ.	ja...ja	<i>ya...ya</i>	‘είτε...είτε’
ε.	ne...ne	<i>ne...ne</i>	‘ούτε...ούτε’
στ.	meerise	<i>meğerse</i>	‘ωστόσο’
ζ.	joot	<i>yahut</i>	‘είτε’
η.	lacin	<i>lâkin</i>	‘όμως’
θ.	jousa	<i>yoksa</i>	‘ειδεμή’

Μεταξύ των δάνειων συνδέσμων που παρατίθενται, ισχυρή είναι η παρουσία των διαζευκτικών, όπως φαίνεται στις περιπτώσεις 81β,δ,ζ, και των αντιθετικών, όπως φαίνεται στις περιπτώσεις 81α,η,θ,στ.

Παρακάτω, παρατίθενται ενδεικτικά παραδείγματα της χρήσης τέτοιων δάνειων παρατακτικών συνδέσμων της Καππαδοκικής από την Τουρκική (βλ. παραδείγματα 82, 83, 84, 85, 86):

(82) *Na sas po ena gelezi, am(m)a na ti piasete.*

Να σας πω μία λέξη, αλλά να την πιάσετε

‘Θα σας πω μια ιστορία, αλλά προσέξτε να την κατανοήσετε’

(Dawkings 1916)

⁶Κάποια από τα δάνεια που απαντούν στο υλικό μου ανάγονται σε Αραβική ή άλλη προέλευση. Ωστόσο, ο φυσικός ομιλητής της Καππαδοκικής τα δανείζεται από το σύστημα της Τουρκικής, το οποίο πρώτο τα έχει ενσωματώσει. Για τον λόγο αυτό καταγράφονται εδώ ως δάνεια από την Τουρκική.

- (83) *Ha isi pies, ha ecino pie, faida den eh.*
 Είτε εσύ πήγες, είτε εκείνος πήγε, σημασία δεν έχει.
 ‘Δεν έχει σημασία αν πήγες εσύ ή αυτός’ (Κεσίσογλου 1951:116)
- (84) *Hem ito, hem ecino.*
 Και αυτό, και εκείνο.
 ‘Και το ένα, και το άλλο.’ (Κεσίσογλου 1951:116)
- (85) *Ja isi se, ja ecino ne.*
 Είτε είσαι εσύ, είτε εκείνος είναι.
 ‘Είτε είσαι εσύ, είτε ο άλλος.’ (Κεσίσογλου 1951:116)
- (86) *Ne eto epce, ne t allo.*
 Ούτε αυτό, ούτε το άλλο.
 ‘Ούτε το ένα, ούτε το άλλο.’ (Αραβανή & Κεσίσογλου 1960:54)

4.2.3 Υποτακτικοί Σύνδεσμοι

Όπως υπονοήθηκε πρωτύτερα, στην Καππαδοκική, οι δάνειοι υποτακτικοί σύνδεσμοι εμφανίζονται σε αρκετά υψηλή θέση στην κλίμακα δανεισιμότητας. Οι υποτακτικοί σύνδεσμοι είναι αριθμητικά ίσοι με τους αντίστοιχους παρατακτικούς συνδέσμους και στην κλίμακα ακολουθούν τα προτασιακά επιρρήματα. Στο υλικό που μελέτησα απαντούν 9 δάνειοι υποτακτικοί σύνδεσμοι από την Τουρκική, όπως αυτοί αναπαρίστανται σχηματικά στον πίνακα 87.

(87) Οι υποτακτικοί σύνδεσμοι που η Καππαδοκική έχει δανεισθεί από την Τουρκική:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	<i>meram</i>	<i>meram</i>	‘αφότου’
β.	<i>ci</i>	<i>ki</i>	‘ότι’
γ.	<i>tsunci(u)</i>	<i>çünki</i>	‘επειδή’
δ.	<i>itsin</i>	<i>için</i>	‘για’
ε.	<i>mademci</i>	<i>mademki</i>	‘εφόσον’
στ.	<i>sanci</i>	<i>sanki</i>	‘σάμπως’
ζ.	<i>zar</i>	<i>zaar</i> ⁷	‘διότι’
η.	<i>deyi</i>	<i>deyi</i>	‘για να’
ι.	<i>e(γ)er</i>	<i>eğer</i>	‘εάν’

Όπως χαρακτηριστικά προανέφερα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανατροπή της κλίμακας δανεισιμότητας ‘υποτακτικοί σύνδεσμοι > παρακατικοί σύνδεσμοι’, όπως εμφανίστηκε στην περίπτωση της Γκρίκο (βλ. ενότητα 4.1.2). Η ανατροπή αυτή δεν είναι τυχαία αλλά εδράζεται στις δομικές ιδιότητες της γλώσσας πηγής. Πιο συγκεκριμένα, η Τουρκική γλώσσα παραδοσιακά δεν μαρκάρει τις δευτερεύουσες προτάσεις με την χρήση συνδέσμων, αλλά μέσα από την μορφολογία του ρήματος (Göksel & Kerslake, 2005). Τα λιγοστά ελεύθερα λειτουργικά στοιχεία, τα οποία η Τουρκική χρησιμοποιεί ως υποτακτικούς συνδέσμους (παραδείγματα 87β,γ,ε-η) αποτελούν δάνεια από την Περσική και την Αραβική. Ακόμη, κάποια δάνεια στοιχεία, αν και λειτουργούν στην αποδέκτρια γλώσσα ως υποτακτικοί σύνδεσμοι, στην γλώσσα δότρια ανήκουν σε διαφορετική γραμματική κατηγορία. Για παράδειγμα, ο δάνειος σύνδεσμος της Καππαδοκικής από την Τουρκική *için* (87δ) στην δότρια γλώσσα αποτελεί *μετάθεση* (postposition).

Στα παραδείγματα 88 - 90, μπορεί κανείς να δει ενδεικτικές περιπτώσεις της χρήσης τέτοιων συνδέσμων.

(88) *Meram de na ertis, ati den da epes?*

Αφού δεν να έρθεις, γιατί δεν το.ACC είπες

‘Αφού δεν θα ερχόσουν, γιατί δεν το είπες;’

(Κεσίσογλου 1951:116)

⁷Ο πρόδρομος τύπος στην Τουρκική Κοινή απαντά ως *zira*. Για την πληροφορία σχετικά με την μορφή του τύπου στην τοπική τουρκική διάλεκτο, ευχαριστώ θερμά τον Metin Bağcıçık.

- (89) a. *Steru ipen di ci “A yineka...”*
 Ύστερα είπε ότι Ε, γυναίκα
 ‘Και ύστερα είπε: Ε, γυναίκα...’ (Dawkings 1916)
- b. *Eran ci, tis ne ito.*
 Είπαν οτι, ποιος είναι αυτός
 ‘Είπαν: ποιός είναι αυτός;’ (Κεσίσογλου 1951:62)
- c. *Dranse ci, en ena pola gonakia.*
 Δες ότι δεν είναι πολλά σπιτακια
 ‘Να δες ότι δεν υπάρχουν πολλά σπιτάκια’ (Κεσίσογλου 1951:62)
- (90) *De na ertom, tsunki na ram do spit mas.*
 Δεν να έρθουμε, επειδή να παμε το σπιτι μας
 ‘Δεν θα έρθουμε γιατί θα πάμε στο σπίτι μας’ (Κεσίσογλου 1951:116)

4.2.4 Ποσοδείκτες

Μία ακόμη γραμματική κατηγορία που φαίνεται να αποτελεί αντικείμενο δανεισμού στην Καππαδοκική είναι και οι *ποσοδείκτες*. Στο υλικό που μελέτησα εμφανίζονται 5 τέτοια δάνεια, όπως καταγράφονται στον πίνακα 91.

- (91) Οι ποσοδείκτες που η Καππαδοκική έχει δανεισθεί από την Τουρκική:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	he(t)s	hiç	‘καθόλου’
β.	pecia	pek	‘πολύ’
γ.	daa	daa	‘περισσότερο’
δ.	salt	salt	‘πολύ’
ε.	(o,tia)dak	dek	‘όσο’

Στα παραδείγματα 92-95 μπορεί κανείς να δει ενδεικτικά την χρήση τέτοιων ποσοδεικτών στην Καππαδοκική.

- (92) *Barəm* ογονα as ραο.
 Τουλάχιστον εγώ ας πάω.
 ‘Τουλάχιστον, ας πάω’ (Κεσίσογλου 1951:116)
- (93) *Eferes ta mə?*
 Έφηρες τα. Acc
 ‘Τα έφερες;’ (Κεσίσογλου 1951:63)
- (94) *Taman den do belledas mə?*
 Μα, δεν αυτό θυμάσαι
 ‘Μα, δεν το θυμάσαι;’ (Κεσίσογλου 1951:116)
- (95) *Ha lio na iskam.*
 Τουλάχιστον, λίγο να είχαμε
 ‘Τουλάχιστον, ας είχαμε λίγο’ (Κεσίσογλου 1951:116)

4.2.5 Μόρια

Ένας πολύ μεγάλος αριθμός δάνειων ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων της Καππαδοκικής διαλέκτου από την Τουρκική ανήκει στην κατηγορία των *μορίων*. Στο υλικό που βασίστηκε αυτή η μελέτη απαντούν 4 δάνεια μόρια, όπως αυτά αναπαρίσταται στον πίνακα 96.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο δανεισμός τύπων, όπως η περίπτωση 96β. Το *mi* είναι ένα μόριο της Τουρκικής, το οποίο εμφανίζεται σε τελική θέση στις ερωτήσεις ολικής αγνοίας (Göksel & Kerslake, 2005:287). Η Καππαδοκική το δανείστηκε, παρά το γεγονός ότι στο εγγενές σύστημά της δεν προϋπήρχε αυτός ο τρόπος μαρκαρίσματος των ερωτήσεων ολικής αγνοίας.

(96) Τα μόρια που η Καππαδοκική έχει δανεισθεί από την Τουρκική:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	<i>mə</i>	<i>mi</i>	[+ερώτηση]
β.	<i>taman</i>	<i>taman</i>	‘μα’
γ.	<i>ha</i>	<i>ha</i>	‘τουλάχιστον’
δ.	<i>e(γ)ip</i>		‘άραγε’

4.2.6 Αντωνυμίες

Στο υλικό της μελέτης αυτής καταγράφω 4 δάνειες αντωνυμίες της Καππαδοκικής από την Τουρκική, όπως αποτυπώνονται στον πίνακα 97. Ειδικότερα, μεταξύ των 4 δάνειων αντωνυμιών, απαντούν δύο επιμεριστικές (97α,β,δ), και μία δεικτική (97γ). Στην Καππαδοκική, σε αντίθεση με την περίπτωση της Γκρίκο (βλ. ενότητα 4.1.5), οι αντωνυμίες δεν προσαρμόζονται κλιτικά στο γηγενές σύστημα.

(97) Οι αντωνυμίες που η Καππαδοκική έχει δανεισθεί από την Τουρκική:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	<i>her</i>	<i>her</i>	‘κάθε’
β.	<i>baska</i>	<i>başka</i>	‘άλλος’
γ.	<i>seis</i>	<i>şey</i>	‘ο τάδε’
δ.	<i>herkis</i>	<i>herkes</i>	‘ο καθένας’

Στο παράδειγμα 98 μπορεί κανείς ενδεικτικά να δει την χρήση μιας τέτοιας αντωνυμίας στο σύστημα της Καππαδοκικής.

(98) *Her do mera.*

Κάθε μέρα.

‘Κάθε μέρα’

(Κεσίσογλου 1951:114)

4.2.7 Αριθμητικά

Η εικόνα του δανεισμού αριθμητικών στην Καππαδοκική διαφοροποιείται σε σχέση με την αντίστοιχη στην Γκρίκο (βλ. ενότητα 4.1.7.) Τα δάνεια αριθμητικά που καταγράφονται στο υλικό μου είναι μόνο 2. Από αυτά το πρώτο (99α) είναι *απόλυτο* (ordinal), ενώ το δεύτερο (99β) είναι *τακτικό* (cardinal).

(99) Τα αριθμητικά που η Καππαδοκική έχει δανεισθεί από την Τουρκική:

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	juz	yüz	‘εκατό’
β.	utsuvtzu	üçünçü	‘τρίτος’

Στο ενδεικτικό παράδειγμα 100 μπορεί κανείς να δει την χρήση του δάνειου αριθμητικού *juz*.

(100) *Perisgan juz direm gala.*

Πήραν εκατό ντιχράμ γάλα.

‘Αγόρασαν γάλα αξίας εκατό ντιχράμ’

(Dawkins 1916: 361)

4.2.8 Προθέσεις

Σε πλήρη αντίθεση με την κλίμακα η οποία παρουσιάστηκε πρωτύτερα για την Γκρίκο (βλ. ενότητα 4.1.4), η Καππαδοκική δεν έχει δανεισθεί καμία πρόθεση από την Τουρκική. Θεωρώ ότι αυτή η διαφοροποίηση σχετίζεται άμεσα με την έλλειψη *δομικής συμβατότητας* μεταξύ των δύο συστημάτων, και ειδικότερα στην έλλειψη προθέσεων στην γλώσσα πηγή⁸.

4.3 Κρητική

Στις κατηγορίες των δάνειων *ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων* της Κρητικής από την Τουρκική, κατέγραψα συνολικά 8 δάνειους τύπους. Από τα δάνεια αυτά, τα 5 προέρχονται από την Τουρκική και τα 3 από την Βενετσιάνικη διάλεκτο.

⁸Για μία αναλυτικότερη προσέγγιση δεξ το κεφάλαιο 5.

Τα δάνεια αυτά προέρχονται (α) από την πλήρη αποδελτίωση των λεξικών και των γραμματικών περιγραφών του Πάγκαλου (1994), και του Ξανθινάκη (1999) καθώς και (β) από τα προφορικά και γραπτά σώματα κειμένων του *Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων* (Ε.ΝΕ.ΔΙ.) του Πανεπιστημίου Πατρών.

Σε πλήρη αντίθεση, τόσο με την Γκρίκο (βλ, αναλυτικά κεφάλαιο 4.1), όσο και με την Καπαδοκική (βλ, αναλυτικά κεφάλαιο 4.2), η δανεισιμότητα των ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων στην Κρητική τόσο από την Βενετσιάνικη, όσο και από την Τουρκική είναι εξαιρετικά περιορισμένη.

4.3.1 Γραμματικά δάνεια από την Τουρκική

Η Κρητική έχει δανειστεί από την Τουρκική μόνο 5 γραμματικά στοιχεία, όπως αυτά παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 101. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των δάνειων τύπων περιλαμβάνονται: ένα προτασιακό επίρρημα (101α), δύο παρατακτικοί σύνδεσμοι (101β,γ) και δύο ποσοδείκτες (101δ,ε).

(101) Τα γραμματικά δάνεια της Κρητικής διαλέκτου από την Τουρκική γλώσσα

	<i>δάνειο</i>	<i>πρωτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	<i>dogru</i>	<i>doğru</i>	‘ευθέως, μπροστά’
β.	<i>emu...emu</i>	<i>hem...hem</i>	‘και...και’
γ.	<i>ne...ne</i>	<i>ne...ne</i>	‘ούτε...ούτε’
δ.	<i>itsi</i>	<i>hiç</i>	‘καθόλου’
ε.	<i>pe</i>	<i>pek</i>	‘πολύ’

4.3.2 Γραμματικά δάνεια από τις ρομανικές διαλέκτους

Τα λειτουργικά δάνεια της Κρητικής από τις ρομανικές διαλέκτους είναι μόνο 3 και παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 102. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των δάνειων τύπων περιλαμβάνονται: (α) δύο αριθμητικά, εκ των οποίων το ένα είναι *τακτικό* (cardinal) (102α), και το άλλο *απόλυτο* (ordinal) (102β), και (β) ένα μόριο (102γ).

(102) Τα γραμματικά δάνεια της Κρητικής διαλέκτου από τις ρομανικές διαλέκτους

	<i>δάνειο</i>	<i>προτότυπη</i>	<i>σημασία</i>
α.	<i>primos</i>	<i>primo</i>	‘πρώτος’
β.	<i>milliuni</i>	<i>millione</i>	‘εκατομμύριο’
γ.	<i>puri</i>	<i>pure</i>	‘λοιπόν, βεβαίως’

Κεφάλαιο 5

Συζήτηση - Συμπεράσματα

5.1 Δανεισιμότητα λεξικών στοιχείων

Ως πρώτη παρατήρηση και για τις τρεις περιπτώσεις λεξιλογικού δανεισμού λόγω γλωσσικής επαφής θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς την ύπαρξη μιας κλίμακας δανεισιμότητας η οποία είναι κοινή και για τις τρεις διαλέκτους. Σύμφωνα με την κλίμακα αυτή, η οποία αποτυπώνεται σχηματικά στο (103), τα *ονόματα* παρουσιάζουν την μεγαλύτερη δανεισιμότητα, με τα *ρήματα* να ακολουθούν σε δεύτερη θέση. Έπονται τα *επίθετα*, ενώ στην τελευταία θέση εμφανίζονται τα *επιρρήματα*.

(103) ονόματα > ρήματα > επίθετα > επιρρήματα

Τα *ονόματα* διατηρούν σε όλες τις περιπτώσεις γλωσσικής επαφής που ερεύνησα τα υψηλότερα ποσοστά δανεισιμότητας από όλες τις άλλες κατηγορίες. Όπως παρατηρεί ο Μαρίνης (2015α), αυτή ακριβώς η κυριαρχία τους ερμηνεύεται από το βασικό λόγο δανεισμού, που κατά το Weinreich (1953:56) είναι η ανάγκη ονομασίας νέων πραγμάτων, προσώπων, τόπων, και ιδεών. Το υψηλότερο, δηλαδή, επίπεδο δανεισιμότητας στα ουσιαστικά πρέπει να αποδοθεί στην ανάγκη επέκτασης των δυνατών αναφορών στον έξω κόσμο (Hout Muysken, 1994:42). Ακόμη, υπό την οπτική της θέσης των ουσιαστικών πάνω στο νοητό άξονα μεταξύ γραμματικής και λεξικού, όπως σημειώνει η Rey-Debove (1973:112) και αναφέρεται στην Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, (1994:68), το ουσιαστικό εμφανίζεται ως το πιο λεξικό στοιχείο του λόγου και έτσι είναι το περισσό-

τερο επιρρεπές στο δανεισμό.

Τα *ρήματα* είναι η κατηγορία εκείνη η οποία, σε όλες τις περιπτώσεις που μελέτησα και παρουσίασα, έπεται των ουσιαστικών, όπως χαρακτηριστικά αποτυπώνεται στο σχήμα 104.

(104) ουσιαστικά > ρήματα

Αυτή η θέση των ρημάτων σε σχέση με τα ουσιαστικά είναι σε κάποιο βαθμό αναμενόμενη, καθώς, όπως σημειώνει ο Matras (2007:48-50), η δυσκολία δανεισιμότητας των ρημάτων έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι τα ρήματα είναι επιφορτισμένα με την επίτευξη ενός διπλού ρόλου: χρησιμεύουν ως στοιχεία που φέρουν αναφορά, όπως τα ουσιαστικά, ενώ παράλληλα, ενεργοποιούν την κατηγορήση έχοντας δομή ορισμάτων και χρησιμεύοντας ως στοιχεία αγκίστρωσης ολοκλήρου του εκφωνήματος. Αυτή ακριβώς η λειτουργική τους διάσταση τα καθιστά δυσκολότερα -σε σχέση με τα ουσιαστικά- αντικείμενο δανεισμού.

Αξίζει όμως να παρατηρήσει κανείς ότι η συμπεριφορά των ρημάτων δεν είναι ομοιογενής και σε όλα τα συστήματα που ερεύνησα. Για παράδειγμα, τα ιταλογενή ρήματα στην Κρητική γίνονται πολύ ευκολότερα αντικείμενο δανεισμού σε σύγκριση με τα ρήματα στη Γκρίκο, παρά το γεγονός ότι η ένταση της επαφής μεταξύ της Γκρίκο και της Ρομανικής είναι πολύ μεγαλύτερη από την ένταση της επαφής μεταξύ της Κρητικής και της Ρομανικής. Επομένως, όπως διαπιστώνει ο Μαρίνης (2015α), η εξήγηση της διαφοροποίησης αυτής βρίσκεται πιθανόν σε κάποιον ενδογλωσσικό παράγοντα.

Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Matras (2007:48-50), τα ρήματα γίνονται δυσκολότερα αντικείμενο δανεισμού σε γλώσσες στις οποίες για την ενσωμάτωσή τους απαιτείται μορφολογική υποστήριξη μέσω της παραγωγικής μορφολογίας. Πιο ξεκάθαρα, η Ralli (2012a:198) διατείνεται ότι “the items which are easily borrowed are not necessarily nouns, but those whose morphology can be easily adapted to the morphology of the target language” [τα αντικείμενα που γίνονται ευκολότερα αντικείμενο δανεισμού δεν είναι κατανάγκη τα ουσιαστικά, αλλά αυτά τα στοιχεία των οποίων η μορφολογία μπορεί εύκολα να προσαρμοστεί στην μορφολογία της γλώσσας αποδέκτριας].

Συγκεκριμένα, σε ότι αφορά την ευκολία δανεισμού των ρημάτων τόσο στην Γκρίκο (βλ. ενότητα 3.1.2) όσο και στην Καππαδοκική (βλ. ενότητα 3.2.2), δεν παρατηρούνται

ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις. Από την άλλη πλευρά, μία προσεκτική σύγκριση του ρηματικού δανεισμού της Κρητικής από τις ρομανικές διαλέκτους και από την Τουρκική (βλ. ενότητα 3.3.2), δείχνει μία ιδιαίτερη δυσκολία της Κρητικής να δανεισθεί ρήματα από την Τουρκική σε σχέση με τον δανεισμό της από τις ρομανικές διαλέκτους (Μαρίνης 2015α, 2015β). Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι αυτή η ευκολία της Κρητικής να δανειστεί ιταλογενή ρήματα, σε σχέση με τα αντίστοιχα Τουρκικής προέλευσης, σχετίζεται με την εκάστοτε ακολουθούμενη *στρατηγική ενσωμάτωσης* των δανείων.

Ειδικότερα, όπως παρατηρεί ο Μαρίνης (2015α: 359-360), ο Κρητικός φυσικός ομιλητής δανείζεται από την ρομανική διάλεκτο ολόκληρο το ρηματικό τύπο του απαρεμφάτου και του προσθέτει μόνο το κατάλληλο κλιτικό επίθημα¹. Από την άλλη πλευρά, για την ενσωμάτωση των Τουρκικής προέλευσης ρηματικών δανείων, οι Κρητικοί κάνουν χρήση του ρηματοποιητή *-izo-*, τον οποίο επιλέγουν λόγω της φωνολογικής ταύτισής του με το ληκτικό φωνήεν του πρόδρομου τύπου (δες αναλυτική παρουσίαση των στρατηγικών δανεισμού της Κρητικής στην ενότητα 3.3.2). Επομένως, η διαφοροποίηση στην δανεισιμότητα των κρητικών δάνειων ρημάτων τα οποία προέρχονται από την μία ή την άλλη γλώσσα δότρια, προφανώς καταδεικνύει ότι όσο μεγαλύτερη η μορφολογική πολυπλοκότητα κατά την ενσωμάτωση, τόσο περισσότερο δύσκολος καθίσταται ο δανεισμός (Winford, 2003: 52; Matras, 2007:47; Ralli, 2012a:198; Μαρίνης 2015α: 360, 2015β).

Τέλος, το γεγονός ότι τόσο στον ρηματικό δανεισμό της Γκρίκο από τις ρομανικές διαλέκτους (ενότητα 3.1.2), όσο και σε εκείνον της Καππαδοκικής από την Τουρκική (ενότητα 3.2.2) δεν παρατηρείται ιδιαίτερη δυσκολία, παρά την ανάγκη μορφολογικής υποστήριξης μέσω της παραγωγικής μορφολογίας, όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Μαρίνης (2015α), θα πρέπει να αποδοθεί στην ιδιαίτερα αυξημένη ένταση της επαφής (*intense contact*)².

Τα *επίθετα* είναι η τρίτη κατά σειρά κατηγορία που γίνεται ευκολότερα αντικείμενο δανεισμού. Η συμπεριφορά αυτή των επιθέτων είναι εν πολλοίς αναμενόμενη γιατί ανήκουν στην πρώτη βαθμίδα λεξικότητας (Ξυδόπουλος, 2008). Ταυτόχρονα όμως δεν φαί-

¹ Παρόμοια στρατηγική ενσωμάτωσης καταγράφει η Ralli (2012b:120) αναλύοντας τον ρηματικό δανεισμό της Επτανησιακής από την Ιταλική.

² Η Thomason (2001:71) ισχυρίζεται ότι σε περιβάλλοντα ιδιαίτερα έντονης επαφής (*intense contact*) οτιδήποτε μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο δανεισμού.

νεται να διατηρούν τον ίδιο βαθμό λεξικότητας με τα ουσιαστικά ή τα ρήματα, γεγονός που δικαιολογεί την τρίτη θέση στην κλίμακα δανεισιμότητας. Εξάλλου, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994), τα επίθετα είναι λιγότερο λεξικά, καθώς η εμφάνισή τους είναι πάντοτε εξαρτημένη από ένα ουσιαστικό.

Τα *τροπικά επιρρήματα* είναι, για όλα τα σε επαφή συστήματα που μελέτησα, η τελευταία λεξική κατηγορία που γίνεται αντικείμενο δανεισμού (Μαρίνης, 2014). Αυτό που θα άξιζε να σημειώσω είναι ότι τα επιρρήματα δεν εμφανίζουν ακριβώς την ίδια συμπεριφορά σε όλα τα υπό μελέτη συστήματα. Ειδικότερα, τα επιρρήματα που έγιναν αντικείμενο δανεισμού στην Κρητική από τη Ρομανική και στην Κρητική από την Τουρκική, ανήκουν κατά κύριο λόγο στην κατηγορία των *τροπικών επιρρημάτων*, ενώ τα *προτασιακά επιρρήματα* έγιναν με μεγαλύτερη ευκολία αντικείμενο δανεισμού στην Γκρίκο και την Καππαδοκική, γεγονός που επιβεβαιώνει την πρόταση του Ξυδόπουλου (2008), ότι ανήκουν στην δεύτερη βαθμίδα λεξικότητας και διαφέρουν από τα προτασιακά επιρρήματα.

Τέλος, θα άξιζε να αναφέρω ότι τα επιρρήματα, σε όλα τα υπο μελέτη συστήματα, γίνονται αντικείμενο δανεισμού, χωρίς προηγουμένως να έχουν αφομοιωθεί μορφολογικά. Διατείνομαι ότι αυτή ακριβώς η έλλειψη μορφολογικής προσαρμογής των επιρρημάτων στο σύστημα της γλώσσας αποδέκτριας, πιθανόν εδράζεται στο γεγονός ότι τα επιρρήματα δεν φέρουν κλιτικά χαρακτηριστικά τέτοια τα οποία να εξυπηρετούν σε κάποιο είδος συμφωνίας με άλλους όρους της πρότασης³.

5.2 Δανεισιμότητα γραμματικών στοιχείων

Οι κλίμακες δανεισιμότητας των ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων, σε αντίθεση με τα λεξικά στοιχεία της πρώτης βαθμίδας λεξικότητας, δεν παρουσιάζουν κοινή μορφή σε όλα τα συστήματα που μελετήσαμε, αλλά έντονες διαφοροποιήσεις. Η πρώτη εμφανής διαφοροποίηση, έγκειται στην δανεισιμότητα των ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων της Κρητικής σε σχέση με τα άλλα δύο συστήματα. Ειδικότερα, ο δανεισμός της Κρητικής, τόσο από τις ρομανικές διαλέκτους, όσο και από την Τουρκική, παρουσιάζει ελάχιστα γραμματικά δάνεια (ενότητα 4.3), και φυσικά ο δανεισμός δεν αφορά όλες τις

³Βλ. επίσης και Μαρίνης (2015α, 2015β).

λεξικές κατηγορίες. Από την άλλη πλευρά τα δάνεια τόσο στην Γκρίκο, όσο και στην Καππαδοκική, όπως χαρακτηριστικά σημειώνουν και οι Μελισσαροπούλου, Μαρίνης Ράλλη (2016), είναι ιδιαίτερα αυξημένα, και προέρχονται από όλες σχεδόν τις λεξικές κατηγορίες.

Θεωρώ ότι αυτή η έντονη διαφοροποίηση μεταξύ της Κρητικής και των άλλων δύο σε επαφή συστημάτων, δεν οφείλεται άμεσα σε αίτια ενδογλωσσικά, αλλά είναι απόρροια της έντασης της επαφής. Πιο συγκεκριμένα, η πολύ ισχυρή επαφή της Γκρίκο με τις ρομανικές διαλέκτους, αλλά και της Καππαδοκικής με την Τουρκική, επιτρέπει στα συστήματα αυτά να δανείζονται με ιδιαίτερη ευκολία στοιχεία από όλο το εύρος των λεξικών και ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων, όπως αναλυτικά φάνηκε στις ενότητες 4.1 και 4.2. Αντιθέτως, η λιγότερο ισχυρή επαφή της Κρητικής, τόσο με την Βενετσιάνικη, όσο και με την Τουρκική, είχε σαν αποτέλεσμα ο δανεισμός ελεύθερων λειτουργικών λέξεων της Κρητικής να είναι εξαιρετικά περιορισμένος σε ελάχιστα δάνεια, ανάμεσα στα οποία μάλιστα υπάρχουν προτασιακά επιρρήματα ή αριθμητικά. Επομένως, δεδομένου ότι ο διαχωρισμός των στοιχείων σε *λεξικά* και *λειτουργικά* είναι πέρα ως πέρα συμβατικός καθώς η διάκριση αυτή δεν είναι πολιτική⁴, αντιλαμβάνεται κανείς ότι στην Κρητική μόνο κατ' εξαίρεση λειτουργικά στοιχεία έγιναν αντικείμενο δανεισμού.

Η διαπίστωση αυτή βρίσκεται σε πλήρη ευθυγράμμιση με την θέση ότι η *ένταση της επαφής* είναι παράγοντας καθοριστικής σημασίας για το αν ένα σύστημα θα δανειστεί ή όχι λειτουργικά στοιχεία (Thomason, 2001:70). Το γεγονός μάλιστα ότι η δυσκολία της δανεισιμότητας των στοιχείων αυτών είναι κοινή για τα δάνεια της Κρητικής, είτε αυτά προέρχονται από την Ιταλική είτε από την Τουρκική, δείχνει ότι η έλλειψη μεγάλης έντασης στην επαφή μπορεί να εμποδίσει τον δανεισμό λειτουργικών στοιχείων ανεξαρτήτως της *δομικής (α)συμβατότητας* (structural (in)compatibility) μεταξύ των σε επαφή συστημάτων.

Από την άλλη πλευρά, μέσω της συγκριτικής εξέτασης δανείων σε συστήματα με παρόμοια ένταση της επαφής, όπως για παράδειγμα τα δάνεια στην Γκρίκο και την Καππαδοκική, γίνεται αντιληπτό ότι η *δομική (α)συμβατότητα* μεταξύ των σε επαφή συστημάτων είναι ο καθοριστικός παράγοντας που διαμορφώνει το αποτέλεσμα του δανεισμού (Μελισσαροπούλου, Μαρίνης Ράλλη: 2016).

⁴Για μια λεπτομερή ανάλυση της θέσης αυτής βλ. ενότητα 1.5

Στα παραδείγματα 105 και 106 αποτυπώνονται οι κλίμακες δανεισιμότητας των ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων για την Γκρίκο και την Καππαδοκική αντίστοιχα.

(105) προτασιακά επιρρήματα (χρονικά > τοπικά) > υποτακτικοί σύνδεσμοι > παρατακτικοί σύνδεσμοι > προθέσεις > αντωνυμίες, ποσοδείκτες, μόρια

(106) προτασιακά επιρρήματα (χρονικά > τοπικά) > παρατακτικοί σύνδεσμοι, υποτακτικοί σύνδεσμοι > ποσοδείκτες > μόρια, αντωνυμίες

Με βάση τις κλίμακες οι οποίες προέκυψαν τόσο για την Γκρίκο (105), όσο και για την Καππαδοκική (106), είναι απόλυτα εμφανές ότι -τουλάχιστον σε ό,τι αφορά στα λειτουργικά στοιχεία- δεν είναι δυνατόν να προταθεί μια κλίμακα με καθολική ισχύ.

Η πρώτη από τις ομοιότητες που θα μπορούσαμε να καταγράψουμε μεξαξύ των κλιμάκων είναι ότι τα στοιχεία, τα οποία έγιναν πρώτα αντικείμενο δανεισμού είναι τα *προτασιακά επιρρήματα*. Το γεγονός αυτό δεν συνιστά έκπληξη, καθώς από όλα τα στοιχεία που κατέγραψα στις λειτουργικές κατηγορίες τα προτασιακά επιρρήματα είναι μεταξύ των λειτουργικών λέξεων, εκείνα με τον εντονότερο λεξικό χαρακτήρα (Chomsky, 1970; Emonds, 1970, 1985; Jackendoff, 1977; Radford, 1988; Travis, 1988).

Μία ακόμη ομοιότητα μεταξύ των δύο κλιμάκων (105 και 106) είναι ότι οι σύνδεσμοι είναι η κατηγορία εκείνη η οποία παρουσιάζει πληθώρα δανείων και εμφανίζεται ψηλά στην ιεραρχία δανεισιμότητας και στα δύο συστήματα. Η διαπίστωση αυτή βρίσκεται σε ευθυγράμμιση με την αντίστοιχη του Matras (2007), ο οποίος ερευνώντας την δανεισιμότητα των λειτουργικών στοιχείων μεταξύ 26 διαφορετικών γλωσσών, βρίσκει ότι όλες έχουν δανεισθεί σύνδεσμοι και παρατηρεί πως “από τις λειτουργικές κατηγορίες, οι σύνδεσμοι, είναι εκείνη η οποία είναι περισσότερο ευαίσθητη στον δανεισμό”.

Στην κλίμακα του Muysken (1981), όπως αποτυπώνεται στο (2), οι παρατακτικοί σύνδεσμοι παρουσιάζονται εξαιρετικά ευκολότερα δανείσιμοι από τους υποτακτικούς. Ωστόσο, αυτή η παρατήρηση δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται πλήρως από την παρούσα έρευνα⁵. Αντιθέτως, ενώ στην περίπτωση των Καππαδοκικών δανείων από την Τουρκική, ο δανεισμός δεν παρουσιάζει διαφοροποίηση μεταξύ των παρατακτικών και των υποτακτικών συνδέσμων (βλ. ενότητες 4.2.2 και 4.2.3), στην περίπτωση των δανείων

⁵Ο Matras (2007:62), ελέγχοντας την κλίμακα του Muysken (1981), παρατηρεί ότι στο υλικό του δεν εμφανίζεται διαφοροποίηση στην δανεισιμότητα μεταξύ παρατακτικών και υποτακτικών συνδέσμων

συνδέσμων της Γκρίκο από την Σαλεντίνο, οι υποτακτικοί σύνδεσμοι ξεπερνούν κατά πολύ τους παρατακτικούς (βλ. ενότητες 4.1.2 και 4.1.3). Η διαφοροποίηση αυτή μεταξύ των προαναφερθέντων συστημάτων, όπως χαρακτηριστικά ισχυρίζονται και οι Μελισσαροπούλου, Μαρίνης Ράλλη (2016), στην πραγματικότητα εδράζεται στην (α)συμβατότητα μεταξύ των σε επαφή συστημάτων. Ειδικότερα, η Τουρκική γλώσσα μαρκάρει τις δευτερεύουσες προτάσεις μέσω της παραγωγικής μορφολογίας του ρήματος και όχι με την χρήση συνδέσμων (Göksel & Kerslake, 2005). Επιπρόσθετα, οι λιγοστοί υποτακτικοί σύνδεσμοι της Τουρκικής είναι στην πραγματικότητα δάνειοι από τα Αραβικά. Έτσι, η ποσότητα αλλά και το είδος των δανείων που θα δεχτεί ένα σύστημα είναι άμεση απόρροια όχι μόνο των δομικών χαρακτηριστικών του, αλλά και των χαρακτηριστικών του συστήματος της γλώσσας δότριας.

Ενισχυτική της παραπάνω άποψης είναι και η αξιοσημείωτη διαφορά ως προς τον δανεισμό των *προθέσεων* μεταξύ των κλιμάκων της Γκρίκο και της Καππαδοκικής. Συγκεκριμένα, ενώ στην Γκρίκο οι προθέσεις γίνονται αντικείμενο δανεισμού χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία, στην Καππαδοκική ούτε μία πρόθεση δεν έγινε αντικείμενο δανεισμού. Το φαινόμενο προφανώς οφείλεται στην *δομική ασυμβατότητα* μεταξύ Καππαδοκικής και Τουρκικής στο επίπεδο των προθέσεων, και συγκεκριμένα στο γεγονός ότι η Τουρκική είναι γλώσσα με μεταθέσεις μόνο και όχι προθέσεις (Göksel & Kerslake, 2005).

Οι σημαντικότερες συνέπειες από τη σύγκριση της δανεισιμότητας των λεξικών και γραμματικών κατηγοριών στα τρία συστήματα αφορούν τους παράγοντες εκείνους που την καθορίζουν. Η δυνατότητα όλων των συστημάτων που διερεύνησα στην παρούσα εργασία να δανείζονται λέξεις από όλες τις λεξικές κατηγορίες της πρώτης βαθμίδας λεξικότητας επιβεβαιώνει καταρχήν την πρόβλεψη της Thomason (2001:70-71) ότι οι λέξεις περιεχομένου είναι δανείσιμες ακόμη και σε περιβάλλοντα όπου η ένταση της επαφής δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη.

Σύμφωνα με την Thomason (2001:69), το στοιχείο που φαίνεται να διαφοροποιεί κρίσιμα την δανεισιμότητα λεξικών και λειτουργικών κατηγοριών είναι το επίπεδο διγλωσσίας των ομιλητών της αποδέκτριας γλώσσας. Ακόμη και αν το επίπεδο διγλωσσίας είναι εξαιρετικά μικρό, δεν είναι καθόλου δύσκολο για τους ομιλητές της αποδέκτριας γλώσσας να δανειστούν ορισμένες λέξεις από την γλώσσα δότρια.

Ωστόσο, η ένταση της επαφής, δηλαδή το επίπεδο διγλωσσίας των ομιλητών της

αποδέκτριας γλώσσας και η στάση τους απέναντι στο σύστημα της γλώσσας δότριας, δεν φαίνεται να ερμηνεύει ικανοποιητικά τις μικρές διαφοροποιήσεις που καταγράφονται στα συστήματα που μελέτησα ως προς την πρώτη βαθμίδα λεξικότητας. Πολύ περισσότερο δεν αρκεί για να ερμηνεύσει τις διαφοροποιήσεις οι οποίες παρατηρούνται ως προς την δανεισιμότητα των γραμματικών στοιχείων, μεταξύ συστημάτων με παρόμοια ένταση της επαφής, όπως για παράδειγμα μεταξύ της Γκρίκο και της Καππαδοκικής, ή τις διαφοροποιήσεις μεταξύ του δανεισμού της Κρητικής από την Βενετσιάνικη και την Τουρκική.

Βιβλιογραφία

- Aikhenvald, A. (2002). *Language Contact in Amazonia*. Oxford: Oxford University Press.
- Aitchison, J. (1981). *Language Change: Progress or Decay?* London: Fortuna.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1994). *Νεολογικός Δανεισμός της Νεοελληνικής: Άμεσα δάνεια από την Γαλλική και την Αγγλοαμερικάνικη, Μορφολογική Ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: Αυτοέκδοση.
- Ανδριώτης Ν. (1948). *Το γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York: Rinehart Winston.
- Boerio, G. (1867). *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Cecchini Editore.
- Bickerton, D. (1981). *Roots of Language*. Ann Arbor: Karoma.
- Browning, R. (1991). *Η Ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα*. (Μ. Κονόμη, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα.
- Campbell, L. (1987). Syntactic Change in Pipil. *International journal of American Linguistics* 53. 253-280.
- Campbell, L. (1993). On proposed universals of grammatical borrowing. *Amsterdam Studies in the theory and the history of linguistic science series*. 4, 91-91.
- Caratzas, S. C. (1958). *L'origine des dialectes neogrecs de l'Italie Meridionale*. Paris: Les Belles Lettres.
- Carducci, L. (1993). *Storia del Salento. La terra d'Otranto dale origini ai primi del cinquecento*. Galatina: Congedo.

- Cassoni, M. (1999). *Vocabolario Griko-Italiano, a cura di Salvatore Sicuro in collaboraz. con Gianni Schilardi*. Lecce: Argo.
- Chomsky, N. (1970). Remarks on Nominalization. *Readings in English transformational grammar*.
- Coseriu, E. (1978). *Sincronia, Diacronia e Historia*. Madrid: Gredos
- Dawkins, R.M. (1916). *Modern Greek in Asia Minor; a study of the dialects of Silli, Cappadocia and Phárasa, with grammar, texts, translations and glossary*. Cambridge: University Press.
- Δημελά, Ε. (2014). Τα Τουρκικά επιθετικά δάνεια στις διαλέκτους της Μικράς Ασίας: μια πρώτη προσέγγιση. *Patras Working Papers in Linguistics*, 3, 92-109.
- Elšík, V. & Matras, Y. (2006). *Markedness and Language Change: The Romani Sample*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Emonds, J. E. (1970). *Root and structure-preserving transformations*. PhD Thesis. Massachusetts Institute of Technology).
- Fanciullo, F. (2001). On the origins of Greek in Southern Italy. In A. Ralli, B.D. Joseph M. Janse (eds.) *Proceedings of the 1st International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*, Patras, University of Patras, pp. 67-78.
- Field, Fredric W. (2002). *Linguistic borrowing in bilingual contexts*. Amsterdam: Benjamins.
- Fillieri, G. F. (2001). *Ivo milo to Griko*. Ioannina: University of Ioannina.
- Friedman, V. & Joseph, B. (2016). *The Balkan Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Göksel, A., & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. Psychology Press.
- Hale, K. (1971). Gaps in Grammar and Culture. *Linguistics and Anthropology in Honor of CE. Voegelin*, ed. Dale Kinkade, Hale Kenneth, Oswald Werner, 295-315. Lisse, The Netherlands: Peter de Ridder.

- Haspelmath, M. (2008). Loanword typology: Steps toward a systematic crosslinguistic study of lexical borrowability. *Empirical Approaches to Language Typology*, 35-43.
- Haugen, E. (1950). The analysis of linguistic borrowing. *Language* (26), σσ. 210-231.
- Heath, J. (1978). Linguistic Diffusion in Arnhem Land. *Australian Aboriginal Studies Research and Regional Studies*, (13) Canberra: Australian Institute of Aboriginal Studies.
- Heine, B., Kuteva, T. (2005). *Language Contact and Grammatical Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hock, H. Joseph, B. (1996). *Language History, language Change and Language Relationship*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Horrocks, G. (1997). *Greek: a history of the language and its speakers*. London: Longman.
- Jackendoff, R. (1977). *X-bar Syntax: A study to Phrase Structure*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Janse, M. (2001): Morphological borrowing in Asia Minor, in: Aggouraki, Y; Arvaniti, A; Goutsos, D; Davy, J; Karyolemou, M; Panagiotou, A; Papapavlou, A; Pavlou, P Roussou, A (eds.), *Proceedings of the 4th international conference of Greek linguistics*. Thessaloniki: University Studio Press, 473-479.
- Καραναστάσης, Α. (1984). *Λεξικό των ελληνικών ιδιωμάτων της κάτω Ιταλίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών. (5 τόμοι)
- Καραναστάσης, Α. (1997). *Γραμματική των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Katsoyannou, M. (1995). *Le parler Greco de Galliciano (Italia): description d'une langue en voie de disparition*, Ph.D. Diss., Paris, Université de Paris VII.
- Κεσίσογλου, Ι. (1951). *Το γλωσσικό ιδίωμα του Ουλαγάτς*. Αθήνα: Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών.
- Κοντοσόπουλος, Ν. (2000). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ledgeway, A. (1998). Variation in the Romance infinitive: the case of the South Calabrian inflected infinitive, *Transactions of the Philological Society* 96 (1), pp. 1-61.

- Μακρή, Β., Κουτσούκος, Ν. & Ανδρέου, Μ. (προσεχώς). Ενσωμάτωση δάνειων λέξεων: απόδοση γένους στα ουσιαστικά της Κατωιταλικής. Στο “*Πρακτικά του 11ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας: ICGL11*”, Ρόδος.
- Manolessou, I. (2005). The Greek dialects of Southern Italy: an overview. *CAMPOS: Cambridge Papers in Modern Greek* (13), σσ. 103-125.
- Μαρίνης, Μ. (2015α). Κλίμακες δανεισιμότητας στην γκρίκο και την κρητική: μία πρώτη προσέγγιση. *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα*, 35, 351-363.
- Μαρίνης, Μ. (2015β). Δανεισιμότητα λεξικών στοιχείων: δεδομένα από νεοελληνικές διαλέκτους σε επαφή με την Ιταλική και την Τουρκική. *Theoretical and Applied Linguistics* (3).
- Matras, Y. (2007). The borrowability of structural categories. *Empirical Approaches to Language Typology*, 38, 31.
- Matras, Y. (2009). *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meillet, A. (1921). *Linguistique historique et linguistique générale*. Paris: Champion.
- Μελισσαροπούλου, Δ., Μαρίνης, Μ. & Ράλλη, Α. (2016). Επαναπροσεγγίζοντας τις κλίμακες δανεισιμότητας των ελεύθερων λειτουργικών στοιχείων: δεδομένα από νεοελληνικές διαλέκτους σε επαφή. *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα*, (36).
- Melissaropoulou D. (2013). Lexical Borrowing Bearing Witness to the Notions of Gender and Inflection Class: A Case Study on Two Contact Induced Systems of Greek. *Open Journal of Modern Linguistics* 3: 367-377.
- Mithun, M. (1980). A Functional Approach to Syntactic Reconstruction. *Papers from the 4th International Conference on Historical Linguistics* ed. Traugott et al., 87-96 (= *Current Issues in Linguistic Theory*, 14.) Amsterdam Philadelphia: John Benjamins.
- Moravcsik, A. (1978). Universals of language contact. In Joseph H. Greenberg et al. (Eds.), *Universals of human language: Method and theory*, v1, 93–122. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Morosi, G. (1870). *Studi sui dialetti greci della terra di Otranto*. Lecce: Tipografia Editrice Salentina.

- Muysken, P. C. (1981). Halfway between Quechua and Spanish: the case for relexification. A. Highfield; A. Valdman (eds.), *Historicity and variation in creole studies*, pp. 52-78
- Ξανθινάκης, Α.Β. 2001. *Λεξικό Ερμηνευτικό και Ετυμολογικού του Δυτικοκρητικού Γλωσσικού Ιδιώματος: συνώνυμα-αντίθετα, επεξηγηματικά παραδείγματα ιδιωματικού λόγου*. Επιμ. Χ. Χαραλαμπίδης. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.
- Πάγκαλος, Γ. 1994. *Περί του Γλωσσικού Ιδιώματος της Κρήτης*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών. (6 τόμοι)
- Parlangeli, O. (1953). Sui dialetti romanzi e romaici del Salento, *Memorie dell' Instituto Lombardo di Scienze e Lettere* (Classe di Lettere) 25, pp. 93-198.
- Προφίλη, Ο. (1999). Η ελληνική στη Νότια Ιταλία. Στο Μ. Α. Α. Χριστίδης (Επιμ.), *Διαλεκτικοί θύλακοι της ελληνικής γλώσσας* (σσ. 31-37). Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ και Κ.Ε.Γ.
- Radford, A. (1988). *Transformational grammar: A first course* (Vol. 1). Cambridge University Press.
- Ralli, A. (2000). A Feature-based Analysis of Greek Nominal Inflection. *Γλωσσολογία* (11-12), σσ. 201-228.
- Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ralli, A. (2012a). Morphology in language contact: verbal loanblends formation in Asia Minor Greek (Aivaliot). In. (M. V. Th. Stolz, Επιμ.) *Morphologies in Contact (Studia Typologica)*. Berlin: Akademie Verlag, 185-201.
- Ralli, A. (2012b). Verbal loanblends in Griko and Heptanesian: a case study of contact morphology. *L'Italia Dialettale LXXIII*: 111-132.
- Ralli, A. (2013a). Romance verbal loans in Modern Greek Dialects. In *Proceedings of International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: Laboratory of Modern Greek Dialects, University of Patras.
- Ράλλη, Α. (2013b). Ιταλογενή ρηματικά δάνεια στις Νεοελληνικές διαλέκτους. *Patras Working Papers in Linguistics*, 3, 9-25.
- Rohlf, G. (1930). *Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Dialekte*. M. Niemeyer.

- Rohlf, G. (1933). *Scavi linguistici nella Magna Grecia*. Roma: Collezione Meridionale.
- Rohlf, G. (1961). *Vocabolario dei dialetti santini (Terra d' Otranto)*. Bayerische Akademie der Wissenschaften.
- Ross, M. (2001). Contact-induced change in Oceanic languages in North-West Melanesia. *Areal diffusion and genetic inheritance: problems in comparative linguistics*, 134-166.
- Sapir, E. (1921). *Language: An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace World.
- Stolz, C., Stolz, T. (1996). Funktionswortentlehnung in Mesoamerika Spanisch-amerindischer Sprachkontakt (Hispanoindiana II). *STUF-Language Typology and Universals*, 49(1), 86-123.
- Thomason, S.(2001). *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh and Washington, Edinburgh University Press & Georgetown University Press.
- Thomason, S. (2010). Contact explanation in Linguistics. Στο R. Hickey (Επιμ.), *The Handbook of Language Contact* (σσ. 31-47). Malden, MA and Oxford, UK: Wiley-Blackwell.
- Thomason, S., Kaufman, T. (1988). *Language Contact: Creolization and Genetic Linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Tommasi, S. (1996). *Katalisti o kosmo*. Calimera: Ghetonia.
- Trask, L. (2000). *The Dictionary of Historical and Comparative Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Τσοκαλίδου, Ρ. (1999). Οι ελληνόφωνοι Κρητικοί στο Λίβανο και στη Συρία. Στο Α. Χριστίδης, Μ. Αραποπούλου, Γ. Γιαννουλοπούλου (Επιμ.), *Διαλεκτικοί θύλακοι της ελληνικής γλώσσας* (σσ. 77-81). Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ και Κ.Ε.Γ.
- Φωστέρης, Δ. & Κεσίσογλου, Ι. Ι. (1960). *Λεξιλόγιο του Αραβανί*. Αθήνα: Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών.
- Van Coestem, F. (1988). *Loan Phonology and the Two Transfer Types of Language Contact*. Dordrecht: Foris.

Van Coetsem, F. (2000). *A general and Unified Theory of the transmission Process in Language Contact*. Heidelberg: Winter.

Vogt, H. (1954). Language Contacts. *Word*. 10. 365-374

Ευδόπουλος, Γ. (2008). *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης

Whitney, W. D. (1881). *On Mixture in Language. Transactions of the American Philological Association* (1869-1896) , σσ. 5-26.

Wichmann, S. & J. Wohlgemuth. (2008). Loan verbs in a typological perspective. In: T. Stolz, D. Bakker, R. S. Palomo (Eds.), *Aspects of language contact. New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancisation processes*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 89–121.

Weinreich, U. (1953). *Languages in Contact: Findings and Problems*. The Hague: Mouton.

Winford, D. (2010). Contact and Borrowing. Στο R. Hickey (Επιμ.), *The Handbook of Language Contact* (σσ. 170-187). Malden, MA and Oxford, UK: Wiley-Blackwell.